

Двери српске

Часопис за
националну културу
и друштвена питања

Прво издање: број 30, 2/2006
Свети Петар Цетињски 2006.
Поновљено издање: Васкрс 2007.

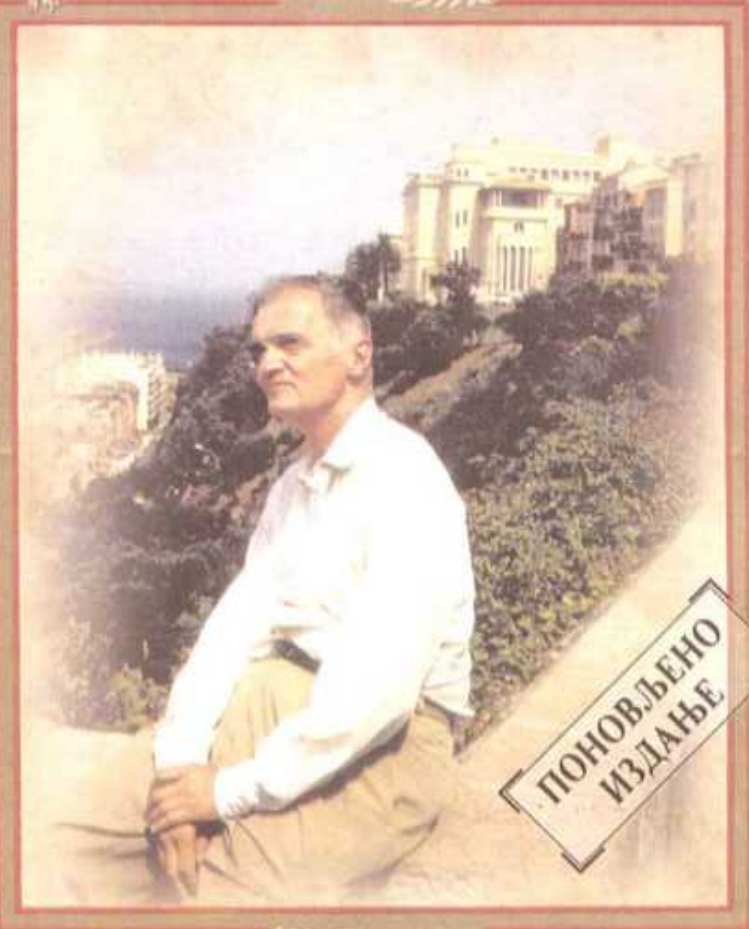
150 ДИН / CG 4EUR / RS 4KM / 4EUR / 5USD / 7AUD

ISSN 1451-6993

МАРКА М. МАРКОВИЋА

БЕОГРАД

ПОНОВЉЕНО
ИЗДАЊЕ

УЧИ СРПЧЕ,
ГДЕ ТИ НАРОД
ЖИВИ,
НЕК СЕ СВАКИ
ТВОМЕ ЗНАЊУ
ДИВИ;
НАПОЈ ДУШУ
ОВИМ СЛАТКИМ
ПИЊЕМ,
СЛУЖИ СРПСТВУ
ЦЕЛИМ ТВОЈИМ
БИЊЕМ!

МАРКО М. МАРКОВИЋ

Др МАРКО С. МАРКОВИЋ

ПРВО ПЕРО СРПСКЕ ПОЛИТИЧКЕ ЕМИГРАЦИЈЕ

ДОБИТНИК НАГРАДЕ "ДРАГИША КАШИКОВИЋ"
МАТИЦЕ ИСЕЉЕНИКА СРБИЈЕ ЗА 2007.

Двери
српске

Почуј глас
свога рода!

www.dverisrpske.com

- Све о часопису Двери српске и удружењу Српски сабор Двери

Најаве свих трибина и других активности Српског сабора Двери

Извештаји са свих догађаја у нашој организацији

Интернет недељник Двери српске

Информације о Сабору српске омладине и Покрету за живот

Феномен Машинац

ПРОГРАМ ТВ ЕМИСИЈА "ДВЕРИ СРПСКЕ"

Српски сабор Двери

Двери српске

Часопис за
националну културу
и друштвена питања

Број 29, 1/2006,
17. јул 1946 - 17. јул 2006.
150 дина

УВОДНИК

Ко је Марко С. Марковић
страна 4

Милослав Самарџић,

Дража и ми – 60 година после
страна 9

БИОБИБЛИОГРАФИЈА

Бошко Обрадовић,

Прво перо српске
политичке емиграције
страна 6

СКИЦА ЗА АУТОБИОГРАФИЈУ

Бошко Обрадовић

Скица за аутобиографију
страна 14

ИНТЕРВЈУИ

60 Година
политичке емиграције
страна 18

Осетити понос и понети веру
– одломци из старијих интервјуа –
страна 26

БОГОСЛОВЉЕ И ФИЛОСОФИЈА

Философски докази телесног васкрсења
страна 31

Духовни живот

– аскетизам и мистицизам по Берђајеву –
страна 36

ИСТОРИЈА

Истина о француској револуцији
страна 42

Ћутање Пија XII
страна 44

Три лествице вредности
– или о комунистима, четницима и
добровољцима –
страна 45

КЊИЖЕВНОСТ

Народна песма и ми
страна 48

Човек у граду српске поезије
страна 49

Критика моје критике
страна 54

(ГЕО)ПОЛИТИКА

Политика и морал
страна 56

Салвадор де Мадриага
бранилац органске демократије
страна 57

Француска политика
и српске илузије
страна 63

Судбина слонова боља од српске
страна 68

Најнесрећнији народ на свету
страна 69

Европски масмедији против Срба
страна 75

Продор шиптарске пропаганде у
француску литературу
страна 79

За савез православних народа
страна 82

Шта се догодило са савезом
православних народа
страна 84

ПОГОВОР

Витез високе Србије
страна 89

За све информације о нашем часопису, забавци старијих и нових бројева, годишњој претплати, промоцијана и дистрибуцији, можете се обратити нашој канцеларији у Београду на адресу Ресавска 11, 11000 Београд, путем телефона 011-32-37-362 и 064-262-90-50 или путем електронске поште: infodveri@verat.net

Двери српске, часопис за националну културу и друштвена питања, уписан је у Регистар јавних гласила 21. марта 2003. године под редним бројем 3535. Часопис је гласило удружења грађана Српски сабор Двери и излази четири пута годишње о великим црквеним празницима. Први број *Двери српских* изашао је Савиндана 1999. године као национално гласило студената србистике Филолошког факултета Универзитета у Београду.

Редакција: Сретен Јокић, Данило Тврдишић, Владан Глишић, Радован Тврдишић, Лидија Глишић, Саша Бонџић, Гордана Јездић (секретар), Бранимир Нешић и Бошко Обрадовић (главни и одговорни уредник).

Припрема и штампа: Интерклима-графика, Врњачка Бања

Адреса редакције: Ресавска 11, 11000 Београд

Контакт телефони: 011/32-37-362 и 064/262-90-50

E-mail: infodveri@verat.net · **Интернет представљање:** www.dverisrpske.com

Ко је МАРКО С. МАРКОВИЋ?

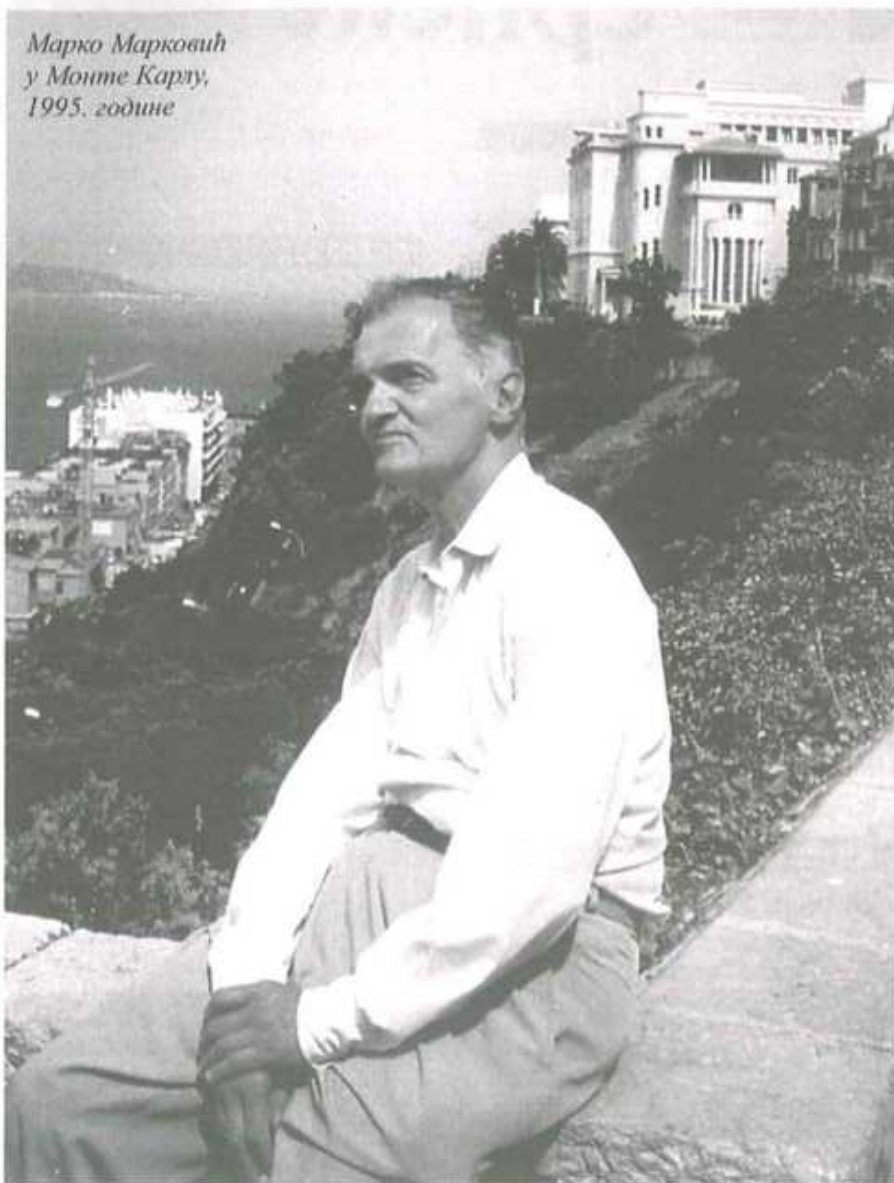
У фокусу српске историје као ревије великих дисконтинуитета сваки континуитет је драгоцен. А када имате континуитет у неколико генерација онда је то право благо. Најзад, када то добро наслеђе у континуитету постиже запажене резултате на светском нивоу, онда је то за српски народ право чудо.

Такво једно историјско чудо јесте податак из породичне историје старе српске београдске грађанске породице Марковић. У четири колена ова породица даје докторе наука. И не само то. Сви ови врени изданци нашег народа дотични професионални успех постижу на једном од најпрестижнијих светских универзитета – париској Сорбони.

Јунак овог нашег зборника текстова, др Марко С. Марковић, трећи је у том породичном низу. Његов деда по мајци, др Ђорђе Јовановић, његов отац, др Србољуб Марковић, он и његов син, др Србољуб Марковић – сва четворица су доктори наука са Сорбоне. Деда је био доктор медицине, отац права (с темом из међународног приватног права), Марко политичких наука (тема о Берђајеву), а његов син опет медицине.

Марковићева животна прича је потпуно симболична за генерације српског народа рођене између два светска рата. Завршетак средњег школовања под немачком окупацијом, стављање под заставу генерала Михаиловића, избеглиштво, логори за расељена лица, пола века политичке емиграције, завршене високе школе на Западу и свом народу остављено велико интелектуално наслеђе.

Оно што посебно вреди истаћи јесте да Марко С. Марковић није припадао ниједној од зараћених

*Марко Марковић
у Монте Карлу,
1995. године*

српских емигрантских страна, чиме је своме перу сачувао врхунску објективност, непристрасност и углед. Успео је немогуће: да у својој личности помири наслеђе грађанског рата у Србији 1941-45, подједнако истичући и све вредности и све промашаје сваке од сукобљених страна унутар српског народа.

Уз Лаза М. Костића, Марковић представља једног од најплоднијих и најбољих српских публициста у политичкој емиграцији после 1945. Ширина његовог об-

разовања је готово невероватна (специјализације из богословља, оријенталних језика, политичких наука, историје и права), а распон његових тематских интересовања је огроман: од богословља и филозофије, преко историје и књижевне критике, до политичких и геополитичких разматрања.

Писао је за неколико најугледнијих српских часописа широм дијаспоре („Хиландар“ у Грчкој, „Свечаник“ и „Искру“ у Минхену, „Слободну Југославију“ у Паризу, „Србију“ у Канади, „Американски

србобран“ у Америци и „Лазарицу“ у Великој Британији), а у последње две деценије и за неке од најважнијих српских часописа у Отаџбини: „Теолошке погледе“, „Православље“, „Глас Цркве“, „Образ“, „Књижевне новине“, „Геополитику“, „Ново видело“, „Јавност“, „Огледало“, „Европанаџија“...

До сада најгачнији суд о др Марку С. Марковићу дао је Ј. Братић 1976. године у „Американском србобрану“: „светосавски тип интелектуалца и човека у коме љубав према Западу не помрачује љубав према српском народу, а ученост не убија веру“.

МАРКО С. МАРКОВИЋ У СРБИЈИ

Др Марко С. Марковић, један од највећих живих српских интелектуалаца из расејања, био је крајем октобра 2005. године, по трећи пут после 1945, поново у посети својој Отаџбини. Овога пута био је у друштву ћерке Светлане и унучке Катарине. После јануара 1997. године, када је дошао у Србију први пут после 1944. и Ђурђевдана 2003. године, када је био посебан гост Српског сабора Двери на Трећем Сабору српске омладине у Студеници, изнова нам се указала част да будемо домаћини господину Марковићу на представљању његових књига у три града: Чачку, Нишу и Београду. Огранци нашег удружења у ова три места предузели су организацију његових предавања и гостовања на локалним медијима.

Тако је у среду, 26. октобра 2005. године Марко Марковић дао интервју за видеоиздање часописа „Двери српске“, које на ТВ „Галаксија 32“ у Чачку уређује и води Бошко Обрадовић, а потом одржао и предавање у зборници Гимназије у Чачку, на тему: „Срби у Југославији од 1918. до 1941“. Програм је водио Владимир Димитријевић, професор чачанске гимназије и

приређивач више књига текстова Марка С. Марковића, које је у последњих неколико година издала „Хришћанска мисао“ из Београда, угледна издавачка кућа која је много учинила да дело др Марка С. Марковића допре назад у Отаџбину. Марковићев ранији долазак у Отаџбину поздравили су Владика Сава Шумадијски и Владика Данило Будимски, који су, по Марковићевим речима, били његови најближи пријатељи међу српским епископима, а такође и монах Митрофан Хиландарац, који је био иницијатор покретања штампања Марковићевих књига у Отаџбини, посла кога се подухватила издавачка кућа „Образ“. Важно је још једном поменути професора Владимира Димитријевића, који се заиста највише ангажовао на сабирању текстова Марка С. Марковића, и који је написао значајан поговор за овај темат-број.

Сутрадан, у четвртак, 27. октобра 2005. године, у свечаној сали Скупштине града Ниша, Марко Марковић је говорио на тему „Савез православних народа“, а потом дао и интервју за РТВ Ниш. На путу између Чачка и Ниша посетио је, по први пут после одласка у емиграцију, нека од најважнијих места своје младости, као што је манастир Каленић, у коме су се крајем 1944. године одржавали курсеви Верско-идеолошког одсека Врховне команде Југословенске војске у Отаџбини.

Најзад, у петак, 28. октобра 2005. године, на исту тему о савезу православних народа, говорио је на трибини у свечаној сали парохијског дома храма Светог Александра Невског у Београду, у крају у коме се родио, провео детињство и породично нишао у исту цркву пре више од 70 година. О животу и делу др Марка С. Марковића на трибинама у Нишу и Београду говорили су: јереј Милорад Средојевић, уредник издавачке куће „Хришћанска мисао“, као и Љу-

бомир Протић и Љиљана Чолић, универзитетски професори из Београда.

Наше удружење на овај начин узело је себи у задатак да трећи долазак једног од највећих српских умова 20. века у Отаџбину, из које је изгнан пре тачно 60 година, изнова не протекне до краја незапажено, већ да, колико је то било у нашој моћи, посебно српска омладина добије прилику да чује његова историјска предавања и поуке. Његов долазак, стицајем околности, одвијао се у време највеће смотре српске књиге и књижевности, Сајма књига у Београду, али ова велика манифестација, као ни многобројни београдски медији, културне и научне установе нису ни регистровали присуство легенде српске емигрантске политичке публицистике у српској престоници. Наш задатак остаје да на корист будућих генерација учинимо све да име и дело др Марка С. Марковића постане не само познато у Отаџбини, већ репер богате културне историје српске политичке емиграције.

Нека у ту сврху послужи и овај тематски број нашег часописа, посвећен животној и стваралачкој биографији др Марка С. Марковића. Настојали смо да понудимо монографску скицу за његову библиографију, као и избор текстова који би дао пресек свих тематских интересовања којима се бавио. Темат је, истовремено, и прави повод да Марковић поново буде наш гост и одржи још неколико предавања у организацији осталих ограда нашег удружења, што ће бити и најбоље могуће промоције овог новог броја. Стога се надамо да ће у наредном периоду наша публика у Отаџбини поново имати прилику да чује једно од првих пера српске политичке емиграције после 1945. године.

ПРВО ПЕРО СРПСКЕ ПОЛИТИЧКЕ ЕМИГРАЦИЈЕ

Марко С. Марковић, теолог, доктор политичких наука, историчар и књижевни критичар, рођен је 30. новембра 1924. године у Београду. По обе

Марко и Полакција
Марковић,
деда и баба Марка С. Марковића

родитељске линије потиче из угледних српских београдских породица. Деда Марко М. Марковић био је фабрикант и дворски књијар под Карађорђевићима. Отац, др Србољуб Марковић (1885-1951), правне студије завршио је у Паризу. Одликовао се на Куманову као резервни коњички официр. Мати Бранка, рођена Јовановић (1895-1971), кћи је др Ђорђа Јовановића, личног лекара краља Александра Обреновића, професора Велике школе и једног од оснивача Врњачке Бање, који је по мајци био потомак Карађорђевог војводе Јанка Катића.

Основну школу и Другу мушку гимназију Марко С. Марковић за-

вршио је у Београду 1943. године. Следеће, 1944. године придружује се Југословенској војсци у Отаџбини под командом ђенерала Драже Михаиловића и постаје подсекретар Верско-идеолошког одсека Врховне команде. У повлачењу из земље, новембра исте године, придружио се Артиљеријском дивизиону Српског добровољачког корпуса, прешао преко Босне и у Истри се борио до краја рата. Следеће две године (1945-1947) провео је по логорима и касарнама за расељена лица у Италији, прво у добровољачком логору у Форлију и Еболију и потом у четничком логору који се тада налазио у Чезени, где је постао припадник Динарске четничке дивизије. У војничкој равногорској књијници која му је издата 25. августа 1945. године

стоји следећа оцена: „Караактера чврстог и постојаног. Отворен, мيران, скроман, тих, поносан, друштвен, дружељубив, савестан и поуздан. Дobar борац. Врло користан као организатор на културно-просветном раду и националној пропаганди. Службу врши са пуно воље и разумевања – користан је на послу. Владања у служби и ван ове примерног. Врло добре опште и стручне спреме. Стално ради на усавршавању. Својим трудом и залагањем постиже одличне резултате. Један од вредних и ваљаних интелегентних омладинаца који се

Деда по мајци Ђорђе Јовановић,
лични лекар
краља Александра Обреновића

Краљица Драга августа 1896.
Са поветом Милице Јовановић,
Марковићевој баби по мајци: У знак
пријатељског сећања, драгој
госпођи Милице 25/8, 96.

непоштедно залагао за националну ствар. Сваку препоруку заслужује.“

Из Италије одлази у Париз. Завршава теологију на Православном богословском институту Светог Сергија Радоњешког у Паризу (1947-1952) и дипломира на Школи за оријенталне језике (руска сек-

*Др Ђорђе Јовановић са супругом
Милицом*

ција, 1952-1955). На Универзитету за економију и социјалне науке добија правну лиценцу (1959-1965), специјализацију из политичких наука (1972-1973) и специјализацију из историјских установа (1974-1975). Тезу државног доктората из политичких наука под насловом „Философија неједнакости и политичке идеје Николаја Берђајева“ одбранио је са највишом могућом оценом 6. маја 1975. на Правном факултету у Паризу, пред жиријем којим је председавао председник Сорбоне 4.

Радио је као секретар Српске православне парохије у Паризу (1951-1953), секретар православне омладинске организације „Синдесмос“, вишегодишњи преводилац са руског на француски и правни саветник у неколико компанија (1955-1987).

Говори француски и руски, служи се енглеским и италијанским.

Оженио се 1953. године са др медицине Никол Мирен. Има троје деце: Светлану, Србољуба и Ђорђа, и деветоро унучади.

Први штампани рад „Млади Савва, историјска слика“ објавио је у часопису „Хришћанска мисао“ у логору Еболи у Италији (број 3-4, јануар 1946). Сарађивао је у свим најзначајнијим црквеним и патриотским часописима у емиграцији:

Вила краљице Наталије у Бијаритцу на атлантској обали (Француска). Посета Николе Пашића. У средини Никола Пашић. Поред њега краљица Наталија и краљ Александар. На крају лево др Ђорђе Јовановић, Марковићев деда по мајци

1911. годину дана пре Куманова. Борци већ спремни за рат. Србољуб Марковић (отац Марка Марковића) у средини, последњи десно

Др Србољуб Марковић бира коња за рат, Београд, 1912

Пролеће 1947. године. Енглеска касарна у Риму. Ишчекивање визе пре поласка на студије. Марко Марковић - Матеја Матејић - Милан Стојановић - Велизар Гајић

На летовању са вереницом Никол,
1952

Написао је поговор за књигу „Народни устанак“ (поводом 150-годишњице Првог српског устанка, Минхен, 1954) и предговор збирци песама „Бела гробница“ Душана Петровића (Саутпорт Квинсленд, Аустралија, 1989).

У емиграцији су му изашле следеће књиге: „Персонализам раних Словенофила“ (дипломски рад за теолошку кандидатуру, Париз, 1972), „Југословенски писци“ (књига I, Па-

риз/Минхен, 1966), „Политика Јурија Крижанића“ (на француском, Париз, 1973), „Философија неједнакости и политичке идеје Николаја Берђајева“ (на француском, Париз, 1975), „Свети Сава – светитељ и просветитељ“ (Бирмингем, 1975, 1985, Београд 1989), „Брачно право Православне Цркве по Никодиму Милашу“ (на француском, Париз, 1974), „Тајна Косова“ (Бирмингем 1976, 1989), „Марксизам у

Лето 1946. Пењање до врха Везува и улазак у кратер

СТВОРИТИ ЦРКВЕНЕ КЊИЖЕВНЕ КЛУБОВЕ!

Писмо Светог Николаја
Српског Марку Марковићу,
Њујорк, август 1953.

Драги ми брате Марко Марковићу, пошто нисам имао част да Вас лично упознам, питао сам оца Мију, и он ми је дао преваходно мишљење о Вама као борцу, страдаошћу, човеку и хришћанину. Зато Вам ја и одговарам на Ваше писмо с поверењем.

Ово што пишем писанком само је за вас. Можете и избрисати.

Видим из Вашег реферата Патријарху да су се при самом оснивању Синдесмоса јавиле и смјачалице, сујета, себичност и безмало сви греси и страсти. Па кад је јутро тако мутно, како ће бити вече? Главни је елиминисати неваљале и себичне. Ако то успете, успели сте.

Познајете ли оца Алексеју? Јесте ли имали његову библиотеку „Свечаник“?

Како је немогуће обновити у емиграцији богомољство, како је било и јесте у Отаџбини, ја мислим да треба при свакој цркви створити „црквене књижевне клубове“ (почињући са 3-4 члана) са повременим састанцима, где би се читале побожне књиге, певале песме и држали говори (или боље рећи разговори).

Размислите о овоме,

Вама одани Е. Николај

теорији и пракси по руским мислиоцима“ (Бирмингем, 1977).

У последњих десетак година у Отаџбини је изашло више његових књига: „Истина о Француској револуцији“ (Образ, 1995), „Наличје једне утопије“ (Образ, 1995), „Пола века српске голготе 1941-1991“ (Образ, 1995), „Стопама Христовим“ (Манастир Хилацдар, 1996), „Тајна Косова“ (Хришћанска мисао, 1998), „Српска апологија Русије“ (прва књига, издање аутора, 1998), „Српска апологија Русије“ (друга књига, издање аутора, 1999), „Православље и нови светски поредак“ (издање аутора, 1999), „Смрт и васкрсење“ (Хришћанска мисао, 2002), „Марксизам у теорији и

пракси по Николају Берђајеву“ (Хришћанска мисао, 2003), „На смрт осуђени: српски народ од краља Александра до Брововог доласка на власт“ (Хришћанска мисао, 2004), „Косово у ранама“ (Хришћанска мисао, 2005).

Ускоро у Београду треба да изађе ново издање његове књиге „Југо-словенски писци“, под насловом „Од Крлеже до владике Николаја – писци земље које нема“.

Добио је награду Универзитета у Паризу и државну субвенцију за штампање докторске тезе 1976. године. Француска академија наука је тезу одликовала наградом од 18. маја 1980. године.

Удружење књижевника Србије и Матица иселјеника Србије су 2000. године др Марку С. Марковићу доделили награду „Растко Петровић“ за животно дело.

„Српске органске студије“, часопис за органску философију и домаћински систем који излази у Београду, посветио му је тему броја (год. IV, 1-2/2002, св. 1).

Уметнички портрет му је израдио руски сликар Сосновски 1942. у Београду.

Живи у Орлеану у Француској.

УЧЕНОСТ ОКАЂЕНА СВЕТИЊОМ

Поздравно слово епископа Данила Кретића

„Срби су народ веома строг у оцењивању. Аршин им је висок. У богиозабране великане улазе не многи. То су орлови Духа: Свети Савва, цар Лазар, Карађорђе, Његош...

Други ред чине витезови културе: Лаза Костић, Вук, Тесла, Николај Велимировић...

У трећем реду узвишених подвижника словесности врхуне: Момчило Настасијевић, о. Јустин Поповић, Сава Шумановић, Црњански...

Овом духовном роду припада и Марко С. Марковић. И он је слуга Слова.

Процветао је у туђини. „На рекама вавилонским“...

У тмурном изгнанству није занемео од очајања. Богослужио је Смислу. Одгонетао је тајну Косова и завет вечни Србијанства... Проникнуо је у нечастиве завере против Православља...

Но, ево, Марко се вратио свом Отачаству – као проповедник – у душе младих.

Иако је студирао на Сорбони није се отпадио од Византије светловите, као Скерлић...

Марко доноси ученост окађену светињом, неупоредиво крилатију од приземне учености Доситеја Обрадовића.

Добро дошао кући, макар у књигама! Са кационицом Те чека епископ Данило Кретић“

ЗНАЧАЈ

ДР МАРКА С. МАРКОВИЋА

Др Марко С. Марковић је живи сведок једног од највећих феномена светске историје 20. века: политичке емиграције. У Православном богословском институту Светог Сергија Радоњенског и уопште у Паризу по завршетку Другог светског рата слушао је предавања чувених руских интелектуалаца: Карташова, Фло-

ровског, Зјењковског, Кипријана Керна, Берђајева... Од истакнутих емигрантских Срба познавао је о. Алексу Тодоровића, епископа Дионисија Миливојевића, војводу Момчила Ђујића, Ратка Парезанина, Ратка Обрадовића, дописивао се са епископом Николајем Велимировићем све до његове смрти, сусретао Слободана Јовановића, Станислава Кракова, Милоша Црњанског, Владимира Велмар-Јанковића...

Насловна, прва и друга страна војничке равногорске књижице Марка С. Марковића из 1945. године

Др Марко С. Марковић није само један од најплоднијих српских публициста у дијаспори, већ и један врло истанчан историчар и књижевни критичар. Исто тако треба нагласити и његов беспрекорни „београдски стил“ који је очувао до данашњег дана. Многе од тема којима се он бавио у својим емигрантским деценијама још увек немамо ни начете код отаџбинских стваралаца. Поред великог броја озбиљних радова из више друштвених области, он је један од ретких српских аутора који је оставио тако озбиљне студије о Берхајеву, марксизму или Француској револуцији. Први је озбиљно у Срба писао о феноменима Новог

К. и. презиме	д-р. београдски збк. народник Марко С. Марковић
Дат. месец и година рођења	30. новембра 1924 г.
Место рођења, општина, срез	Београд
Вероисповест	Верско-православна
Јединица	Младост београдске дивизије — пратилца —

35-11-1945

КОМАНДИНТА
ЗВЕЗДЕ
ПРЕДНИК
ЛУКА КРАВИЋ

Од кога је упутио	30. новембра 1944 г.
Ма колико је у организацији	августа 1943 г.
У којој је био јединица	При Врховној команди у Српској Добровољној војсци, Младост београдске дивизије

У којој је био јединица
Ј. В. У. О.

Остали лични подаци из равнаторске књижице

Рачунао податке и где?	/
Да ли је био изабран податком, где и од кога?	/
Која је курс јединица Ј. В. У. О.	Верско-школовски при Младости Врховне команде

Врло омиљено-друштвени рад, ваземни	
Која је дужност вршио у јединици Ј. В. У. О.	

ОЦЕНА

Карактерна збрата и жонка јанеј. ставовима, миром, карицама, тома, повољно, друштвеним, упутио, јил, саветима и поузда.

Водар беран. Њим који мисли нах објасни зашто се уштурео провештом розу и надровајет простимајни.

Вукућ врши се пре воје и врхуше вама-керитата је та птачу.

Винарско, у аутра и вае ве фрии евој.

Врло добре осмисле и издржне српске. Врлоко радни се чевојни вама. Врхуши шарури и социјални постојење друштво редуктајет.

Држе су вама и вамајет на ајли и вамајет омиљено, вама се вамајет вамајет се вамајет вамајет. Вамајет вамајет вамајет вамајет.

35-11-1945

КОМАНДИНТА
ЗВЕЗДЕ
ПРЕДНИК
ЛУКА КРАВИЋ

Оцена команданта

Подаци из равнаторске књижице о курсевима које је завршио и дужностима које је вршио

светског поретка и масонерије, а његови есеји о Ђованију Панинију или Арнолду Тојнбију су јединствени на српском језику. Од богословско-филозофских радова ваља истаћи књижицу „Смрт и васкресење“, од политичких текстова чланак о Мадарици, а од геополитичких разматрања апел о савезу православних народа.

Марковићеве огледи о француским темама (Јованка Орлеанка, Расин, Бернанос, Селин, Сартр, Монтерлан, Ками) прави су бисери есејистике и могли би бити обавезна

Датум	/
Узим наредника Зема маршом к-таа Зема, Зема, бр. 29 од 6/11-45 ва фајли од 1/11-45	
Унапређења	ЗСТ. КОМАНДИНТА ПРЕДНИК ЛУКА КРАВИЋ

Борбе у којима је учествовао	априла, 1945. код Св. Петера/Вршица, 6. Коле, априла 1945. код Јофрице и априла 1945. Јосифов партизански
------------------------------	---

Унапређења и борбе у којима је учествовао

*Острво Ре на атлантској обали. С лева на десно:
Срба, Ђорђе, Никол, Светлана, 1963*

литература на било којој катедри романистике. Ништа мање значајни нису ни огледи о руским темама: старцима Оптине пустиње, словенофилима, Достојевском, Солжењцину, Мајаковском...

И када су српске теме у питању Марковић се истиче и као историчар и као књижевни критичар. Његови историјски судови су оригинални и непристрасни, што се најбоље огледа у полемици која је настала поводом његовог осврта на књигу др Ђоке Слијенчевића „Југославија уочи и за време Другог

светског рата“. Марковић научник био је изнад свих историјских и идеолошких подела које су морице српску политичку емиграцију, чиме је поставио основе једном објективном приступу истини о грађанском рату у Србији од 1941-45. године, тој, нажалост, још увек незацељеној рани српског народа.

Са др Марком С. Марковићем у историју српске књижевне критике враћа се она у времену комунистичке културне диктатуре протерана перспектива погледа на свет која подразумева хришћанско и патри-

отско образовање. Марковићев есеј о народној поезији и устанничком циклусу, Вуку Караџићу, Јовану Скерлићу, Антуну Густаву Матошу, Тину Ујевићу, Мирославу Крлежи, Иву Андрићу или Николају Велимировићу, добро би дошли у том погледу хендикепираној студентској литератури на филолошким факултетима у Србији. Колико је, иако ван земље дужи низ деценија, Марко Марковић био на висини

*На врху катедрале у Милану. Мајка
Бранка и жена Никол. Испред њих
деца: Светлана, Срба и Ђорђе, 1965*

књижевне критике, сведочи његов гимназијски професор Божидар Ковачевић који тврди да је Марковићев есеј о Андрићу можда нешто најбоље што је о једином нашем нобеловцу до тада уопште написано (Варна о Андрићу, *Развитак*, Бана Лука, октобар 1972, стр. 40). Такође, иако ван отаџбинских књижевних дешавања, Марковић пише о савременим српским песницима: Пони, Лалићу, Бећковићу, Бранку Миљковићу... Исто тако, критички се осврће и на српске песнике у емиграцији (Ђорђе Николић, Душан Петровић...).

Најзад, његова два вероватно најбоља огледа: о Светом Сави и Косову, потичу из области филозофије историје и представљају ор-

На Азурној обали, плажа у Ници, 1966

гиналне доприносе потпунијем тумачењу две највеће тајне српске историје.

Али да др Марко С. Марковић није само изузетан на перу већ и као морална фигура показује његово стално интелектуално присуство у свим оним расправама у Француској у последњих 15 година где се бране интереси народа коме свим срцем припада, без обзира на вишедеценијску одвојеност од Матице. Др Марко С. Марковић је аутор једног важног чланка о логору Јасеновац (по јеврејским сведочанствима), на почетку сукоба на бившем југословенском простору оглашава се текстом „Оптужујемо“, пише о шиптарској пропаганди у савременој француској литератури и до данас неодступно стоји у одбрани српског штапања које се увек изнова необјективно интерпретира у интелектуалној јавности и масовним медијима Запада, да о политичким администрацијама и не говоримо. У својој 82 години живота Марко С. Марковић данас пише одговор на најновију у низу клевета српског народа у вези са Сребреницом.

Овим својим националним ставом, др Марко С. Марковић постаје не само интелектуални већ и морални витез духа и „подвижник словесности“, како га је назвао блаженопочивши владика Будимски Данило Кретић. Ми данас немамо у Отаџбини ствараоца тако широког образовања и културе, тематских распона, религиозне свести и патриотске савести. Зато је др Марко С. Марковић постао учитељ нових генерација, које су преко њега добиле и аутентично Предање Српског Завета из времена Светог Николаја Српског и новомученика Јована Равајина.

*Бошко
Обрадовић*

Мерано (северна Италија), познати емигрантски Срби: прота Алекса Тодоровић и др Ђоко Слијепчевић доцли на годишњи помен Марковићевој мајци, 1973

Синови и унучад, 2003. Стоје, с лева на десно: Срба (зубни лекар), Марко и Ђорђе (комерцијални директор). Изнад њих тројице, с лева на десно: Катарина, Магдалена, Никола, Павле и Максим, Клара и Александра. Недостају Тимотија и Луна, рођени касније

Шетња са ћерком Светланом и унуком Катаринам поред реке Лоаре, Орлеан, 1996

СКИЦА ЗА АУТОБИОГРАФИЈУ

У последњих десет година Марко С. Марковић дао је више значајних интервјуа: два пута часопису „Образ“ (број 2, 1995. и број 3-4, 1996), у књизи „Српска апологија Русије“ (прва књига, 1998); у књизи „Православље и нови светски поредак“ (1999), „Књижевним повинама“ (15-30. септембар 2001), „Геополитици“ (28. јун 2002) и „Дверима српским“ за овај темат. У разговору са проф. др Драганом Суботићем, главним и одговорним уредником „Српских органских студија“ (год. IV, 1-2/2002, св. 1), Марко С. Марковић изнео је драгоцене биографске податке, које овде преносимо у нашем избору.

ПОРОДИЧНО ОБРАЗОВАЊЕ

„Очева породица ми је пренела српске ратне успомене, нарочито оне из 1912. године, а мајчина успомене династије Обреновића. Сачувао сам све фотографије са двора и из Бијарица, у Француској, где је млади Александар одлазио на

летовање са краљицом Наталијом и будућом краљицом Драгом.

На београдском двору. У средини краљица Наталија, крај ње краљ Александар, на крају десно др Ђорђе Јовановић, Марковићев деда по мајци

Али оно што својим родитељима највише дугујем, то је култура. Рекао бих, трострука култура. Поред

српске, западна и руска. А међу западном, првенствено француска. Мој деда по мајци и мој отац били су париски доктори, а моји родитељи су говорили француски међу собом.“

ПРВИ КЊИЖЕВНИ РАДОВИ

„На мене је највише утицао Божидар Ковачевић, професор књижевности и песник, с којим сам после рата наставио преписку све до његове смрти. У седмом и осмом разреду гимназије Ковачевић је пажљиво пратио мој књижевни развој. Обојица смо сматрали да сам ударио путем хумористичне новеле и комедије. Међутим, *Контрапункт* од Алдоса Хакслија, који ме је чекао на раскрсници, је све те пројекте променио. Ни данас не знам зашто, али кад сам тај роман прочитао донео сам одлуку да се одам књижевној критици. Из тога ће се доцније родити *Југословенски писци* и други моји есеји о Русима и Французима. А шта је остало од белетристике? *Професора на летовању*, који је привукао Ковачевићеву пажњу, сам сачувао једино у француском преводу. Међу другим необјављеним текстовима хумористичној литератури припадају: новела *Животна поезија*, комедија *Краљевић Марко по трећи пут међу Србима* (управо, пред партизанским судом) и, евентуално, *Видео сам папу* (успомена на једну римску канонизацију, 1947. године). Новела *Људи иду у рат* је била инспирисана мојим ратним доживљајима у Истри.

На француском сам написао драму о Мајаковском, коју се не усуђујем да поново прочитам. И то је све. Моја белетристика се упокојила 1950. године.“

Србољуб Марковић (отац Марка Марковића), служи војни рок 1911, уочи Куманова

У ДРАЖИНОМ ВЕРСКО -
ИДЕОЛОШКОМ ОДСЕКУ

Генерал Дража Михаиловић, април 1944. Фотографија коју је Марко Марковић имао са собом од априла 1944. до маја 1945

„Ја сам себе из скромности назвао *подсекретаром*, јер сам у исти мах подразумевао да је Ратибор Ђурђевић био секретар. А тиме сам нехотиче смањио и њега. Ђурђевић није био секретар, него главни сарадник оца Рапајића, његова десна рука, организатор мисионарских течајева и верске наставе. Главне теме оца Јована су биле историософија, политика, идеолошки проблеми, реторика. Изузев оца Јована, Дража никог није званично именована. Иако сам ја занета вршио дужност секретара, то је била само моја функција, а не последица неког званичног акта Врховне команде. Но и кад мој рад сведемо на функцију – које сам се прихватио на позив Ратибора Ђурђевића и по налогу оца Јована Рапајића – мора се признати да је то био највиши положај који су тадашњи омладинци заузимали у четничком покрету.“

ПОВЛАЧЕЊЕ ИЗ ЗЕМЉЕ

„Одлуку смо донели септембра 1944. године, у манастиру Кале-

нићу, кад је Црвена армија стигла до Дунава. Отац Јован Рапајић, Ратибор Ђурђевић и ја, састали смо се у једној соби и повели разговор о правцу нашег повлачења. С обзиром да нам никаква званична наредба није стигла из Врховне команде, имали смо слободан избор. Нашли смо се на животной раскрсници. Био сам свестан да нам треба бирати између живота и смрти. Кад сам чуо одлуку оца Јована да се придружи Дражином штабу у Босни, схватио сам да је изабрао смрт. Повући се у Босну, значило је пасти у клопку. А ја нисам био спреман за мученичку смрт. У том часу, осетио сам се као Петар који је издао Христа. Јер, од првог тренутка кад сам га угледао, у селу Борач покрај Крагујевца, отац Јован је за мене био оличење Христа. Фасциниран његовим ликом, ја сам у сваком његовом гесту, у свакој речи видео Христа. Никада у животу, ни пре ни после њега, нисам срео толико охристовљеног човека.

Придружио сам се Ђурђевићу који је хтео да добије у времену повлачењем у манастире Овчареко-кабларске клисуре. Мој једини циљ је био да се што пре и што више удаљимо од комуниста. Монаси из Свете Тројнице и Срећења су нас братски прихватили, а Ратибор и ја смо често одлазили у Чачак, да *опитамо терен*.

До последње могућности да се повучемо са четницима је дошло кад је нека војна јединица прошла кроз Чачак. У тој групи се налазио београдски адвокат Драгиша Васић. Те вечери је одржао говор коме сам присуствовао. За мене је то било изненадно искушење. Васић је био пријатељ и колега мога оца.

Уочи моје славе, Митровдана, прочитао сам најсрдачнију молитву у своме животу, са сузама у очима. Неколико дана после тога, Ратибор је у Чачку ухватио везу са капетаном Момчилом Ђурђевићем, командантом Артиљеријског дивизиона Српског добровољачког корпуса који се повлачио ка Босни. Објаснио му је ко смо, из бојазни да нас не одбије, јер су се добровољци више пута тукли са четницима. Капетан га је умирио напоменом да се, почев од Краљевог рођендана, тј. од 6. септембра 1944, Недићеве трупе налазе под командом генерала Драже Михаиловића. И тако нам је спас дошао са неба. Било је то 14. новембра. Од новембра 1944. до маја 1945, капетан Ђурђевић је са својим Артиљеријским дивизионом прешао из Србије, преко Босне, Хрватске, Словеније и Истре, све до Италије. Зато смо га после рата звали ерпки Мојсијем, јер је Мојсије само једном превео Израелце преко Црвеног мора, док је нас Мома Ђурђевић спасао пет пута.“

Четнички логор Чезена у северној Италији, 1945

У ЛОГОРУ ЗА РАСЕЉЕНА ЛИЦА

„Ако изузмемо прикривени страх да ће нас Енглези ипак предати Титу и релативно слабу храну, наш живот у логорима, нарочито у Еболију, је за нас био безмало *земаљски рај* у поређењу са оним што смо у рату преживели. Црквене службе су биле свакодневне, јер смо имали велики број свештеника. Теолози су редовно држали религиозна предавања. Покренули смо религиозну ревију *Хришћанска мисао* коју сам ја уређивао. Ускоро смо добили штампарију, па смо такође издавали календаре и читанке са религиозним и патриотским чланцима. Била је основана гимназија од првог до осмог разреда, укључујући велику матуру. Ја сам имао част да предајем југословенску књижевност. Свој текст сам сачувао до данас. Уколико нисам плагирао наш школски уџбеник од Ђорђа Анђелића, мора бити да сам њиме био снажно инспирисан. Међу ђацима сам био омиљен, изузев оних које сам оборно на матури. Имали смо позориште, у коме смо приказивали преваходно српске комедије и драме. Неколико пута сам учествовао у представама као глумач – али, осим у улози Ђакона Авакума и Стеријиног Кир Јање – нисам показао никакав глумачки дар. Ишли смо бар једном недељно у логорски биоскоп. Поред културног живота, имали смо и спортски. С обзиром да није било места за фудбалски терен, у логору је био најпопуларнији боксерски шампионат.“

ПАРИЗ

„У Париз сам стигао почетком јула 1947. За мене је то био изузетан догађај.“

Једина тајна мога успеха била је моја жена, Лепотица и светица. Ђерка једног француског генерала. Упознали смо се 1950. године, у студентском санаторијуму, недалеко од Гренобла. После гладовања за време рата, обоје смо се разбо-

На Богословском институту Св. Сергија Радоњешког у Паризу, 1949
(Марко, трећи с лева)

лели од туберкулозе. Она је теже страдала од мене. Наша љубав ће трајати 40 година, до њене смрти. Имала је чудесну моћ да ме постепено смири и уразуми. Јер ја сам био потпуно обезглављен после свега што сам претрпео. Родитељи су ми се развели кад ми је било пет година, затим сам са оцем носио његов голготски крст, доживео бомбардовања и окупацију, учествовао у рату и безброј пута гледао смрт у очи, нашао се у избеглиштву, доживео разочарање и понижење у Богословском институту, а на крају се разболео од туберкулозе. Њој је требало само неколико година да би у мени успоставила равнотежу. По изласку из санаторијума и успешно завршеног Богословског института, будући да нисам имао свештенички позив, очекивала ме је борба на разним фронтима. Требало је наћи посао, и, убрзо, издржавати породицу, наставити студије у Француској, прочитати масу књига и, у исто време, сарађивати у емигрантским листовима, а, кроз неколико година, предавати деци православну веронауку. Због слабог здравља, моја жена није радила као лекар, мада је у међувремену добила докторат медицине. Само је повремено сарађивала у медицинским часопи-

сима. Потпуно се посветила породичном животу и васпитању наше деце, што ми је омогућило да све слободно време искористим за духовни рад. Имала је изванредно памћење и деци је могла да даје лекције из свих предмета које је научила у гимназији. Била је савршено поштена и, мада верна католикиња, деци је на француском предавала православну веронауку кад бих ја био одсутан.“

ДОКТОРАТ

„Професор Жан Рувје, будући руководилац моје докторске дисертације о Берђајеву, присуствовао је одбрани мога дипломског рада о Крижанићу (1973) и био заинтересован том темом. Искористио сам прилику да му предложим израду тезе о Берђајеву и он је на то одмах пристао, мада, као добар католик, Русе није много волео. Оставно ми је одрешене руке. Требало ми је две године да тај рад завршим. Задовољан овим текетом, Рувје се потрудио да жири моје дисертације о Берђајеву састави од најбриљантнијих париских специјалиста.“

Имајући у виду услове под којима сам живео и радио, ја ни тезу о Берђајеву никад не бих завршио да нисам у свом стану имао велику

Париз, почетком седамдесетих година. Марко Марковић спрема своју докторску дисертацију

библиотеку. За свој рад сам мобилисао близу триста књига, а због свакодневног посла Народну библиотеку у Паризу сам могао да посећујем само суботом. Срећом, већину потребних књига сам имао под руком. Ту библиотеку, од неколико хиљада француских, српских и руских књига, је моја жена подносила са великом муком, због огромног трошка. Једном је на књиге бацила тужан поглед с примедбом: *Овде можда нисмо сахранили један Роџ Ројс, али сигурно јесмо један Мерцедес Бенц.*

Пре одласка у четнике, колико се сећам, од Берђајева сам једино прочитао *Смисао историје*. Слушајући предавања оца Јована Рапајића, брзо сам закључио да му философија Николаја Берђајева служи као потка и да су његови говори оригинална интерпретација руског мислиоца. И тај пут је био сасвим разумљив с тачке гледишта Верско-идеолошког одсека. У то време, као философ који уједино даје одговоре на суштинске проблеме 20. века и обрађује критику марксизма, Берђајев је био наш једини ослонац. Ми тада нисмо познавали руске мислиоце које ћу касније ја поменути у својој критици марксизма и Берђајева смо морали прихватити као котву спасења."

ЖИВОТ У ФРАНЦУСКОЈ

„Кад сам долазио у Француску мислио сам да неће бити никаквих проблема у погледу мога прилагођавања. Био сам одгојен у београдској буржоазии која је имала исте обичаје као француска. Поседовао сам француску културу. Требало је само боље савладати француски језик. Љуто сам се преварио. Ако нисте ни католик, ни протестант, ако не припадате ни некој политичкој партији, ни масонској ложи, ни тајном сервису, а долазите из туђине, Ви сте нико и ништа. Једина утеха ми је била моја француска тазбина. Веровао сам да сам у њој нашао своју другу породицу. После женине смрти, показало се да сам годинама живео у заблуди. Преконоћ сам био „опатуљен“, како би рекао отац Јустин Поповић. Треба прећутати да сам учествовао у рату. У најбољем случају, био сам „енглески заробљеник“. Нипошто се не сме поменути да за собом имам петнаест година универзитетских студија, а још мање да сам доктор политичких наука. Кад се једном та реч неком случајно отела, једна нећака је одмах презриво додала да ми је тезу написала моја жена. За време дугогодишњег рата про-

тив Срба, ниједан члан француске породице није се нашао да ми изрази симпатије или да за мој народ покаже ма и најмање разумевање. Уколико нису понављали пропагандну крилатицу о „српској агресији“, једино би ме очекивало учтиво ћутање.“

КУМ, ПРИЈАТЕЉИ И ДОБРОТВОРИ

„У међувремену сам почео да пишем у минхенској *Искри*, где сам годинама најтешње сарађивао са Ратком Парежанином и Ратком Обрадовићем. Истовремено је дошло и до помирења са Јаковом Љотићем, који је 1953. постао мој кум. Моја деца су га познавала и заволела. Кад је до њих дошла вест да су Титови агенти Ратка Обрадовића у Минхену убили, а њиховог кума задали, то је био највећи потрес у њиховом животу, осим смрти њихове мајке.

Бог ми је дао да у животу сретнем четири српска добротвора који су ми помогли да, у најтежим часовима, све препреке савладам и својим путем наставим: Ратибора Ђурђевића, капетана Мому Ђорђевића, проту Миленка Зебића и о. Митрофана Хиландарца.“

УТИСЦИ ИЗ СРБИЈЕ, ПОЛА ВЕКА ПОСЛЕ

„Кад сам, у јануару 1997, први пут дошао у Србију после 1944, имао сам неколико пријатних сусрета: загрљај са Рајком Ђурђевићем и његовом супругом, као и са другим српским пријатељима (Драгутиновићи, Олга Врањкић); срдачан дочек од стране Института за геополитичке студије у Петроварадину и Београду; једночасовни интервју са Драгошем Калајићем на каналу „Палма“; очински пријем код Његове Светости Патријарха Павла и проте цркве Светог Александра Невског у Београду, а затим код Преосвећеног Саве, Владике шумадијског у Крагујевцу и дирљива посета манастиру Каленићу.“

Приредио:
Бошко Обрадовић

Разговор са др Марком С. Марковићем

60 ГОДИНА ПОЛИТИЧКЕ ЕМИГРАЦИЈЕ

У редакцији „Америкашког Србобрана“, Питсбург, 1973

Двери српске: Можда сте једини емигрантски Србин који је за време Другог светског рата био и код Драже и са „љотићевцима“. Били сте у Верско-идеолошком одсеку Врховне команде Југословенске војске у Отаџбини, а повукли сте се из земље са добровољцима. Шта носите из ова два искуства? Могу ли Дража и Љотић заједно?

Марко С. Марковић: Оно што је Дража и Љотића спајало, то су њихова дубоко укоревана православна вера, њихово родољубље и монархизам. Раздвајала их је политика: Дража је био демократа и главни носилац Покрета отпора; Љотић, идеолог сталешког уређења државе, противник 27. марта и Дражиног савеза са комунистима у току 1941. године. Љотић није био начелно против Покрета отпора и на почетку је чак сарађивао у припреми плана за будућу четничку акцију, али је ту сарадњу прекинуо чим је до њега дошла вест да се Дража споразумео са Титом. Касније, после заваде четника и комуниста, Љотић је, заједно са Недићем и Владиком Николајем, сматрао да четничку борбу треба пренети на територије НДХ, како би се српски народ заштитио од усташког геноцида, уместо борбе у Србији, где су Немци убијали сто Срба за једног немачког војника. Дражи је било немогуће одаз-

вати се на тај позив, јер још није имао довољан број искусних бораца да би се истовремено супротставио усташама и комунистима, а био је свестан да на терену НДХ не би увек био братски примљен од локалних четничких команданата. Отуда обострана двострука политика. Да би што чешће избегао убијање српских талаца, а уједно се представио Енглезима као борац против окупатора, он је изабрао борбу против Љотићевих добровољаца – „немачких колаборатера“. Напоредо са тим борбама, стављао је под слово „З“, преко лондонског радија, многе Србе које су његове „црне тројке“ убијале на лицу места. Да се не би замарио хрватским министрима у Лондонској влади, он на те листе није стављао ни усташе ни комунисте, него само српске „квислинге“. Међу њима су се понекад нашли и српски хероји из Првог светског рата, као пуковник Масаловић и четнички војвода Коста Пећанац. Али приликом сваке комунистичке инвазије на Србију или Црну Гору, он је радо прихватао сарадњу добровољаца.

На страни Љотићевог Збора владала је слична, мада помирљивија политика. За збораше су србијански четници били „губа на телу српског народа“ – о чему је писао Димитрије Најдановић – али вазда

добродошли као савезници против Тита. И тако је Љотићев секретар Бошко Костић, приликом својих путовања у Цариград, двапут ставио Дражу у везу са Лондонском владом. А Недићева влада је отишла тако далеко да је преко др Мирка Косића, вице-гувернера Српске народне банке, изручила у току рата Дражи преко једне милијарде динара. О томе вреди бацити поглед на Косићеву брошуру „Гробари Југославије“. Јер због тога је, после доласка на власт, Тито осудио на смрт Богдана Литричина, Мишу Марковића, Михаила Балзарена и неколико банкарских чиновника који су учествовали у тим операцијама. На терену су добровољачки пукови одлазили у помоћ Војводи Павлу Ђуришићу, али и четницима из Србије, као у пролеће и у јесен 1944. године. Ваља признати да су Дражи двапут спасли главу. Крајем 1941, Немци су ухапсили генерала Косту Мушицког, убеђени да им је његовом кривцом Дража умакао приликом њиховог похода на Равну Гору. Генерал Мушицки је поново постављен за команданта Српског добровољачког корпуса тек годину дана касније. Половином септембра 1944, Дража је са својим штабом, у коме се налазио и амерички изасланик Мек Дауел, био опкољен код Мионице, али су га ослободили добро-

вољци, разбивши партизански обрuch после борбе на реци Колубари. До коначног помирења је дошло приликом немачког повлачења из Србије. Дража и Недић су се најзад састали у августу 1944. а Дража је прихватио Љотићев план да Краља позову у Словенију и да одатле доцније добровољци, удружени са Ђујићевим четницима, пођу да ослободе Југославију. Тај план се није могао остварити, али су се Дража и Љотић растали као пријатељи и савезници.

Двери српске: Реците нам Ваше лично искуство о тим догађајима. Како сте их ви доживели наставши се у два табора? Можете ли нам дати неко поређење?

Марко С. Марковић: Моје лично искуство са четницима би било идеализирано, кад бих га ограничио на сарадњу у Верско-идеолошком одсеку Врховне команде, где сам био окружен српском духовном елитом и свакодневно слушао беседе оца Јована Рапајића, оца Јустина Поповића, оца Христостома Војиновића, будућег владике, и Ратибора Ђурђевића. Али знам такође да је, по селима, народ морао често трпети самовољу и тиранију четничких команданата.

Међу доровољцима ме је чекало велико изненађење. Капетан Мома Ђурђевић, коме смо се Ђурђевић и ја прикључили новембра 1944, спасавао је све четнике на које смо успут нилазили. Никад нисам чуо ниједну непријатељску реч на рачун четника ни од нашег команданта ни од његових добровољачких официра. Мада је знао какав смо положај заузимали у Равногорском покрету, капетан Мома Ђурђевић је Ђурђевића и мене одмах именовао про-светарима. Стид ме обузима због овога што ћу вам рећи, али то није нескромност него факт: у последњим данима борбе, пред мостом на Сочи, моји ратни другови су ми изразили своју захвалност и поштовање. Значи, бивало је и да добровољци одају почаст једном четнику.

О СРПСКОМ НАЦИОНАЛНОМ ПРОГРАМУ

Двери српске: Српску историју је обележио усуд подела: историјских и савремених, политичких и црквених, емигрантских и отаџбинских. Како га надрасти?

Марко С. Марковић: Неопходно је коначно одбацили тај српски менталитет. Уместо да се држимо лозинке „Само слога Србина спасава“, ми смо одувек поступали по правилу „Неслога Србина убија“. Петстогодишњем ропству упркос и после десетогодишњег рата, ми смо и данас светски шампиони бра-

буђене свести долази политички програм и заједнички отаџбинско-емигрантски план.

Двери српске: Каква је судбина српске политичке емиграције после Другог светског рата? Који је данас епилог те генерације? Каква је нова дијаспора?

Марко С. Марковић: Глобално узев, српска емиграција је промашила своју политичку улогу. Она нигде није успела да створи утицајан српски лоби: ни у Америци и Канади, ни у Аустралији, ни у европским земљама. Што је најгоре, она је била поцепана црквеним расколом. Резултат: она није мог-

Краљица Наталија Обреновић

Краљ Милан Обреновић

тске неслоге. Стога је од пресудног значаја да се у нама најзад пробуди политичка свест. Прво свест о савременој политичкој ситуацији, а затим свест о судбини која нас сутра очекује. После про-

ла допринети спасу Југославије и српског народа. Не могу вам рећи на шта личи „нова дијаспора“, јер су ме емигрантски Срби живог сахранили. Моје књиге се у емиграцији не читају и не продају. Кроз

неколико година бићу познатији у Србији него у дијаспори. Без обзира на то, не треба се подавати пессимизму. Могућности су велике. Постоје млађе генерације које су сачувале православну веру и српско родољубље. Будућност зависи од нас самих. Потребна је само духовна, политичка и финансијска реорганизација.

Двери српске: Које су претпоставке обнове демократије у српском народу? Како до владавине народа у времену медијских манипулација?

Марко С. Марковић: На ваше питање, ја бих одговорио питањем: „Каква је уопште вредност савремене демократије?“ Већ је Платон, у шестом поглављу „Државе“, дошао на помисао да демократија садржи у себи једну опаку болест. Коју? Опасност да на власт доведе човека неспособног да управља државом. Платон тај ризик пореди са бродом на коме би се крме дохватно неки пијани морнар који не познаје законе пловидбе. Зна се каква судбина очекује тај „пијани брод“. Никоме, на пример, не би

пало на ум да неког димничара постави за управника болнице. Шта онда рећи за владавину над државом која је далеко сложенија? А у наше време све се збива као кад би за крманоша државног брода изабрали неког казаницу или бозацију. Главну улогу више не игра компетенција кандидата да влада државом него његова популарност. Како би иначе атлет и глумац Арнолд Шварценегер могао бити изабран за гувернера Калифорније? Главно је имати чврсте мишице и бити популаран. Чему онда служе правне, политичке и економске студије? Ко нам гарантује да Зинедин Зидан, фудбалер алжирског порекла и најомиљенија личност у Француској, неће сутра постати председник републике? Једино чињеница да се за сада не интересује политиком.

Поред тога, поменуште „медијске манипулације“ које су на политичком плану постале свемоћне. Медијском подршком може се државна политика окренути у било којем правцу. Разбијање Југославије и сатанизација Срба су за то најбољи

доказ. Кад би се на Западу донела одлука да српски народ буде дефинитивно уништен, милијарде људи би запљескале. Дошло се до тога да је опстанак разних животињских врста постао далеко важнији од нашег. Али ако се масе могу медијском пропагандом у тој мери залудети, вредност демократије је сведена на нулу. Самим тим је и западна цивилизација као таква закорачила у бездан и бесмисао. Не би ли онда било боље размишљати о политичким системима разумнијим од тог „пијаног брода“?

Двери српске: Србима је неопходан нови национални програм у 21. веку. Који би били његови темељи?

Марко С. Марковић: Ако је политика „вештина могућег“, не вреди стварати програме који су неоствариви у датим околностима, што не искључује ни постављање принципа ни конкретна предвиђања. Да би наш нови национални програм био свеобухватан треба имати у виду три хипотезе – које могу постати три етапе – и на њих одмах наћи одговор.

Прва хипотеза може изгледати „идеална“ или иреална, мада би била политички најкориснија. Њу брани најумнији француски политичар Александар Дел Вале (Alexandre Del Valle) у својој књизи „Ратови против Европе“ („Guerres contre l'Europe“). Он се ту залаже за савез Америке, Европе и Русије против исламизма. Али Европа коју он жели и замишља би била Европа генерала де Гола: савез европских суверених држава, ослобођених НАТО-а, у заједници са Русијом и православним народима. Ми бисмо ту и такву коалицију морали прихватити и душом и срцем. Под тим условима, у Европи мира и солидарности, дошло би и до повратка Срба на своја огњишта. Тај пројекат је засада немогућ зато што противречи империјалистичкој политици Сједињених Држава, а тешко је веровати да ће Европа сама у себи наћи снаге да се ослободи америчког јар-

Писмо краљице Наталије
(на француском)
др Ђ. Јовановићу,
Марковићевом деди по мајци

SACHINO
BIDART (BASSES-PYRÉNÉES)

le 22 Fev. 1898
à Mars

Mon cher Docteur,
J'attendais d'apprendre
votre départ par Athys
pour vous écrire avant
mes joies médiocres dans
la direction de notre
sort et tenant à vous
raconter diverses choses.

ма и исламске колонизације. Но захваљујући слепили и кратковидости америчких политичара, сутра ће Американцима ислам запрети као моћна светска и атомска сила.

Друга хипотеза је тренутна политичка стварност и наша данашњица. Американци воде двоструку политику према исламизму. У Европи фаворизују исламизацију да би је ослабили, а на Блиском Истоку су непријатељи Ирака и Ирана, критикујући немилосрдно европске државе које им се нису придружиле, док Буш поздравља Турску као „важног савезника“. Американци утврђују своју базу у Грузији, а Колин Пауел долази да Русе провоцира. Шта можемо очекивати од те савремене Европе под америчком чизмом? Само купопродају и то не по уговору „дам да даш“, него „продај се за мале паре“. Спремају нам економску колонизацију куповином српских предузећа, праћену даљим разбијањем Србије, откупљивањем Црне Горе и Војводине без рата и отцепљење Косова путем међународног насиља.

А на Западу нема дана без антисрпске пропаганде. Недавно, париски канал „Арте 5“ је црногорском књазу Николи Петровићу и његовој мароканској госпои посветио на телевизији емисију „Човек који није хтео да буде краљ“, у којој овај осуђује великосрбизам и „етничко чишћење“, сведочи да је у рату против Хрвата саветовао Црногорцима да дезертирају и да одобрава стварање „црногорске аутокефалне цркве“. Рекло би се да није прочитао „Горски вијенац“, јер му његово недовољно познавање српског језика то можда не допушта. И тако још није открио да је Његош себе сматрао Србином, а Црногорце Србима. Зато би му Његош данас рекао: „Никола, ђетићу, ако нијеси Србин, прије ми личиш на потурицу“. Такође, на париској телевизији „Канал 4“ гледао сам један филм америчке пропаганде под насловом „На непријатељској територији“, где Срби

у Босни убијају једног америчког pilota зато што је снимио јаму где су закопане жртве српских покоља. А док вам ово говорим, из новина сазнајем да је пред Хашки суд изведен Момчило Крајишник, ухапшен на основу „тајне оптужбе“. И тек што подигох главу, ево, опет на каналу „Арте 5“, емисија „Мостарски мост“. Једно турско предузеће, са турским радницима, обнавља мост на Неретви и један турски министар, праћен турском заставом, долази да поздравља изградњу моста. Да би све то било колико-толико „озбиљно документовано“, Бернар Кушнер, шампион „права мешања“ и косовски гробар, је почетком ове године објавио књигу „Ратници мира“ у којој покушава да оправда све јаде нанете Србима.

Како одговорити на тај притисак и пропаганду? На националном плану, сачувати по сваку цену српско јединство, не допуштајући даље цепање Србије. У политици, ставити национални интерес изнад партијског, остварити споразум између партија и коалициону владу. Са економске тачке гледишта, избежавати колонизацију коју стране силе спроводе куповином наших предузећа и увозом производа које ми сами можемо да фабрикујемо.

Треба имати храбрости да се баца поглед и на трећу хипотезу, с молитвом Господу да то не буде последња етапа. Уколико се продужи антисрпска политика Америке и Европе, мора се предвидети и могућност „мале Србије“. У том случају, као што рече један мој београдски пријатељ, „ми више немамо кога да бранимо“. Заиста после напада деветнаест држава НАТО-а на Србе и Југославију, ми им више не дугујемо ништа, а они нам дугују све. Како бисмо се могли жртвовати за оне који су нас предали исламу? Наши преци су вековима војевали са вером да се боре за слободу, а последње српске генерације су увиделе да је то била илузија. Па ако је то стварно само илузија, мо-

же се десити да чак и „мала Србија“ нестане са географске карте. Тада бисмо открили важност дијаспоре која би морала постати прво одступница, а затим камен темељац српске будућности. Да ли ће наша дијаспора умети да створи српски лоби у свакој земљи Запада? Да ли ће дијаспоре са разних континената имати разума и снаге да се уједине? Да ли ће бити способне да створе српске школе, библиотеке, универзитете, издавачка предузећа и штампану? Од одговора на та питања зависиће судбина српског народа. Нека нам ту послужи пример Израила. После безмало две хиљаде година изгнанства, јеврејски народ је успео да сачува своју веру и традицију, да постане економско-политичка сила и да се најзад врати на родно тле. Где лежи тајна тог јединственог успеха у историји? У јеврејској солидарности и узајамној помоћи. Слично начело стоји и на српском грбу, само што му Срби до сада нису били верни.

ЗАПАД И(ЛИ) РУСИЈА

Двери српске: Запад изнова долази у Србију. Шта научити из искуства Запада, шта преузети а шта одбацити?

Марко С. Марковић: Мислим да је битно, попут Шпенглера, подвући разлику између културе и цивилизације. Култура обухвата духовни живот и стваралаштво, религију, философију, књижевност и уметност. Цивилизација покрива науку, индустрију, економију и технику. Западна цивилизација је довела научни и технички прогрес до невиђеног успона. У том смислу, од ње се можемо и морамо свему научити. А поводом културе, мој руски професор Георгије Флоровски је говорио: „Душа Запада се највише пројављује кроз уметност“. Али у културном погледу, на Западу данас зјапа празнина. Запад нам може додати само култ новца, морални разврат, порнографију, реп и дрогу. На Западу нема више великих мисли-

лаца, великих уметника, песника и писаца. Огромно културно наслеђе Запада се претворило у музеј. Ми тај музеј одавно посећујемо, добро познајемо и, понекад, боље тумачимо од данашњих западних генерација. Ако не дође до неког духовног препорода, западни човек ће ускоро бити налик на дивљака из Неандертала способног да скочи на Марс. Истина, Флоровски је до краја нарочито ценио западну теологију. Не у догматичном смислу, него у научном. Због турских и монголских најезди настао је вишевековни застој у православној теологији. Сећам се једне речи Флоровског: „После пада Византије, богословио је само Запад. То је основни парадокс у историји хришћанске културе. Запад богослови док Исток ћути“. Но и то се променило. Флоровски није доживео савремену декаденцију западне теологије и библијске критике.

Двери српске: Ваша апологија Русије, залагање за савез православних народа, говоре о Вашем словенофилству. Где је данас та идеја и каква је њена будућност?

Марко С. Марковић: Заиста сам одувек био словенофил од свег срца. Али мој позив „За савез православних народа“ је имао углавном политички смисао: стварање једног моћног политичког блока који би се касније удружио са Кином. Нажалост, очигледно је да православни народи не поседују ни минимум политичке свести. У међувремену се Русија приближила Кини, али је румунско и бугарско удварање Американцима отишло тако далеко да су ти „православни народи“ спречили руске авионе да долете на Косово у помоћ Србима. Ваља признати да преовлађују вековни спорови и зајевнице између Руса и Украјинаца, Руса и Румуна, Румуна и Бугара, Бугара и Срба или Грка. Кад разговарам са Бугарима, они не напуштају напомену, ма и са најлепшим осмехом, да Македонија припада Бугарској. Не пада им на памет да ће,

без православног савеза, сутра и они и Македонци припадати Турској. Приликом једног предавања у Паризу, кад сам поменуо да је цар Душан био „самодржац, Срба, Грка, Бугара и Арбанаса“, једног Грка, организатора конференције, због те „увереде“ умало није ударио инфаркт. Ти средњевековни ставови личе на лудило. Надајмо се да то самоубилачко лудило неће имати последњу реч. Без обзира на неповољно искуство, не смемо одбацити напоре за остварење савеза православних народа.

*Портрет Марка С. Марковића;
изradio руски сликар Сосновски
1942. године*

О РУСКОМ И СРПСКОМ ПРЕПОРУДУ

Двери српске: И Русија и Србија имале су религиозну ренесансу у првој половини 20. века. Ко су јунаци ова два духовна препорода, које су сличности и разлике?

Марко С. Марковић: У своме монументалном – мада понекад необјективном – делу „Путеви руског богословља“, отац Георгије Флоровски долази до парадоксалног закључка да је појава марксизма у Русији изазвала као реакцију буђење које ће довести до „ренесансе“ на почетку 20. века. Он објашњава да се корен тог духовног препорода налази у Достојевском који је савладао и надрастао не са-

мо марксизам него такође и анархизам и нихилизам. То потврђује и Берђајев у „Руској идеји“. Поред Булгакова, Струвеа и Франка, он сам је припадао тој групи марксистичких интелектуалаца који ће послати хришћански теолози и философи. Изван тог круга појавила се читава плејада младих философа, међу којима су се посебно истицали Фјодоров, Флоренски, Шестов, Ерн, Николај Лоски и Евгеније Трубецкој. Њима се придружио стари есејиста Василије Розанов, више „руски Ниче“ него хришћанин. Булгаков и Флоренски су наследили и развили софијанство Соловјева. Ерн је пао у заблуду да је могуће помирити православље са револуцијом. Ипак, по мишљењу Берђајева, руска интелигенција је више тежила естетском него етичком препороду. У књижевности се првенствено истицао религиозно надахнути Мерешковски, а у поезији Бели и Блок, песник и пророк. Духовну литературу, у крилу Православне Цркве, најуспешније је обновио Митрополит Антоније Храповицки својом идејом да сваку догму треба морално остварити и проживети („Моралне идеје најважнијих хришћанских православних догми“), као и својим тумачењем Достојевског („Ф.М. Достојевски као проповедник препорода“).

Руси су народ књижевника и философа, као Немци; Срби народ књижевника, као и Французи. У току наше „ренесансе“, почев од Божидача Кнежевића, преко Бране Петронијевића и Ксеније Атанасијевић, све до Димитрија Најдановића, српски философи нису створили ниједан философски систем у правом смислу речи. Више су се одииковали својим афоризмима као мислиоци, попут Божидача Кнежевића и Владике Николаја Велимировића. Противно Русима, религија није дубоко продрла у српску књижевност. Од Његоша па до Владичиних „Молитава на језеру“ прошло је скоро читаво столеће. Ни

политичка мисао није уродила великим плодом. Српски политичари су углавном размишљали о положају Србије на Балкану и о партијским сукобима. Политичким идеолозима се могу сматрати само Светозар Марковић у 19. и Димитрије Љотић у 20. веку. Отуда и марксизам не наилази код нас на велики отпор. Требало је дочекати Други светски рат да би се појавила Васиљевићева критика Марксовог „Капитала“ и Поповићева студија о „Младом Марксу“. Па где и како се онда српска „ренесанса“ може поредити са руском? Кључ загонетке је можда у почетној фрази књиге „Стуб и тврђава истине“ од Флоренског: „Једини законити начин познавања догми је живо религиозно искуство“. Тог начела се у Русији прихватио Митрополит Антоније Храповицки, а у Србији Владика Николај Велимировић. Захваљујући њему, Српска Црква ће убрзо доживети највећи духовни препород у својој историји. Ако се својим беседама и књигама може поредити са Митрополитом Антонијем Храповицким, Владика Николај га је надмашио стварањем Богомољачког покрета. Јер тиме је Цркву приближио народу и знатно повећао њен утицај. Његов сарадник, о. Јован Рапајић је тај рад наставио за време Другог светског рата, преко мисионарских течајева у оквиру Равногорског покрета. После октобарске револуције, Митрополит Антоније Храповицки се настанио у Сремским Карловцима, на челу Руске Заграничне Цркве. Њему је, поред Владике Николаја, био врло близак и отац Јустин Поповић, који га је одушевио својом „Догматиком Православне Цркве“. Митрополит Антоније није доживео ни појаву друге књиге „Догматике“ ни књигу оца Јустина о Достојевском, али му је морало бити јасно да је руска „ренесанса“ нашла одјека у српској.

Двери српске: Одличан сте познавалац марксизма као полазне идео-

логије старог, комунистичког светског поретка. На чему се базира идеологија новог доба, новог светског поретка и ко су њени идеолози?

Марко С. Марковић: Не верујем да је главни подстицај и план Новог светског поретка изазвао неки идеолог. Мислим да се међу америчким политичарима та идеја спонтано јавила после распада Совјетског Савеза. Први пут у историји човечанства једна велика сила се нашла у позицији да господари читавим светом и то је било огромно искушење коме вођи Сједињених држава нису одолели. Зашто делити ту власт и свемоћ са другима? Напротив, треба све друге државе ослабити регионализацијом и „атомизацијом“ или их бар држати у шаху, по старом правилу „завади па владај“. Нису схватили да, на дужи рок, тиме себи копају гроб. Јер ако ослабе своје савезнике, на крају ће се сами наћи против целог света, а првенствено против ојачаног ислама.

Париз, крајем педесетих година. На једној пливачкој утакмици

О САВРЕМЕНОЈ ФРАНЦУСКОЈ

Двери српске: Дуго сте у Француској. Шта је са Француском да-

нас, њеном националном идејом, традицијом, монархијом, утицајем познатих националиста њене историје? Сећа ли се савремена Француска свога националног наслеђа?

Марко С. Марковић: Када се Француска недавно придружила западним нападачима на српски народ, књижевник Владимир Волков је узвикнуо: „Ја се стидим што сам Француз“. Тиме је показао да је, мада руског порекла, међу последњим Французима који припадају Вечној Француској. Француска као нација Јованке Орлеанке и као велика сила више не постоји. „Французи више не знају ко су“, жали се париски професор Андре Каспи. Људи који поштују националну и монархистичку традицију припадају незнатној мањини. Нема новог Мораса ни идеолога приближно његовог раста. Култура се углавном своди на филм и телевизију. Међу сликарима је најпопуларнији Пикасо. Од осталих се највише помињу Тулуз Лотрек и неки импресионисти. У књижевној настави десничарски писци су потпуно потиснути у позадину. Нико се не би усудио да матурантима предложи коментар текстова Селина, Бразилјака или Ла Рошела. Чак и неки књижевници који су после рата били високо цењени, као Монтерлан, Ануј, Еме, су пали у заборав. Па ни Сартрове драме се више не помињу. Француски ђаци уче и познају своју историју и књижевност, као што уче историју других народа, али истинског културног наслеђа нема. Кад сам једну орлеанску матуранткињу упитао који француски роман највише воли, одговорила ми је да није прочитала ниједан. А шта је остало од француског патриотизма? Поред војне параде поводом прославе 14. јула, француски патриотизам се једино буди приликом спортских такмичења. Као свуда у свету, фудбал, рагби, тенис и други спортови привлаче масе, спремне да после сваке француске победе запевају „Марселезу“.

Београд, 1940. Шетња са оцем на Теразијама

Та културна и национална декаденција је уједно последица американизације, мултимиллионске имиграције и дугогодишње „антирасистичке“ пропаганде. Званично, у Француској има „само“ пет, а незванично шест милиона Арапа, али томе треба додати афричке Црице и припаднике других народа и, чији се број редовно прећукује. У сваком случају, наталитет страних досељеника надраста француски: међу породиљама у Француској 65% су арапског порекла. Кроз двадесет година Французе очекује ситуација коју су Срби доживели на Косову. Ле Пен, једини политичар који је имао храбрости да укаже на тај проблем, био је одмах жигосан као расиста и антисемита. Дуги низ година, покретачи тзв. антирасистичке пропаганде били су јеврејски интелектуалци, нарочито преко организације „Ne touche pas a mon pote“ („Не дирај мог друга“). Али после доласка Ариела Шарона на власт у Израелу, француски Арапи су се окренули против Јевреја и оскрнавили неколико синагога. Ипак, последице те пропаганде се нису измениле. Већина француске омладине

данас сматра да је Ле Пен најопаснији непријатељ Француске. И кад је, приликом последњих председничких избора, Ле Пен добио највећи број гласова после Ширака, омладина је изашла на улице француских градова да против њега манифестује. А то је најбољи знак да би сутра, у случају грађанског рата, омладина стала на страну туђинских досељеника против Француске армије.

Отуда француска политика блефа, Француска, као „велика сила“, заводи ред у Африци, заводи ред у Босни и на Косову, док у Француској има око 500 „осетљивих квартота“ у које полиција не сме да уђе. Француски председник мора да

хрватских и словеначких католика – арапским државама и Турској, а у Француској милионима Арапа и јеврејској интелигенцији којој су Срби привремено послужили као „монета за поткусуравање“, по формули: „Оставите нас на миру у Палестини, а ми ћемо вам помоћи на Балкану“. Оно на шта су медији тада пропустили да укажу, то је занимљива подударност између Изетбеговићеве посете Шираку, француског бомбардовања српских положаја у Босни и престанка исламистичких атентаната у Паризу. Јер тек накнадно се открило да су париски атентатори били формирани у Босни. Није ли то знак да је онај који се на политич-

Туберкулози Марко Марковић у студентском санаторијуму крај Гренобла, 1950

осигурава равнотежу између спољашњег притиска – углавном америчког – и унутрашњег, првенствено муслиманског. Тиме се може лако објаснити разлика између француског поступка према југословенском сукобу и става према америчком нападу на Ирак. Рат против Срба је, у политичком погледу, за Ширака био изванредно уносан посао. Он се тиме истовремено свидео Американцима, Немцима, Ватикану – као заштитник

кој сцени бусео у груди као Тарзан, уједно лизао чизме једном малом сарајевском силедији? Битно је да је тиме знатно порасла његова популарност у Француској. И не само то. Као послушник Американаца, он је Французима показао да „жандар Европе“ није Клинтон него Ширак.

У питању Ирака, с обзиром да су спољашњи и унутрашњи притисци били противречни, требало је одлучити који је од њих тренутно

опаснији: амерички или исламски? И француски председник је стао на исламску страну, сматрајући да непосредно присутни ислам представља већу опасност. Признајемо да се ни ту није преварио, јер се рачуна да је у Француској више од једног милиона људи манифестовало против рата у Ираку. „Француска је обезоружана пред исламистима који јој пркосе на њеном тлу. Обезоружана зато што је Република Човекових Права тетанизирана на помисао да би могла бити осуђена због исламофобије“ – жали се француски новинар Иван Риуфол. Наравно, за такву политику „дана и комада“ мора се плаћати тешка камата. Није онда чудо што је Жил Леклер, шеф Координације антитерористичке борбе, прошле године изјавио да је албанска мафија, у којој истиче „Косоваре“, једна од најмоћнијих у Француској. Зна се коме за то Французи треба да се захвале. Шта се може? Главни је остати на власти, а за будућност вазда важи она: „После мене и потош“.

Двери српске: Изузетан сте позналавац историје српске књижевности. Који су то њени крајеугаони каменови?

Марко С. Марковић: Ја бих као постоље поставио четири угаона камена: Светог Саву, Косовски циклус народних песама, Његоша и Владика Николаја Велимировића. Свети Сава је био оснивач наше хагиографске литературе и прво духовно надахнуће српске књижевности уопште. Кад је реч о народној поезији, мора се признати да је она нераздвојива од Вука Караџића који нам је то благо открио, а уз то оставио „Српски рјечник“ и превод Новог Завета. Његош је, са „Горским Вијенцем“ и „Лучом микрокозма“, уздигао српску књижевност на светски ниво. Док нам је Владика Николај, својим свеобухватним погледом на хришћанство, оживео Христа у 20. веку.

Но тиме се не исцрпљује српско литерарно богатство. Својом „Историјом српске књижевности“ Јован Скерлић нам је оставио синтезу српског књижевног стваралаштва од 18. до 20. века и доказао да су Срби ушли у европску културу. Са „естетским карактером“ руске ренесансе, који подвлачи Берђајев, код нас би се могли поредити радови Богдана и Павла Поновића, Бранка Лазаревића и Слободана Јовановића. Наша лирска поезија, сажета у „Антологији“ Богдана Поповића, којој бих додао Петковића-Диса, Пандуровића, Бојића и Настасијевића – не заостаје за европском. Па и после Другог светског рата, она је, захваљујући Миљковића, Лалића, Попе, Бећковића и других, остала на достојној висини. У прози би ме, осим хумора Стерије, Сремца и Нушића, увек знатно дирнули писци који су оживљавали наша вековна страдања. Превасходно мислим на „Сеобе“ Милоша Црњанског, право ремек-дело, романи и новеле Иве Андрића и Драшковићев „Нож“.

Двери српске: Поред Вас са великим руским мислиоцем 20. века Иваном Иљином, на основу тога што сте обојица остварили широк опус из више области: књижевности, културе, теологије, историје, политике... Шта кажете на то поређење?

Ђерка Светлана, *St. Jean de Luz* на атлантској обали, Баскија, 1962

Син Срба, *St. Jean de Luz* на атлантској обали, Баскија, 1962

Марко С. Марковић: Сматрам да је то поређење за мене сувише лакскаво. Између Иљина и мене постоји основна разлика: он је био филозоф хегелијанског правца, док сам се ја бавио само политичком филозофијом, теологијом, историјом и књижевном критиком. Можда ипак припадамо истом типу православних интелектуалаца који су се нашли у сличном животном положају.

Двери српске: Сабор српске омладине, на коме сте 2003. године узели учешћа као почасни гост, назвали сте покретом за спас српског народа. Зашто?

Марко С. Марковић: Зато што је то први корак у повезивању Србије са дијаспором, који може бити, ако Бог да, од далекосежног историјског значаја. Први пут се омладинцима из Отаџбине и из дијаспоре указала прилика да заједно размишљају о виталним проблемима за судбину српског народа.

Разговор водио и приредио:
Бошко Обрадовић,
Чачак-Париз, 2004.

ОСЕТИТИ ПОНОС И ПОНЕТИ ВЕРУ

— одломци из старијих интервјуа са др Марком С. Марковићем —

О РУСИЈИ

Већ годинама, без престанка, пишете о Русији. А написали сте и неколико књига о руским проблемима, међу којима докторску тезу о Берђајеву, награђену од француске академије. Откуда толика блискост са руском душом? Како објаснити тај континуитет, кад се помисли да Ваши радови — са једним изузетком — до сада нису код Руса изазвали никакав одјек? Ако је посредни љубав, који су њени узроци и извори?

Марко С. Марковић: Зашто волим Русе? „Љубав има своје разлоге које разум не познаје“ — говорио је Паскал. Разум, можда, али осећања? Ја знам где су корени мојих осећања која ме везују за Русе. Од најранијег детињства. Мој отац је познавао руски језик, певао ми руске песме и упознао ме са руском литературом. На почетку, са Пушкиновом прозом. Затим сам, захваљујући њему, у делима Тургенје-

ва открио шта је љубав, а читајући Гогоља и Чехова добио смисао за хумор. Касније сам се бацио на изучавање Толстоја и Достојевског. Руску поезију и позориште сам заволео тек после Другог светског рата, кад сам научио руски језик. Моја мајка је обожавала музику. Свирала је клавир и није никад заборављала руске композиторе. Чајковски и Скрјабин живели су у нама и делили наш свакодневни живот.

Осим тих културних веза, да ли сте имали прилике да својевремено у међуратном Београду упознате Русе и имате с њима непосредно односе? Рецимо, да ли је на Вас могло утицати и лично пријатељство са неким Русима?

Марко С. Марковић: Поред руске културе, рано ме је узбудило и дидир са „белим Русима“, који су долазили у наш дом и преда мноме се сукобљавали са београдским интелектуалцима „марксистичке вероисповести“. Већ тада сам одмах стао на страну „белих“ против „црвених“. Приметно сам код тих руских из-

беглица неку душевну благост коју нисам налазио код Срба. И неизречиву тугу у очима. Тако сам, први пут, осетио руску душу. Присно и непосредно. То је било нешто више од књига и музике. Тренутно нисам био тога свестан, али вероватно су ти сусрети и ликови предодредили мој потоњи животни пут. Побожно сам слушао њихово казивање о страдању и погибији руске царске породице и то преносио другима. Између осталих, чак и малом Ивану Лалићу, будућем српском песнику, који је са својим родитељима становао у кући моје мајке. Било му је једва пет година, али је био необично духовно развијен и његове сузе биле су доказ да је све разумео.

Претпостављам да се на те прве утиске и успомене нисте ограничили, него сте кренули даље. Где је карика у ланцу између младалачких доживљаја и доцнијег стваралаштва?

Марко С. Марковић: Одлично питање. Пошто нисам хтео да се моја русофилија претвори у идолатрију, потрудио сам се да Русе што боље и дубље упознам, како би их успешније бранио. У том развоју главну улогу ће играти Берђајев и Руски богословски институт Светог Сергија Радоњешког у Паризу. Берђајев је одавно био мој сапутник. Са његовим идејама ме је за време рата упознао наш духовни вођ, отац Јован Рапајић, начелник Верско-идеолошког одсека Врховне команде Југословенске војске у Отаџбини. Ваљда је судбина хтела да, по доласку у Париз, присуствујем последњем предавању Николаја Берђајева који ће умрети следеће године.

Београд, 1943. На копању са школским друговима и разредним старешином

Др Марко С. Марковић

Српски апологет Русе, доцнији српски Београђанин, 1998, стр. 235-237

Београд, 1941

О НОВОМ СВЕТСКОМ ПОРЕТКУ

У Србији постоје различита мишљења: неки сматрају да нови светски поредак не постоји, други да Срби треба да се уклоне у тај нови поредак који се ствара. По Вашем мишљењу, ако би се уважио изречени став, колико би коштала цена такве улазнице?

Марко С. Марковић: Нови светски поредак је у своје време наговестио сам председник Џорџ Буш. Зар мислите да би се све западне силе против Срба ујединиле, а њихови државници свесно и бестидно погазили међународно право, довели хиљаде својих војника на терен, мобилисали флоту и послали авионе да нас бомбардују кад би посреди било само завођење реда у Југославији? Ако некоме сва досадашња страдања наше браће ван Србије не доказују да нови светски поредак постоји, онда ће можда постати свеснији његове реалности кад бомбе буду удариле по Србији. Тај поредак је на добром путу да постане светски, само што Срби, и кад би хтели, не би могли добити улазницу. Јер захтева уништење православног народа. Католици, Јевреји, муслимани се узајамно не трпе, али

су се сви сложено дигли против нас. Ниједна хришћанска црква није успела у одбрану Срба. Само су се чули напади против Српске Цркве и Српског Патријарха. Значи, сад је касно и за масовно прелажење на ислам или у католицизам. А уколико помишљате на масонерију, она нам никада није донела спас. И 1914. и 1941. смо пливали у масонским водама, па знате како су нам се одужили. Било је масона и у Дражином штабу, али то није помогло ни њему ни Србима. Припадност масонерији може једино помоћи Србима да нађу лично ухлебље, али народу доноси само смрт. Речју, чак и кад бисмо били спремни да се продамо као народ не би нас више нико купио.

Београд, 1942

О ФРАНЦУСКОЈ РЕВОЛУЦИЈИ И САВРЕМЕНОЈ ДЕМОКРАТИЈИ

Ви сте истраживали историјску грађу везану за Француску револуцију и веома сте критични према њеним носиоцима, и рекао бих према резултатима, који су рођени у овом судбоносном догађају, који је као ниједан пре пореметио и преокренуо Европу. Официјелни научни кругови у Србији, као и највећем делу Европе, позивитио вреднују ре-

зултате и истичу изузетан значај Француске револуције. Које су то дугорочне последице које је изазвала Француска револуција у хришћанској Европи, и због чега се „Истина о Француској револуцији“ (како истовремено и гласи наслов Ваше књиге), тако тешко пробија у медијима демократске и слободне Европе?

Марко С. Марковић: У огромној већини, вођи Француске револуције су били криминални или патолошки типови, ништа мање од Лењина, Стаљина и Троцког. Уз то су лицемерно бранили идеале у које сами нису веровали. Јер ако су се у „Правима Човека и грађанина“ налазиле многе племените идеје, оне су се могле остварити путем реформи, а не по цену највећег политичког покоља за који је знала светска историја пре Октобарске револуције. Карактеристично је да се ни следбеници револуционарних вођа нису никада хтели одрећи тих грозота, под изговором да „Револуција представља један блок“. Зато ће се, све до краја Другог светског рата „левица“ и „десница“ у Француској клати приликом сваког националног потреса. На идејном плану, демократија се у пракси често показала као утопија, па ју је већ Платон исмејао. Грубље речено, демократија све људе поравњује и изједначава, па глас паметног вреди колико и глас глупака. А пошто у свету има хиљаду пута више глупака него паметних људи, то олакшава демагошку манипулацију масама. Русо је био тога свестан, па је предлагао претходно васпитавање народа. Али ко ће га васпитати? Парадоксално, напредком материјалне цивилизације је убрзана дегенерација демократије. Са појавом медија, демократија је отишла предалеко у „васпитању“ маса. Путем медија се данас може нефабриковати неки политичар као паста за зубе и за три месеца начинити популарним. На несрећу, има и тежих последица, јер медији сада имају моћ

Београд, 1943. На копању са школским друговима и разредним старешином

да заглупе и паметне људе. Тако се свакодневним приказивањем „српских злочина“ у штампи и на телевизији, после неколико година може извајати народ који заслужује геноцид. И милиони глувих и паметних верују у то. Десетине, стотине, ускоро једна милијарда људи спремни су да Србе збришу са лица земље. На тој подлози, Клинтон и Ширак могу данас градити свој политички успех: што више Срба побију, то ће више гласачких куглица за њих пасти у кутију. Можда сте мишљења да је та појава карикатурна, ако не и негација демократије? Не, то је само повратак њеним револуционарним изворима, када је злочин био помешан са лицемерством.

Израц, 04.02.2008. Интервју са Милошевићем

О ХАШКОМ ТРИБУНАЛУ

Марко С. Марковић: Србима се очигледно суди као побеђеним нацистима. Хашки суд је обнова Нирнбершког суда који је после рата судио нацистичким ратним злочинцима. Хашки суд је само правно

покриће неправде нанете Србима и Југославији. Хашки суд је оличење пародије права и правде: насиље постаје закон, а жртвама насиља се суди као кривцима.

Који је крајњи смисао те циничне игре?

Марко С. Марковић: По мом мишљењу, захтев да се Караџић и Младић појаве као ратни злочинци пред Хашким судом скрива шест политичких циљева:

Обезглавити босанске Србе. – Караџић је био српски вожд за којим је народ верно следио за време четворогодишњег рата у Босни. Генерал Младић се одликовао као најбољи тактичар на бојном пољу, па би Хрвати и муслимани били срећни кад би га Американци преко Хашког суда уклонили и српску војску онеспособили за даље ратовање.

Угушити српску слободу. – У име правде и демократије, Србима је забрањено да гласају за човека који ужива поверење већине народа, под претњом да ће, у противном, бити забрањена и његова странка. На тај начин, Србе претварају у гомилу робова под америчком палицом.

Изазвати међу Србима коначан

расцеп. – Кад би председник Милошевић, под било којим изговором, допринео да Караџић и Младић буду ухваћени и изведени пред Хашки суд, између српске матице и босанских Срба би се ископао непремостив јаз. А то значи да би, у идућој етапи, српски непријатељи имали пред собом поцепану и ослабљену Србију.

Охрабрити нове геноциде над Србима. – Ако се Србима суди због геноцида који нису извршили, а Хрватима и муслиманима допушта да слободно и некажњено уништавају Србе, то је повратак на принцип усташких попова: „Убити човека је грех, али убити Србина није грех“. Другим речима, пракса Хашког суда је охрабрење даљег католичког и муслиманског геноцида над Србима.

Проширити оптужбу на Србију. – Једанаестог јула ове године, пред Хашким судом се у два маха чула алузија на Београд и Милошевића, који није именован, уз напомену да анкету о геноциду треба проширити „на више кругове који доносе одлуку“. Оптужбом против Милошевића припрема се пренос рата у Србију.

Сасвим оцрнити Србе, да би се оправдало њихово уништење. – Оптужба Хашког суда доноси правну формулацију сатанизације Срба и оправдава све досадашње и будуће злочине над њима.

Образ, број 3-4, Београд, 1996,
стр. 19-21.

О ДИЈАСПОРИ

Из свих тих разлога придружили сте се дијаспори (расејању) као препознатљивој цивилизацији 20. века, цивилизацији изгнаних. Када данас, почетком 21. века, сабирате искуства из света расејања – шта бисте, као дугогодишњи апатрид, издвојили у одлике, предности и трауме тог света?

Марко С. Марковић: За све српске избеглице емиграција је, пре свега, била симбол слободе. По доласку на студије у Париз, похитао сам да упознам руску религиозну мисао и француску десничарску књижевност која је била непозната код нас, првенствено Бернаноса, Селина, Монтерлана, Бразијака, Дрије Ла Рошела и друге, да бих се најзад башио на критику марксизма. Наравно, у међувремену нисам пропустио да проучим наше културне вредности и кажем своје мишљење о неким југословенским писцима, што у тим годинама не бих никада могао у земљи да учиним. Па ипак, та слобода није била апсолутна. Кад у једној страни земљи почнете живот од нуле, без своје породице и без друштвених веза, а нисте ни члан неке партије, ни масонске ложе, ни обавештајне службе, није лако испливати на површину. Тако сам ја почео да сарађујем у једној малој париској ревији тек тридесет година после мог доласка у Француску. Али ни то ме није чинило познатим.

Приликом колоквиума посвећеног совјетском режиму, један мој познаник, француски новинар, ми је признао: „Знам да бисте о тој теми могли много да кажете, али не могу да Вас позовем као говорника: Ви нисте угледна личност“. Ситуа-

ција се отада није побољшала, јер од почетка рата у Југославији па до данас нису ме никад позвали да се о том сукобу изјасним на радију, ни на телевизији, ни у штампи. Нису чак хтели ни да у новинама објаве моју исправку поводом нетачних тврдњи једног француског историчара. Напротив, у раздобљу од педесетих до осамдесетих година Удба ме је мање игнорисала од Француза, па су ме Титови агенти трипут посетили: два пут Хрвати и једанпут Срби. Без претњи. Тек толико да знам да ме имају на оку.

Надам се да имате летње успомене о делатности у српској дијаспори?

Марко С. Марковић: У дијаспори никад није дошло до слоге и јединства. Због раскола, ни Српска Црква није могла то јединство да оствари. Постоје, ако смем тако да кажем, три велике групе српске дијаспоре: Америка, Аустралија и Европа, али и ту у свакој држави постоји посебна дијаспора. По доласку у емиграцију, наши млади „демократи“ су пренели раздор из нашег грађанског рата који није сасвим престао до дана данашњег. Стога никад није био створен заједнички фронт против Тита и комунизма. Кад сам сарађивао у зборашкој „Искри“ за четнике нисам постојао. А кад сам почео да пишем у Ђујићевој „Србији“ и „Американском србобрану“, збораша су ме питали зашто сам се повукао из политичког живота. После мог сукоба са др Ђоком Слијепчевићем, мој глас би био потпуно угушен да ми нису пружили руку отац Митрофан Хиландарац и прота Зебић у Енглеској. Ван тог круга, никаква сарадња за мене није била могућа. На дан прославе 800-годишњице манастира Хиландара у Паризу, српски организатори су ме спречили да говорим о Светом Сави под изговором да би то било „сувише научно“. У броју 19 једног француско-српског часописа у Паризу штампана је библиографија написа о југословенском сукобу, у којој нису били заборављени ни српски смртни не-

пријатељи, као Изетбеговић, Туђман и остали. Само није поменута моја брошура „Оптужујемо“, објављена на почетку сукоба. У данима кад се не зна да ли ће српски народ преживети ову тешку кризу Србима је најважније да својој браћи подметну ногу. Завист и љубомора царују изнад свега.

О САВЕЗНИЦИМА

Ви сте као млад човек крајем Другог светског рата радили при Врховној команди Југословенске војске у Отаџбини. Да ли је четнички покрет као национални покрет био поражен тада услед притиска спољног фактора, као што се поновило у ратовима у последњој деценији?

Марко С. Марковић: У праву сте кад помињете то раздобље при крају Другог светског рата које има много сличности са савременим збивањима. Већ тада су нас наши „драги савезници“ издали предајући српски народ његовим смртним непријатељима. Прво су нас изручили комунистима у руке да би нас, безмало пола века касније, жигосали као „последње комунисте у Европи“. Да је дошао на власт, четнички покрет би обновио демократску Југославију, у саставу западног блока. У септембру 1944. мени је пукло пред очима да од тога неће бити ништа, да су нас савезници издали и осудили на смрт. Био сам већи реалист од Драже Михаиловића, који је још неколико месеци после тога веровао да ће савезници променити своју политику и искрцати се на Јадрану. Али моме реализму упркос, у мени није завладала паника него нека врста поноса: „Сви су нас напустили. Цео свет је против нас. Остали смо да се сами боримо против целог света“. Волео бих да се и данас, међу српским омладинцима, нађу они који ће у себи осетити тај понос и понети веру у далеку и коначну победу.

Геополитика, Београд,
28. јун 2002, стр. 14-16.

О РОДОЉУБЉУ

Од Другог светског рата нисте били у Србији, нисте се срели са савременошћу српског народа који је, под комунистичким ропством, унеколико изменио свој лик. Па ипак, као жител Француске, нисте пали у искушење да свој народ (попут неких „независних“ интелектуалаца и у отаџбини и у дијаспори) бластите пред светом, да га се одричете и тражите још суровије казне због непослушности „међународној заједници“. Шта је то што Вас још увек чини родољубом?

Марко С. Марковић: Прво, укорењеност у народне и породичне традиције. Прича о Косову, о српским јунацима и ратовима је у мени од најранијег детињства створила предосећање да ћу једнога дана и ја поћи у рат. А имао сам срећу да ми у основној школи Краља Петра и Другој мушкој гимназији предају елитни наставници. Захваљујући породичним везама, рано сам се упознао са нашим књижевницима и уметницима: Велмар-Јанковићем, Симом Пандуровићем, Божидарем Ковачевићем (мојим најмилијим професором), Вељком Петровићем, Браном Ћосићем и Марком Царем. Брана Ћосић ме је импресионаирао својом добротом, а Сима Пандуровић својом блиставом ерудицијом у књижевној области. Седећи са мојим оцем у кафаницама београдске Скадарлије, он је са највећим стрпљењем мени, средњошколцу, одговарао на питања из књижевности и естетике. Од наших умних жена сам познавао Ксенију Атанастијевић, Јелену Димитријевић и Јелу Спиридоновић-Савић, сусетку и даљњу рођаку, која је зрачила својом духовном лепотом. Знао сам такође лично многе глумце и оперске певаче, а нарочито Добрицу Милутиновића, Рашу Плавића – незабо-

равног Хамлета – и Жарка Цвејића. Кад ме је отац први пут Добрици представио, овај ми је, као на позорници, рекао: „О, Марко, то је херојско име!“. Тај театрални усклик био је уједно позив и опомена. Касније, у Паризу, Станислав Краков ме је упознао са Милошем Црњанским пре његовог повратка у Југославију. Он се није могао помирити са судбином да остане жив закопан у емиграцији. Ишао сам у Лондон да се поклоним Слободану Јовановићу. Запањено ме је својим памћењем. Кад је сазнао имена мојих предака рекао ми је са осмехом: „Па то је савршен пејзаж српског политичког живота: дед по оцу либерал, дед по мајци напредњак, а отац радикал“. Педесетих година сам активно сарађивао са Велмар-Јанковићем у емигрантском часопису „Слободна Југославија“. Преко једног писма из Америке Владика Николај је мој рад у дијаспори писмено благословио, а пре тога, у ратним годинама, имао сам част да ме лично благослове отац Јустин Поповић, будући владика Христостом Војиновић и отац Јован Рапајић.

Можда Вам те лепе и трајне успомене о сусретима са оцима Српске Цркве и српском интелегенцијом не би биле довољне да нисте дошли у додир са ширим народним слојевима и нарочито са српским сељаштвом у току Другог светског рата?

Марко С. Марковић: Мислим да сте у праву. Активно учешће у рату ми је пружио прилику да обиђем Србију и прокрестарим Босном. Тада сам открио лик српског сељака као домаћина и војника. Наилазио сам понекад на људе, негдашње борце са Солунског фронта, који су ме својим изгледом и мудрошћу подсећали на наше средњовековне племиће и владаре. Посматрајући их као војнике, упознао сам све њи-

хове слабости, али и врлине којих има безброј. Дивио сам се њиховој снази да издрже глад, мраз, бескрајна пешачења, непријатељску ватру, ране, болести и гњиде. Закључно сам да смо ми народ створен за патње. Ако нам је историјска судбина да вековима трпимо голготска страдања, Бог нам је подарио неку чудесну моћ да на том мученичком путу истрајемо. Не знам да ли, осим Руса, у Европи постоји још неки народ кадар да понесе такав крст. Али најлепши утисак је на мене оставила српска мајка. Није било села где ме нека српска мајка не би помогла или благословила. У једном босанском селу, ако се не варам на Никољдан, ушао сам у један дом где је све било спремно за славу. А ту беше само једна жена која ме дочека као да сам јој рођени син, рекавши ми: „Мужа ми убиле усташе, а син ми у партизанима. Ваљда те сам Бог послао да замениш домаћина и упалиш свећу“. Српска жена се отада уселила у моју душу као једна од највећих светиња. Но и да сам све то заборавио – а ко би могао ишчупати те корене? – пробудила би ме сатанизација Србије на Западу. Сетите се Јевреја који су се некад осећали Немцима или Французима, а неки чак и заборављали да су Јевреји, све до почетка нацистичких прогона, када су постали свесни свог порекла и са својим сународницима добровољно пошли у смрт. Та спремност на жртву се и у мени јавља. А њу нисам осетио само ја. Мој млађи син, који има чин резервног поручника у француској армији и никад није видео Србију, поверио ми се једног дана: „Не бој се: ако ме буду мобилисали за рат против Србије, ја ћу пре пристати да ме баце у тамницу“.

*Др Марко С. Марковић,
Православље и нови светски поредок,
Београд, 1999, стр. 110-112.*

ФИЛОСОФСКИ ДОКАЗИ ТЕЛЕСНОГ ВАСКРСЕЊА

Може ли се доказати стварност Васкрсења? Докази постоје, али они нису научног карактера, иначе Васкрсење више не би било предмет вере, што не значи да не постоје разумни разлози који потврђују могућност телесног васкрсења. По себи се разуме да су докази мање или више убедљиви, зависно од тога да ли о њима суде верници или безбожници. Оци Цркве и први хришћански апологети су се углавном обраћали верујућим људима који су – били хришћани или не, били јеретници или незнабошци – веровали у постојање Бога, али нису полагали веру у васкрсење мртвих. Без обзира на вековни диспут о могућности сакупљања телесних остатака разасутих по свемиру и о природи васкрслих телеса, заједнички доказ васкрсења, онај који је први долазио на ум, заснивао се на принципну „Ко може више, тај може и мање“. Ако је Бог створио човека из ничега, он ће, утолико пре, моћи да га васкрсне. А јединство физичког и психичког захтева не само бесмртност душе, но такође и васкрсење тела којим је човек везан за космос. Неопходност телесног васкрсења постаје још очигледнија кад се помисли на Страшни суд, којом приликом ће тела одговарати за своје грехе, још више него душе.

Та аргументација је исто тако оправдана с тачке гледишта крајњег или финалног узрока. Пошто у свету ништа није створено без узрока, смисао и нужност Васкрсења су већ садржани у Божјој замисли стварања човека. Отуда Антигора изводи закључак: „Ако је, дакле, Творац овога света створио човека, да би овај учествовао у једном ра-

зумном животу и да би, поставши гледалац Његове племенитости и мудрости у свему наставно да их вечно созерцава, сагласно са Његовим планом и природом коју је човеку подарио, узрок стварања човека јамчи вечни живот, као што вечност живота јамчи васкрсење, без кога човек не би могао даље постојати (као такав). Из тих запажања произилази да су стварање и циљ Творца очигледни докази васкрсења“.

Наравно, главни хришћански доказ је био и остао утемељен на Христу, на Његовом Оваплоћењу, Његовим чудима и васкрсењима оствареним за Његова земаљског живота, а изнад свега на Његовом сопственом Васкрсењу схваћеном као Искупљење човечанства и јемство нашег телесног васкрсења. Да ли су ти докази по себи довољни да убеде безбожнике? Свакако не. Ни у доба првих хришћана – јер атеизам је у старом веку био далеко распрострањенији него што се обично мисли – ни, још мање, данас. Већ у познатом дијалогу Цицерона са својим пријатељем Брутом у „Тускуланама“ помињу се имена античких философа који нису веровали у Бога, као Анаксагор, Демокрит, Дицеарх из Месине, Емпедокле из Агриђента, Хегезиос и Теодор Кирски, као и Епикур. Могли су навести и друге. Касније ће постати још теже прихватљива вера у Христа Богочовека. Сетимо се опет Толстоја, за кога Васкрсење није било ништа друго до унутрашњи преображај човеков – дакле, чист иманентизам – док је Богочовек за њега остао до краја камен спотицања. А када га је, 1901. године, Свети Синод Руске Православне Цркве искључио, Толстој је у своме писму,

обраћајући се „такозваној православној цркви која шири штетну лаж“ отворено признао да „одбацује перазумљиву Тројицу“, да на „све свете тајне“ гледа као на „грубо и ниско врачање“, да сматра „страшним светогрђем“ када се у „човека Христа верује као у Бога и када му се као таквом обраћају молитве“.

Да ли су савремени философи боље наоружани за борбу против безбожја и способнији да пробуде веру у васкрсење мртвих? Међу руским философима, Николај О. Лоски (рођен 1870, умро педесетих година овог века) је разликовао централно тело од периферијског: после смрти, човек ће сачувати само централно тело, да би своје универзално тело добио тек приликом свеопштег васкрсења. Та идеја подсећа на разлику између „психичког“ и „пнеуматичког“ тела, које се може наћи код Апостола Павла (1 Кор. 15, 44). „Пнеуматично“ тело ће добити васкрсли људи али, с благодаћу Божјом, оно почиње да узраста у срцима хришћана већ на овом свету.

Берђајев се истиче својом вером у бесмртност љубави, тврђом да је „љубав главно духовно оруђе у борби против царства смрти“. Истовремено, он прихвата Фехнерово поређење овоземаљског живота са сном из „Опускуле о животу после смрти“: „Фехнер мисли да је смрт прелаз од полу-сна нашег овоземаљског живота у будност, у будно стање. Да ли су снови последица губитка способности менталне синтезе? Ми, дакле – по Фехнеру – живимо у стању полусвести и полусна. А бесмртност је прелаз на потпуну свест, на оно што ја радије

називам подвест“ („Егзистенцијална дијалектика божанског и човечанског“). На другом месту, Берђајев подвлачи: „Само крај као васкрсење које укључује сва стваралачка остварења живих бића може дати смисао личном и историјском постојању. Смисао се налази изнад граница историје, личне и космичке историје, он јој није иманентан него трансцедентан“ („Оглед метафизичке есхатологије“).

Нажалост, таква гледишта се још не могу сматрати доказима. Следећи за Фехнером и Бергсоном, Алојз Венцл (*Aloys Wenzl*) развија одлучнију аргументацију у том смислу али остаје углавном у оквирима бесмртности, мада његово излагање не искључује Васкрсење. Он полази од чињенице да памћење спаја у нама прошлост и садашњост, то јест две временске димензије, једну физичку а другу психичку: „Стара разлика између унутрашњег и спољашњег времена се, значи, дотиче нечег дубљег но што се обично мисли... Бесмртност би се могла схватити као трајање тоталитета нашег личног живота у психичком времену. У животу после смрти, наша душа остаје у непрекидној вези са својим земаљским постојањем. У томе истинском психичком времену, слика нашег живота је осветљена и преображена... Тако посматрана, бесмртност је нешто више него наставак земаљског живота, она је однос према целини образованој тим животом; не само непомично присуство наше *васељенске путање* него једна обавезно панорамична перцепција... Ако наше постојање, са пасивним и активним догађајима, формира једну просторно-временску целину, ако се на све то надовезује као субјект једно Ја које остаје истовремено са самим собом, то двојство захтева једну вишу димензију, где ће постати могућ један свеобухватан поглед; и ако постојање после смрти треба да буде један други *живот*, илуминација, преображај и покрет, што је нормално за једну духовну природу, нашу у сваком

случају, нужна је друга временска димензија која би била права психичка димензија“. Боље рећи, све се збива као да је наше Ја, тренутно свесно, укључено у једно шире над-Ја: „Тај вид наше душе је нешто што постоји, што нас прати, али што надраста нашу свест... То је оно што називамо другом временском димензијом или димензијом истинског времена. Као кад би наше Ја имало, у једној дубинској димензији, област глобалног присуства свега што је његово, свог правог бића и свега што *стварно хоће*; и као да је све то, чак и ако често неће да избије на површину свести, а чега доцније Ја више није сасвим свесно, упркос свему у ње-

му присутно“. Венцл такође верује у ново стварање света, што укључује и Васкрсење.

Непорекиво је да, од Лајбница и Шелинга, у немачкој философији постоји идејна струја у прилог могућности Васкрсења. Али у XX веку, колико нам је познато, Макс Шелер (*Max Scheler*) је био једини немачки, ако не и западни философ који се усудио да фронтално постави питање Васкрсења у своме делу „Смрт и жалост после смрти“. Он признаје свој дуг Фехнеру, али се од њега ограђује. Одбијајући да говори о „бесмртности“, јер сматра да је израз „бесмртан човек“ неадекватан, он више воли да говори о „животу после смрти“.

“ SYNDESMOS ”

Service de coordination entre les mouvements et groupements de jeunesse orthodoxe

SIÈGE : 9me, Rue Jean de Beauvais

PARIS - Ve Paris, 7 septembre 1953

НЈЕГОВОМ ПРЕСВЕЩЕНСТВУ
ВИСОКОПРЕСТОЈНОМ ГОСПОДИНУ
НИКОЛАЈУ
ЕПИСКОПУ ЗИЧЛОМ
29 Church Street - Inghavara 18, New-York

Vase Преосвештенство,
Свети Владико,

Не рачунај доволјно рећи да Вам се извини стог саопштења на којим одговара на Ваше писмо. Сва администрација "Syndesmos"-а такође редакција и издаваштво билтена леде на мери, а уз то сам приносе да се на разним странама борим са тешкоцама сваке врсте, па ни није исто.

Благослов Вашег Преосвештенства примио сам на највећем радосно и забављено, а имао за дужност да Вам заблагодарим и у име нашег Епитакса у Паризу. Ви сте први српски Владико који нас благослија и ја Вам то нека никада неборавити. Тачно сте погодили и које нам опрамошти имати преко. (не нас се посебна прате и када бисмо се уздани само у своје људске снаге, нити их не бисмо ославили. Само нас Бого својом милосци може опрати. Зато је благослов који нам салјете досао међу нас у прави час. И зато га, бар за млади Срби, нисмо ни схватили као неку формалност, него смо осетили сву његову божанску силу и реалност. Молите се непрестано за нас и за наше дело, волјени Владико, не би ли нас сви Свети Дух умудрио и окрепио. А знајте да се Ваше молитвама придружује и други један велики молитвеник : руски Владика Јован, који нас је међу првима благословио.

У раду "Syndesmos"-а има нових имената.. Од 17-19 јула одржан је у Бону конгрес Православне омладине у Западној Немачкој. Том приликом изабран је комитет "Syndesmos"-а за Немачку, коме на челу стоји Dr. Sole (православни Немач); секретар је Paul Hiron (Румун), а благајник Raki (Србин). Сада су у току припреме за један конгрес у Великој

Писмо Марка С. Марковића Владики Николају Велимировићу из Париза,
7. септембра 1953.

Британији. Организаторима тога конгреса (о. Миколу и о. Роџијанку) сам већ изразио жељу да се он одржи у Вашем присуству и под Вашим духовним покровитељством. Са дозволом Вашег Преосвећенства, ја су Вас о његама напредних "Synodes" -а редовно извештавати.

Мило ми је што Вам је отац Ђурић рекао о мени неколико лепих речи. Можда није знао да Вам каже да сам духовни ученик једног Вашег ученика: покојног о. Јована (Бранка) Рапајића, са којим сам, за време рата, неколико месеци делио село и добро. Њему највише имам да zahvalim што сам постао теолог и што се данас налазим на православном путу.

Познате и о. Алексу Јошаровића и библиотеку коју он издаје у Минхену. Намолост, у своје време, док сам још био секретар Српске општине у Паризу, имао сам прилику да се уверим да наши људи то не купују. Кад ово каже, мислим првенствено на оне наше напредно-интелектуалце из Париза који читају само новине и политичке брошуре, а књиге дохватљају у десет година једанпут. Ваше би ствари најрадије читали наши мали људи, они што раде по радницама - јер то је, безмало, наша једина читалачка публика у емиграцији - кад би их, некако срећом, авестеник носио те књиге приликом својих путовања. Али надам се да се те публикације ипак боље продају у другим земљама, С.А.Д. и Немачкој на пример. Зато је приликом Вашег превода "Лосе Микрокосма"? Ја увек прилажљивим да угледам ново издање Ваших "Молитва на језеру"... можда најлепше дело које сте икада написали, а које ми је тако са срце прирасло, да сам пре нест година у Риму рукопис преписао половину књиге.

У најдубљој синовској оданости и нади да нас нећете заборавити у својим свetim молитвама, љуби Вам свету девицу Вас

Marko Markovic
generalni sekretar

Марко С. Марковић, ученик о. Јована Рапајића, ученика Светог Николаја Српског (детал из писма Владици Николају из 1953)

Осим тога, он не покушава да га „докаже“ јер, као Бергсон, брани гледиште да терет доказа („opus probandi“) лежи на онима који тај живот поричу. Упркос томе, он мисли да је живот после смрти савим могућ, не само живот душе него и тела. Да би оправдао своју хипотезу, он поставља човекову личност као осовину своје аргументације. Кад би човек био обичан збир својих дела, смрт би уједно била и његов крај. Али личност је виша јединица која их трансцендира. Као што ни тело није само збир својих осећаја. Оно обавезно припада једној личности и ако ова треба да надживи своју смрт, то може бити само у облику једне „ваплоћене личности. У том погледу, Шелер дели мишљење Лајбница који је тај став бранио у књизи „Принципи природе и благодати“.

Али шта се збива непосредно после смрти, кад тело почне да се распада? „Ако је суштина духа личности да својим делима *надрасне* границе тела и својих телесних стања, могу да се упитам: када, у акту саме смрти, тело престане да постоји, шта онда припада суштини личности...? Ја одговарам: суштина личности се не разликује од онога што је била када је човек живео, она се није променила, тако да, као што су за живота његова дела била изнад телесних стања, тако сада она (суштина) надрасна распад организма. И само ће тај полет, тај вишак и динамички акт надраснања - који јој суштински припадају - једини бити и треба да буду у тренутку смрти целокупно искуство и тотално биће личности... Ту личност сама осећа да треба да надживљава... Оно што је већ осећала са очевидношћу у току живота од-

носно својих дела и њиховог садржаја, она сад осећа у односу на читаво своје биће: независност тог бића од тела“.

Но ми који смо ту личност познавали и који сада, пред њеним лешом, не примећујемо више ништа од свега тога, како можемо веровати да она и даље живи? Шелер не избегава одговор: „Зар чињеница да личност после своје смрти више није *видљива* и *опипљива* нешто доказује против њеног постојања? То не доказује ништа, зато што ни за свога живота није била видљива и опипљива. Оно што смо тада могли видети, то су били њени мишићи, њене ноге, њена глава, што нас је могло занимати као што занима анатомисте и лекаре, који издвајају вештачки изражајне појединости. Да ли у том случају, нестанак изражајних појава које смо примећивали на том телу, оправдава идеју да личност више ништа не осећа? Ни најмање, наравно. Јер већ за њеног живота познавање тих изражајних појединости и разумевање јединица њене акције нису били *засновани* на перцепцији и на природи јединица тих телесних органа и њихових покрета. Према томе, може се једино закључити следеће: сцена где се та личност изражавала и начин на који се њено тело *представљало* у једном делу физичког света су се сада променили“.

Нека врста потврде или, тачније, допуне тих Шелерових размисљања је дошла, после неколико деценија, из једног неочекиваног и непредвиђеног извора. Амерички лекар Др Raymond Moody је сабрао сведочанство око 150 особа које су преживеле „превремену смрт“, било што су се извесно време налазиле у летаргији, било што су краткотрајно сматране мртвим после једне „клиничке смрти“. Збирка тих искустава је објављена у књизи „Живот после живота“ („Life after life“). Оно што запањује, то је међусобна подударност визија које су имали дотични сведоци упркос различитим личним појединостима. У оп-

штим цртама, на крају агоније, сваки је чуо лекарску дијагнозу смрти и видео како болничко особље припрема посмртне остатке „покојника“, а све то гледао као спољашњи посматрач. Одмах затим, привучен непознатом силом у један тунел кроз који пролази великом брзином, примећујући да још има тело, али преображено и различите природе од онога које је напустио. На излазу из тунела сусреће бића спремна да му помогну, а, међу њима, рођаке и пријатеље умрле пре њега. Ускоро се налази пред лицем „бића светлости“ које му помаже да испита своју прошлост. Искуство се свршава крај једне преграде између земаљског и будућег живота, где „покојник“ сазнаје да се мора вратити на земљу, јер час његове смрти још није куцнуо. И са жаљењем напушта то место, зато што је већ био обузет осећањем радости, мира и љубави. Противно својој вољи, враћа се у тело које је напустио и наставља свој земаљски живот. Разуме се, с медицинског гледишта, лекари ће рећи да је дијагноза „клиничке смрти“ била погрешна и да болесник, пошто је још жив, никада није ни умро. Поред тога подсетиће нас да многи, на умору, напуштају овај свет са осећањем блаженства.

Поменуто искуство може бити подложно критици и са религиозног становишта. У том погледу, био је исправан суд Блеза Паскала у писму госпођици Роанез (*Mle de Roannez*): „Кад би се Бог непрекидно откривао људима, они који верују не би имали никакве заслуге“. Верујућима нису потребни ти „докази“ да би веровали у загробни живот: ако сведочанства тих преживелих вреде за нас више од поруке Еванђеља, значи да наша вера практично не постоји. Па ипак, сведочанства те врсте не треба одбацити с презиром. Ако могу некога довести на пут вере, она нису савим без вредности. Независно од тога, вредно је забележити да су сведоци Dr Moody-ја – међу којима

су неки били атеисти – свој нови земаљски живот отпочели потпуно морално и духовно препорођени.

Не сме се заборавити да је Достоевски описао сличне визије у своме „Сну смешног човека“. Није искључена хипотеза да су то били описи његових сопствених искустава за време епилептичних криза. Хиљадама година пре њега, Платон је навео пример једног „повратника“ у десетој књизи „Републике“, где прича мит о Еру из Памфилије, сину Арменија. Кад је пао на бојном пољу, сви његови другови су сматрали Ера мртвим. Неколико дана после тога, дошли су да купе лешеве и однели Ера да га са осталима погребу. Али дванаестог дана после битке, стављен на ломачу да буде спаљен, Ер се освестио и „после свог васкрсења“ – вели Платон – испричао све што је видео на оном свету. Душе умрлих долазе пред суд, где судије шаљу праведне на небо, а грешнике – које већ муче дивља бића чији „вид је сав у пламену“ – бацају у Тартар.

Философ Јанкељевић не поклања тој причи ни најмању веру. Мит о Еру је за њега обична шала. Повратници као Ер нису ништа видели и нису никад били на оном свету. Не: „Праг између бића и небића личи на балкон изнад Ништа, балкони су створени да би се бацио поглед на један приказ, једну панораму, један пејзаж; али Ништа није пејзаж и ништавило тога Ништа уништава сам акт посматрања“.

КОМЕ ВЕРОВАТИ?

Кључзагонетке се вероватно налази ту, али онда ваља признати да на прагу смрти постоје само двоја главна врата и да је питање загробног живота нераздвојно везано за постојање Бога. Ако је Јанкељевић у праву и ако се његов балкон заиста уздиже над оним што се назива Ништа, значи да Бог не постоји и да после смрти нема ничега. Али ако Бог постоји, за нас има спаса и реч Васкрсење добија свој пуни смисао.

Захваљујући својој иронији, Јанкељевић привидно не пада у безнадежност. Као философ он је нашао начин да се избави једним елегантним обртом: „Вечни живот, то јест неизбрисива чињеница да смо постојали, је поклон који смрт даје живој личности. Чињеница да смо били је, буквално, вечни тренутак“ („Смрт“). У том случају, каква је разлика између људи и животиња или инсеката? Један инсект, чији земаљски живот се завршава на крају једнога дана, би, да је мисаоно биће, имао исто толико разлога да изрази своје задовољство.

Против оних који се задовољавају тиме што су „били“, устају људи вере који очекују Васкрсење. Они у то чврсто верују, зато што имају веру у Христа, Сина Божјег. Ако та вера није наука, она није ни сујеверје, јер се здрав разум не противи вери: „Постојање Бога није предмет једне ирационалне вере или независно од разума, као што велики број хришћана понавља данас. Постојање Бога је предмет сазнања и поузданог сазнања, путем људског разума који размишља о делу стварања. Стварање је прва појава Бога“. Да би показао сложеност дела Божјег, Тремонтан (*Tremontant*) нам је отшкринуо врата: „...Са човеком 'животињом' која има сто милијарди неурона (овај број се може изменити са будућим открићима) јавља се биће које располаже не само психизмом, него психизмом способним да размишља, а такође и свешћу, предвиђањем, памћењем, чежњом, тугом, свесним жељама, лепим успоменама и покајањима“. А поводом „генетичке поруке човека“, треба знати да је „она садржана већ у језгру сперматозоида и језгру заметка“ и да је то „огромна библиотека сабрана у инфинитезимално незнатној маси материје од неколико милионских децилина милиграма информације“.

Шта се на основу тога може закључити? Човек који је ако не једино разумно биће на Земљи, а оно свакако најумније, још није открио

“ SYNDESMOS ”

Service de coordination entre les mouvements et groupements de jeunesse orthodoxe

SIÈGE : 9th, Rue Jean de Beauvois

PARIS - V^e

10 - 00 19 13

ВЕРНИКОВИ ПРАВОСЛАВНОСТИ
У ПАРИЖУ
У ПУТИ
У ПУТИ

South Canaan, 204

Ug. 1. 1.

Vane Preobvestenstvo,

Уважајемо браћо! Ја сам као и ви одавно у свом животу и у тој мери је неопходно Ваше савет и Ваше поддршку. У вези са "SYNDESMOS", којим се налази описивање, који се је на својој одговарајућој одговорици - одговорици од 7 до 12-ог месеца б.г. - изабрао да тражи савет од вас.

Из одговора извештаја и стања Ваше Преобвестенство се одмах покушао решити проблеме и тешкоће. Одмах обавештавају о својој активности и стању Ваше Преобвестенство како добија од ој одговорици и о. Боговине Илијевича.

Илијевича сам ја је извештавање и објашњавање православне одговорице у свом животу и стању како се ни још не могу да се одговорици. Али је не могу да се тако одговорице одговорици одговорици и одговорици своје одговорице. Уосталом благослов одговорице одговорице одговорице је и услов за добијање одговорице у "SYNDESMOS"-а. Уверен да се на Ваше Преобвестенство понуди својим саветима, остајем у оследишту благослова на свој рад и на поддршку одговорице.

Извештавајући своје најдубље поштовање и одговорицу одговорице, одговорице на одговорицу Ваше Преобвестенство и Лици Ваше одговорице.

Marko Marković
Marko Marković

U. 1. 1. 1953

Писмо Марка С. Марковића Владика Николају Велимировићу из Париза, 10. јула 1953

тивности. Позната је војничка строгаост и дисциплина. А у револуционарним организацијама се често ишло тако далеко, да је бројка замењивала личност; сваки је, уместо имена, носио свој број и могао се препознати само по броју. Наравно да се монашко подвижништво са тим не може поистоветити. Стога и Берђајев повлачи: „Циљ се мења, психологија остаје“. Циљ монашке аскезе је да очисти тело од страсти и греха молитвом, постом и подвизавањима, да би се човек ослободио од „мира сега“ и припремио за сусрет са Богом. „Апатија“ – равнодушност према свему овоземаљском је знак да је монах на добром путу. Православни подвижници по-

нављају „Исусову молитву“: „Господе Исусе Христе, Сине Божији, смилуј се мени грешномо“. Монашки живот је везан за апсолутну послушност духовном оцу или старцу.

И ту читаоци Берђајева треба да са много храбрости саслушају његову критику. Он је према аскетизму скептичан и тврди да првобитно хришћанство није познавало монашко подвижништво у савременом виду. Не пориче да су Христос и први хришћани постили и повремено се повлачили у самоћу, као Син Божији у пустињу, али сматра да је манастирски живот организован тек почев од 4. века, после доласка хришћанства на власт. Хришћани су се измешали са незнабошцима и мо-

рално толико пали, да се до препорода могло доћи само стварањем једне духовне елите. Нажалост, Берђајев сматра да је, у том тренутку, хришћански аскетизам био заражен неоплатонизмом, стоицизмом и манихејизмом, тако да је местимично дошао у супротност са Јеванђељем. По Берђајеву, Јеванђеље је књига револуционарног месијанизма, а не аскетизма. Пророк не бежи од свог народа, него се окреће народу. Сам Христос се није одвајао од грешног света, него је сишао у свет и мешао се са светом. Берђајев подиже најтежу оптужбу против аскетизма кад каже да се овај успротивио начелу љубави. Управо, да је поцепао јединство двоструког јеванђељског начела: љубави према Богу и љубави према ближњем. Тако Св. Исак Сирин проповеда отврдлост срца према свакој твари, да би се свим срцем заволео Бог, а Св. Василије Велики опомиње монахе да се чувају сваке индивидуалне љубави, индивидуалног лика, индивидуалне душе људске и сваке дружбе. Све је то, жали се Берђајев, противно Јовановом хришћанству љубави, по коме „сваку твар, свако Божије створење и свако људско лице, баш лице, треба љубити у Богу и кроз Бога“. Осим тога, аскетизам потискује страсти уместо да их преобрази и канализује. А свако подвижништво које проповеда дуализам између духа и тела је страна хришћанству које не тражи ослобођење од тела него савлађивање тела. Истина, Берђајев признаје да у православљу постоји и умерени аскетизам чије представнике види у Св. Јовану Касијану, Св. Исихији Јерусалимском и Св. Нилу Синајском. Али одлучно устаје против Св. Григорија Синаита и Исака Сирина због учења о „апатији“, а нарочито против Св. Јована Лествичника кога назива садистом и мазохистом.

Мада не наводи текстове из „Лествице“, Берђајев вероватно мисли на посету монасима египатског манастира званог „Тамница“, коју Св. Јован сликовито описује: „Неки су

седели на земљи, на врећи и пепелу, сакривали лица међу колена и ударали челом о тле. Други су се тукли у прса, позивајући своју душу и свој ранији живот да се врате... једин су нарицали над својом душом као да је мртва, не могући да поднесу патњу у свом срцу... Други су седели замисљени, сагнућући се ка земљи и климајући стално главом, те као лавови рикали из дубине срца и ноктима гребали тле под собом... Могли су се видети намучени људи, савијени до краја живота, који по цео дан иду тужни (в. Пс. 37, 7) са усмрделим и загнојеним ранама на телу, за које се и не брину... Међу њима су се могли видети језици запаљени и исплажени као у паса... Прса болна од удараца и умрљана крвљу испљуваном од удараца у груди. Где тамо бејаше спремање постеле? Где чишћење и крпљење одеће? У свих је одећа била поцепана и прљава, покривена вашима”.

Берђајев је разочаран и светим Симеоним Новим Богословом, зато што код њега открива отврдлост срца и захтев послушности, у којој наслућује непоштовање човекове личности и слободе. Јер послушност може постати ропство, опомиње Берђајев, пренос личне одговорности на другога, издајство слободе која је слика Божја у човеку, као што скромност може постати гордост. Није искључено да је ту реакцију код Берђајева изазвао случај руског филозофа Леонтјева који је долазио у Оптину пустињу и тамо се владао по саветима оца Амвросија. После извесног времена, Леонтјев је поверио једној пријатељици: „Знате ли у којој мери се покоравам старцу? Кад би ми наредио да вас убијем, ја не бих оклевао“. Светом Клименту Александријском Берђајев замера непријатељски однос према човеку и свету, а у његовом презиру тела види сличност са индуском аскезом. Не прашта ни Св. Теофану Затворнику, „највећем ауторитету руске аскезе у 19. веку“, који у својој „Путу спасења“ одбацује културни живот. „Ако аскетизам гуши свако надах-

нуће“, примећује Берђајев, „он је неспособан да човека осветли“. Руски мислилац чезне за аскетизмом који ће бити заснован на личности, љубави и слободи. Тај прави аскетизам ослобађа човека, учвршћује његово достојанство, оспособљава га за братство, ствара од њега микрокосмос а не затворену монаду.

Може ли се наћи одговор на критику Берђајева? Пре свега, као што је познато и Берђајеву, постоје разни путеви аскезе, од самотништва до општежића. Важно је знати да ли и они стрми, па некад и опасни путеви могу довести циљу. Више од сваке расправе о томе, вреди живи пример српског светитеља Саве, као доказ да православна аскеза не уништава личност, не гуши слободу и стваралаштво, не спречава љубав према ближњем. По сведочењу његових животописаца, Доментијана и Теодосија, Свети Сава је био велики подвижник. Ноћи је проводио у молитви и метанисању, ходио је бос. Ретко се хранио, тако да тврду храну није уопште могао да свари, те „нестаде у њему сваке масти“. То није спречило његову црквену и државничку способност. Противно египатском манастиру названом „Тамница“, он је, у 33. глави Хиландарског типика, прогласио монасима: „Треба да се радујете и играте“. Уједно им је објаснио на какву је ду-

Кнез Михаило Обреновић

ховну радост мислио: „Видите, браћо моја, какво дело ви вршите, видите коме сте се уподобили. Видите да прилазите глави свакога добра: љубави. Па што онда тужите и што сте угучени?... Зар не разумете да душу своју полагете за многе, као мој Владика Христос, да дате мир браћи вашој?“

СВЕТЛОСТ МИСТИЦИЗМА

Берђајев показује много више разумевања за мистицизам него за аскетизам. Мистика је тајновиђење, сагледање тајне, сусрет са тајном. Аскетизам је припремна етапа. На путу ка мистици, то је само очишћење (katharsis). После очишћења долази озарење (photismos), а крајњи циљ је созерцање (theoria) и обожење (theosis), управо јединство са божанством. У више махова, Берђајев скреће пажњу на корениту разлику између мистике и магије: „Мистика је у области духа, магија у области природе; мистика у сфери слободе, магија у сфери нужности; мистика је причест и општење са Богом, магија додир са космичким силама које дају моћ. Магија је примитивна техника човека у борби против непријатељских сила, против духова и демона“. Противно Фразеру, који мисли да магија претходи мистици, Берђајев у магији види праизвор науке. У мистици постоје и конфесионалне разлике, мада је мистика надконфесионална по својој природи. На пример, католичка мистика је подражавање Христу, преживљавање страсти Господњих. Отуда стигмати који су немогући у православљу. Православна мистика се не осврће на земаљски живот Исусов. Она више созерцава божанство него човечанство Исусово; она созерцава Васкрсење, док католичка созерцава Распеће. Православна мистика је усмерена преображењу твари. Она је бела, светла, радосна, њој се открива тајна Божјег стварања. Благодат Духа Светог се постиже путем смирења, а не страдања. Католичка мистика је углавном христоцентрична и антропологична.

Берђајев запажа и разлику између религије и мистике: „Религија се бојала мистике и често у њој видела извор јереси“. Та опрезност, ако не и бојазан, долазила је од тога што теологија и мистика не говоре истим језиком: „Рационална теологија и рационална метафизика правилно тврде о трансцедентном бездану између Творца и твари, између света натприродног и природног. Наизумна мистика не мање истинито говори о могућности моста над тим трансцедентним безданом. И једна истина не пориче другу. Оне само изражавају разне етапе пута, разна стања искуства. Мистика не замењује догме, али она понире у већу дубину него ове... Мистика је дубља и старија од богословља. Али у мистици, наравно, постоје сопствене опасности... Јер није свака мистика добра. Она може да се изроди...“

Посебна карактеристика мистике састоји се и у томе што је она доступна само неким, само малом броју, док религија мора постојати за све, у чему је њена тешка дужност. У оквиру православља, мистика претпоставља посебну дисциплину и степене мистичног пута ка созерцању и сједињењу с Богом. Берђајев је назива званичном или црквеном мистиком која је нераздвајна од аскетике. Одломци светоотачке литературе сабрани у „Добротољубљу“ су, у знатној мери, аскетски а не мистични. Аскетика учи о путевима борбе са страстима, о савлађивању природе старог Адама, учи о ономе што се корени у човеку. Мистика учи о созерцавању божанства, о сједињењу са божанством, учи о ономе што долази од Бога... У источној аскетици озакоњеној Црквом постојали су велики мистици, признаје Берђајев и наводи Св. Макарија Египатског, Максима Исповедника и Св. Симеона Новог Богослова. Но већином, по његовом мишљењу, у аскетској литератури нема никакве мистике, до ње се не долази. Јер мистика се разликује од аскезе тиме што не зависи једино од човека него претпоставља благодат Божију. У аскези се човек

успиње ка Богу, док у мистици Бог силази човеку. А то значи да мистика није обавезан плод подвижништва. Чак и поводом Светог Саве, Доментијан само на једном месту сведочи о његовим „вишњим боговиђењима“, али о томе не бележи ништа подробно.

На другој страни, било је мистички обдарених људи који нису били велики подвижници: „Постоје мистично обдарени људи којима је дата харизма мистичног осећања и схватања света независно од степена светости. Може се бити светим без мистичног дара и имати мистични дар, а не бити светим. То је проблем људске даровитости, харизми ничим незаслужених, генијалности која није резултат савршенства и светости... Мистика се не даје радним напором, њиме се може остварити само аскеза. Мистика је *gratia gratis data* и уједно мистика подразумева духовну дисциплину и духовни пут...“ Могуће је озарење човековог ума које долази подобно блеску муње, као код Апостола Павла на путу за Дамаск. У том смислу, Берђајев верује да ни код Светог Серафима Саровског, који је сагледао Пресвету Богородицу праћену Небесном свитом, дар мистичног созерцања космичког живота није происходио из његове светости него из особене индивидуалне харизме.

Изузму ли се та објашњења или понекад ограничења, мора се признати да се код Берђајева могу наћи најдубље мисли о мистицизму у савременој духовној литератури. Довољно је поменути само неке из његове „Философије слободног духа“:

„Сви велики оснивачи и творци религиозног живота су имали претходно мистично искуство, мистичан сусрет лицем у лице с Богом и божанским. У огњеном мистичном искуству Апостола Павла открила се суштина хришћанства.“

„Мистика не може бити изједначена са духовним животом који је шири по своме обиму. Мистика је само дубина и висина духовног живота. У тој дубини и на тој висини

човек не дотиче последње тајне. Мистика претпоставља тајну, тј. неисцрпну, неизрециву, бездану дубину... али и могућност живог додира с том тајном ...тајна није негативна категорија, није граница (као у позитивизму и агностицизму). Тајна је позитивна, бесконачна пуноћа и дубина живота. И кад тајна ишчезне, све постаје поравњено, ограничено, лишено дубине... Лик Божји је окренут твари као Тајна и ми можемо Божји лик сагледати само као тајну... Мистика допушта блискост и сродност између човековог и Божијег Духа, између твари и Творца. Она увек значи достигнућу и доживљену иманентност, а не трансцедентност божанства. Зато мистика увек има друкчији језик него богословље и означава друго искуство.“

„Мистика је надрастање стварности... Природно постаје натприродно, твар се обожева... али ту се човек не губи... Мистика је учење о путу надрастања природног и тварног обожења, учење о путевима обожења човека и света.“

„Последње реалности се откривају само у мистици и у њој човек излази из другостепеног света и света знакова. И то што је у религији, у богословљу, у култури још било симболично и означено у плоти, то у мистици постаје реалистично и открива се као крајња дубина првобитног живота.“

„Мистика је друго рођење, рођење у Духу.“

„Мистика надроста индивидуализам, она је излаз из индивидуалног става. Она је дубоко индивидуална и истовремено савлађује индивидуализам као грех... Мистика није субјективна, она је излаз из саме противречности између субјективног и објективног... она је у вишем степену реалистична... Прави мистик види реалности и разликује их од маштарије.“

„Пракса умне молитве, молитве Исусове је у средишту православне мистике. У тој молитви Исус продире у наше срце и сва природа се осветљава... то је метод мистичне кон-

центрације. У Исусовој молитви присуствује сам Исус. У Божјем имену се налази Божја енергија која се прелива у човека, улази у њега и мења његову природу. Име има онтолошко а у извесном смислу магично значење. Разлика коју подвлачи Григорије Палама између Божје суштине и Божје енергије је карактеристична за познавање православне мистике.“

„Православна мистика је добит благодати Светог Духа, мистика Светог Духа. У њој се осветљава и обојује човекова природа изнутра. То је мистика срца, као центра духовног живота. Ум треба положити у срце, само тада се постиже духовна целосност. Христос улази у срце и охристовљењем срца се мења сва човекова природа, човек постаје нова твар. Идеја теозиса – обожења лежи у основи православне мистике.“

ДАЛЕКОВИДОСТ ПРОРОШТВА

Упркос томе, Берђајев не напушта своју критику духовног живота Цркве и, прелазећи од мистике на пророштво, изриче тешку оптужбу: „Црква је изгубила пророчки дух“, мада је „хришћанство израсло из есхатолошке мисли прве хришћанске општине (Апокалиписа)“. За њега је пророштво час „реформаторска мистика, за разлику од сакраменталне и конзервативне мистике“, час независно од мистике али не супротно њој. Пророчки дух није методични успон него унутрашња озареност. Он нас позива да служимо свету, остајући независни од света. Пророчка религија је религија открића једног личног Бога. Мистична религија је религија освећења и спаса... У сваком случају, „свештенство има тенденцију да пориче пророштво... Пророк није анђелски чин, као свештенички, него чин човечански. Заштита права пророчког сазнања, пророчке функције у хришћанству је била централна идеја Владимира Соловјева... Нова духовност треба да садржи пророчки и мистични елемент... предност

профетизма над ритуализмом“.

Није искључено да је, и овог пута, Берђајев стекао погрешан утисак о улози пророштва у православљу под утицајем Константина Леонтијева који је, својевремено, у једном писму потценио старце Оптине пустиње: „За Оптину је, у наше доба, потребан образован игуман, а таквог човека међу оптинским јеромонасима нема. Постоје активни, добри, људи с практичним смислом, али сви, са изузетком скитоначалника Анатолија, су трговци по пореклу и духу... Мада су то честити и искрени монаси у својој области, они се брину о домаћинској управи, а какву велику историјску улогу игра Оптина пустиња у Русији 19. века, о томе мало мисле“. Леонтијев се љуто варао, а с њим Берђајев. Међу старцима Оптине пустиње неки су били из племићке породице, као отац Макарије, а неки из свештеничке, као његов старац о. Амвросије. Да су ти оци заиста били примитивни, не би о. Амвросије охрабрио Леонтијева да настави свој списатељски рад. Били су они и те како свесни доба у коме живе, а видећемо да је међу њима било и таквих који су предвиђали значајне догађаје.

Пророк је гласоноша Божје воље. Он није обавезно човек који предвиђа будућност, али то је онај који увек зна да каже којим богоугодним путем треба ударити. У том погледу, Св. Сава је више пута деловао као духовни руководилац и миротворац свога народа, било у преговорима са угарским краљем и са Бугарином Стрезом, било приликом помирења завађене браће. У руској историји, одликовао се Свети Сергије Радоњешки, када је, уочи битке на Куликовом пољу, 1380. године, велики књаз Димитрије Донски дошао да га упита за савет. Светац му тада рече: „Твоја је дужност, Господару, да браниш свој народ. Буди спреман да положиш душу своју и пролијеш крв своју. Али пођи претходно Кану, као вазал његов, и покушај да га умириш својом покорношћу, изла-

жући му истину. Свето Писмо нас учи да непријатељима можемо жртвовати и славу – ако то захтевају – и злато и сребро – ако за тим жуђе. Али свој живот и своју крв жртвујемо само за веру у име Христово“. На примедбу Димитрија да је татарски Кан одбио све понуде и покушаје помирења, Свети Сергије га испрати речима охрабрења: „У том случају, он ће пропасти. Бог ће ти притећи у помоћ. Нека милост Његова буде са вама“.

Нису према судбини православља и руског народа могли остати равнодушни ни старци Оптине пустиње. Зна се да је отац Макарије оплакивао и пад Севастопоља за време Кримског рата и смрт цара Николе I. А. о. Амвросије – старац Константина Леонтијева, предвиђао је личну будућност многих и био је тешко погођен погибијом цара Александра II, 1881. године. Савим је разумљиво да је морао предвидети и трагедију царске Русије. У два маха, старац се дотакао и тог питања, тумачећи снове својих дописника. Крајем 1866, објаснио је грофу А. П. Т. (вероватно Александру Петровичу Толстоју) да се буди ново безбоштво, да светлост једва зрачи у Цркви и да се ближе последња времена „када ће се верна чеда Цркве крити по пештерама и када ће само свемоћне молитве Мајке Божје моћи да их спасу од прогона слугу антихристових“. А 1881, поводом атентата на цара Александра II, предвиђа да ће Господ дати снагу Александру III да се бори против „злочинаца заражених духом антихристовим“. Али опомиње: „Антихрист, по објашњењу тумача Св. Писма, треба да дође у доба анархије на земљи. А за сада он још седи на дну ада, али делује преко својих претеча. Прво је деловао преко разних јеретика... а сада је, преко образованих нихилиста, почео да дејствује нагло и грубо преко сваке мере“.

Зар онда није велика неправда рећи да је „Црква изгубила пророчки дух“?

ОДГОВОР СЕ НАЛАЗИ КОД
САМОГ БЕРЋАЈЕВА

Добија се утисак да Берђајев није ишао до краја својих размисљања о духовном животу, те да између тезе и антитезе није хтео да сагледа синтезу, како не би пореметио своју теорију о „Новом средњовековљу“ и о „Новој духовности“. Међутим, унутрашња логика његовог излагања пориче његову сопствену аргументацију. Јер ако је Свети Симеон Нови Богослов могао имати боговиђење и поред тога што је био присталица монашке послушности – коју Берђајев назива лажном духовношћу – значи да традиционални путеви православне аскезе и мистике не представљају сметњу сусрету са Богом. Погледајмо, уосталом, са каквим одушевљењем сам Берђајев саосећа тај мистични занос Светог Симеона изражен у његовим „Химнама“: „Благодарим Те што си Ти, сунчи над свима Бог, постао са мном једини дух“ – вели светац.

А ево шта говори о мистичној светлости: „То није светлост овога света, ни уопште било шта из света, и није твар, јер није саздана и пребива ван свих твари, као нетварна међу тварним“.

А ево како описује мистично јединство и спајање с Богом: „Ипак, ако сам ја и Тај с којим сам се сједино постали једно, како се могу назвати Богом ја који сам двојак по природи и један по Ипостаси, јер ме је саздао двојаким? Створивши ме двојаким, Он ми је, као што видиш, дао двојако име. Види разлику: ја сам човек по природи, а Бог по благодати“.

Мистични пут води преображењу и озарењу твари: „Ја се наслађујем Његовом љубављу и лепотом, и испуњавам божанском насладом и слашћу. Постајем саучесник светлости и славе: моје лице, као и оно мога Вољенога, сија и сви уди моји постају светли... Јер се ум мој погружава у Твоју светлост, обасјава се светлошћу и пос-

Краљ Милан и краљ Александар Обреновићи

таје светлост, подобна Твојој слави и назива се Твојим умом... Он (Творац) и све твоје тело чини савршено бестелесним и ствара те Богом по благодати, подобним Праобразу... И руке мене недостојног и моје ноге постају Христове. Ја, бедни, сам и рука Христова и нога Христова. Подижем руку и моја рука је сав Христос, јер се божанство слило са мном нераздељиво; померам ногу и она блиста као Његова“.

О једном подвижнику Св. Симеон вели: „Јер он је имао свег Христа и сам је сав био Христос и све уде своје и уде сваког другог... он је созерцавао као Христа и остао је непокретан, неповредив и бестрасан, будући сам васцело Христос, тако је Христа видео у свима крштенима и обученима у Христа“.

Кад се једном открије да се, мистичним путем, може доћи до созерцања тајне божанства и до обожења, како се може замислити да би Бог те духовнике оставио без љубави према ближњем? Берђајев је у „Философији слободног духа“ тврдио да су „само мало њих, као Св. Фрања Асишки и Св. Серафим умели да сједине аскетско самоодрицање и мистично созерцање с љубављу ка сваком творењу, ка свакој твари Божијој, као да чове-

кова природа није била у стању да смести пуноћу јеванђелског откровења, љубави према Богу и љубави према ближњем“. Али је, мало даље, морао да призна: „У Богу, у сједињењу с Богом, не могу да не васкрсну свет и човек, не може не бити достигнута сва пуноћа бића“.

Сједињење с Богом не ограђује мистика од света и људи него га љубављу спаја с њима. Бог није чекао „Нову духовност“ Берђајева да би то остварио. Чак и ако је толико забљеснут Божјом светлошћу да све друго заборавља, мистик нехотице сам зрачи и својим духовним преображајем привлачи масе верника. Зато су Света Гора и Оптина пустиња постале духовна жарништа из којих се божанска љубав изливала као лава. Без сусрета с Богом, љубав према ближњем не би никад у толикој мери процветала на овом свету. Оно што је Берђајев очекивао у ближој или даљој будућности се, у крилу Цркве Христове, збива свакога дана.

Овај чланак се остварио
први пут објављује
(први пут).

ИСТИНА О ФРАНЦУСКОЈ РЕВОЛУЦИЈИ¹⁾

На почетку своје књиге о Француској револуцији писац жали што ни политичари ни историчари нису искористили прилику да, поводом прославе двестагодишњице пада Бастиље, издвоје Декларацију права од револуционарног терора и тако оделе позитивно од негативног. Јер објективност такозваних француских „ревизиониста“, који уједно одбацују контрареволуционарне и јакобинске историчаре, му изгледа само привидна. Док они први, и поред својих монархистичких симпатија, ипак наводе главне чињенице, ови други скривају све оно што им не иде у прилог, попут историчара Албера Матијеа, који је 1919. године уништио већину статистичких података о жртвама Револуције. Укратко, крилатица Жоржа Клемансоа: „Револуција сачињава један блок из кога се ништа не може издвојити“, остаје на снази. Његова жеља да се борба између левице и деснице настави ће се до краја живота испунити, као што се и до сада у Француској испуњавала: 1814, 1830, 1848, 1852, 1870, 1871, 1940 и 1944. И ако се нико не нађе да то осуди, да позадињу те симбиозе открије, лицемерство демократских политичара ће се постарати да терор и даље назива слободом, неједнака права једнакошћу, а братоубилачки рат и геноцид братством. За њима ће доћи правници да то потврде, као што је већ учинио Жорж Бирдо: „Ако је свако право на снази производ једне револуције – а од 1789. тако је код нас – ништа се не може легитимно супротставити успостављању једног новог права у име нове револуције“. А тиме се легализује право јачега и Декларацијом права маскира Декларација насиља.

Стога је требало да ми Срби сазнамо истину у тренутку кад се појавила опасност да будемо заражени том и таквом демократијом, како се она не би код нас поновила и како се не бисмо вратили у тоталитаризам наставши се у кавезу из кога смо хтели да се ослободимо.

Стога је требало да ми Срби сазнамо истину у тренутку кад се појавила опасност да будемо заражени том и таквом демократијом, како се она не би код нас поновила и како се не бисмо вратили у тоталитаризам наставши се у кавезу из кога смо хтели да се ослободимо.

Битно је доћи до сазнања да се почетак странпутице налази у демократским поставкама Жан-Жак Русоа, који је на једној страни захтевао потпуно отуђивање човека у односу на Заједницу и Државу, а на другој стављао мистериозну Општу вољу изнад „воље свих“ и саветовао да Законодавац васпитава грађане, како би се прилагодили идеалу те Опште воље. То ће револуционарним вођама послужити као оправдање њихове тираније и одатле ће убрзо извући комунистичке закључке. У њиховим поступцима се већ могу приметити први знаци класне борбе и диктатуре пролетаријата. Они сами себе сматрају неком врстом авангарде пролетаријата и Робеспјер се не устручава да изјави: „Ја сам народ“. Револуционарни терор је инспирирао Маркову идеју о перманентној револуцији. А Робеспјерово маштање о скоку из царства злочина у царство правде подсећа на марксистички „скок из царства нужности у царство слободе“. Двовлашће између званичне власти и јакобинских клубова, као и чињеница да је најкрвавији терор завладао тек после победе над непријатељем, спадају, по Хани Арент, у главне карактеристике тоталитарних режима. Хемингсвијски рат и спаљи-

вање људи у пећима, за време Ван-дејске побуне, су речите потврде те подударности.

Није, уосталом, никаква тајна да је Француска револуција служила Марксу као пример и углед за припрему његових револуционарних планова. Само, он се преварио мислећи да је Француска револуција била важна етапа у прогресу човечанства, јер је победа буржоазије омогућила напредак капитализма, као што ће у будућности победа пролетера над буржојима отворити пут комунизму. Уствари, показало се да је Француска револуција успорила напредак капитализма за дуги низ година. Да би порекли сваку сродност између Маркса и револуционарног терора, неки француски историчари су искључиво подвлачили сличност између тих злочина и бољшевизма, првенствено између Робеспјера и Лењина. Међутим, ако Маркс није извршио злочине за које Лењин споси одговорност, то је стога што није био на власти, а у његовим написима има довољно доказа да би био гори од Лењина.

Истина, Марковић признаје да савремени социолози разликују тоталитарну демократију од либералне, те да се „демократија“ Француске револуције не може изједначити са англосаксонском. Он ипак замера либералним демократима, а нарочито Спенсеру, што Државу сматрају ако не слушкињом појединаца, а оно свакако другостепеном појавом у поређењу са њима. По његовом мишљењу, нити је Држава средство у рукама појединаца нити

¹⁾ Др Марко С. Марковић, Истина о Француској револуцији, Србски Образ, библиотека „Политика и образ“, Београд, 1995, 104. стр. Иза псеудонима писца овог приказа крије се управо Марко С. Марковић. Пошто нисмо били у могућности да пренесемо у целини врхунску студију о Француској револуцији, сматрали смо да овај приказ, који је начинио сам аутор, добро представља књигу и њену песниту.

појединац сме постати „шраф“ државног апарата. Тим поводом наводи француског правника Ривера који наглашава да „појединац“ није ни постојао пре друштвене групе, јер да „на почетку људског рода не стоји појединац него брачни пар, елементарно друштво из кога сва друга проиходе и без кога ниједан новорођени човек не би могао опстати“. Из тога јасно произлази – закључује Марковић – да спас не треба тражити ни у етатизацији човека, ни у његовој све већој индивидуализацији на штету заједнице, а још мање у перманентном сукобу и револуцији, него у равнотежи између човека и Државе.

Али не само да Декларација права човека и грађанина не може и не сме сачињавати исти „блок“ са револуционарним терором, него тај терор и та револуција уопште нису били потребни. Они су, без оправданог разлога, уназаднили Француску, изазвали европске ратове и

компромитовали углед саме демократије, мада су постојали сви предуслови за политички препород: „Уставна монархија се у Француској могла изградити и на политичкој философији Монтескјеа. Сам Луј XVI био је спреман да пође тим путем и прихвати реформе. Савремени историчари су утврдили да је он поштовао и верно испуњавао револуционарни Устав од 1791. Уколико се служио „ветом“, што су многи пребацивали, то је била његова дужност предвиђена уставом. Његовом заслугом је била реорганизована француска армија и оспособљена да се супротстави европској коалицији, упркос почетне саботаже јакобинаца.“

Упркос томе, Француска је загазила у револуционарни хаос у коме ће пасти близу 700.000 људи, жена и деце, углавном жртва геноцида. Писац у појединостима наводи те ужасе, али не заборавља да за то делимично окриви и слабост Луја

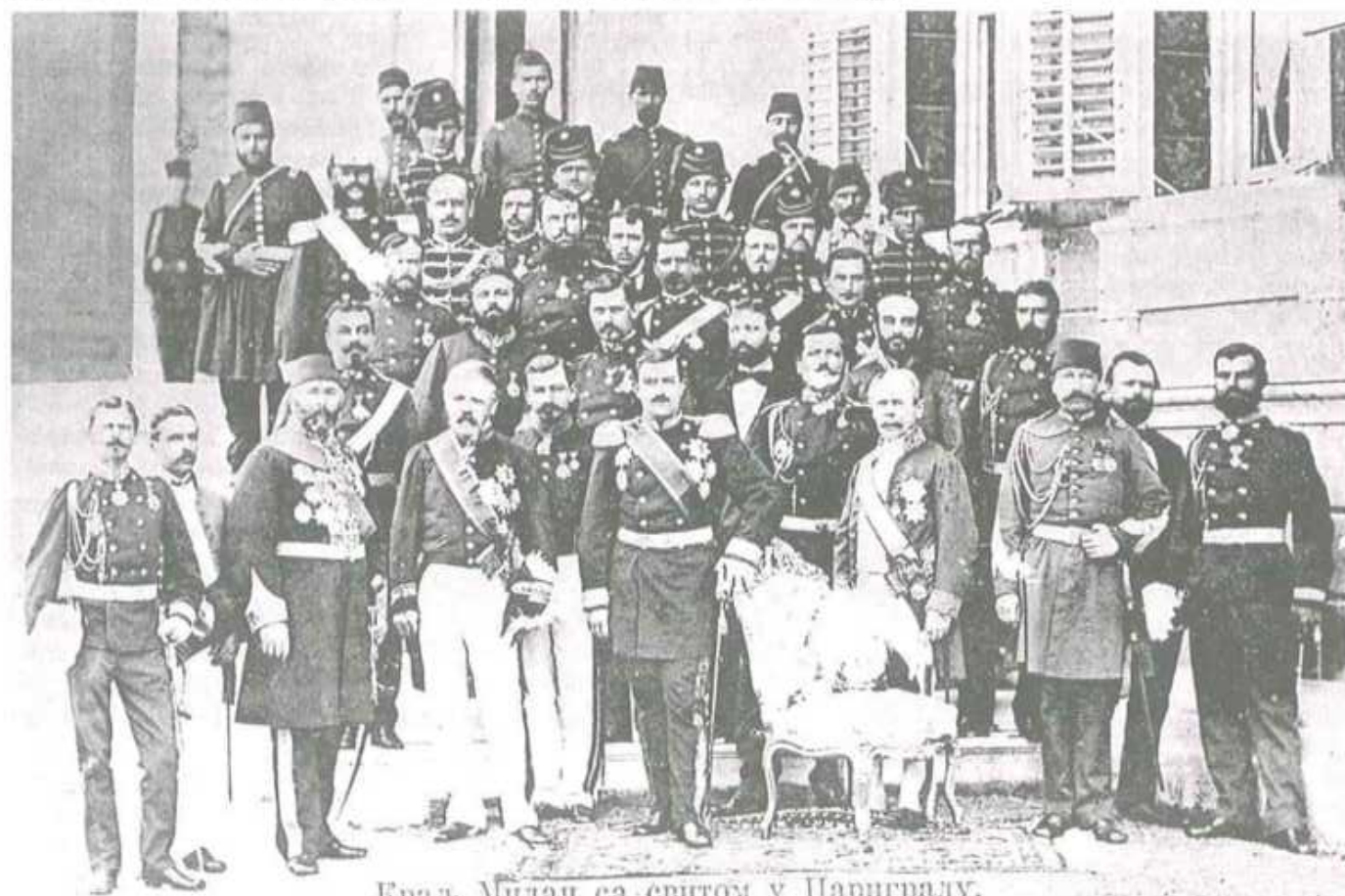
XVI. Није узалуд историчар Пјер Гаксот, по убеђењу монархиста, о њему донео суд: „Револуција није букнула против једног тиранина. Она се дигла против једног краља који више није био краљ“.

Поред Луја XVI, Марковић слика галерију портрета, посебно принцезе Елизабете и јунака Вандејске побуне који су данас огромној већини француске омладине познати ваљда само по имену, а понекад ни толико.

На основу „истине о Француској револуцији“ могу се већ наслутити и циљеви едиције „Политика и образ“: утврдити хришћанске темеље на којима почива српска култура али, исто тако, примити од других све добро и племенито, не бисмо ли сачували вредности које су често код њих пале у заборав.

C.B.

Српски, број 3, историја,
1995, стр. 57

Краљ Милан са свитом у Цариграду.
Le roi Milan avec Sa suite à Constantinople.

Краљ Милан Обреновић са свитом у Цариграду

ЋУТАЊЕ ПИЈА XII

Папи Пију XII пребацују што је за цело време Другог светског рата ћутао о истребљењу Јевреја, уместо да јавно и званично осуди Хитлерове злочине. Један млади немачки писац, Rolf Hochhuth, написао је о томе позоришни комад „Викар“, који је изазвао полемику и скандал у читавом свету.

После Hochhuth-ове оптужбе уследила је одбрана Ватикана, која је била невероватно слаба и неубедљива. Помињала се „необавештеност“ и подвлачила чињеница да је Папа помогао и спасавао Јевреје за време рата. Спасавао их је заиста, као и многе друге. Pinhas Lapid признаје у париском листу „Le Monde“ (од 13. 13. 1963) да је Ватикан спасао у току рата 150 до 400 хиљада Јевреја. Помогло је и нас, југословенске избеглице, нарочито у Италији. Било би нељудски то не поменути и не признати. Али тиме се не одговара на постављено питање и не објашњава Папино ћутање.

Можда зато што је тешко званично признати истину.

Посреди је била тежња да се очува строга неутралност, у интересу католицизма уопште. То је била политика страха и опрезности: исход рата био је неизвесан. Главно је било преживети светску катаклизму. Стога се није смело замерити никоме. Папа је дизао глас против ратних зверстава уопште, али не именујући никога.

Само ниски духови би могли помислити да је то био недостатак личне храбрости. На тако високом положају осећање одговорности је толико снажно да се на сопствене интересе и не мисли. Али Пије XII је по свој прилици сматрао да би сваки други став могао изазвати прогоне Католичке цркве и пастве, па чак довести у питање и постојање самог Ватикана као државе. Отуда његово вечито: „Non possumus“! Када се то узме у обзир, његова политика у току Другог светског рата изгледа доследна, кохерентна и разумљива. Разумљива, али не и оправдана. Јер ако је дужност сваког судије да испита и разумне мотивацију једне кривице, то не значи да обавезно мора и оправдати оптуженога.

Данас је јасно да је Пије XII погрешно. Његов став није био ни морално ни политички исправан. Католик је у њему био већи од хришћанина. Он је изабрао пасивну неутралност заборављајући да постоји и активна неутралност. Њему ништа није стојало на путу да осуди обе заражене стране у исти мах, у истој беседи, па да опет остане неутралан. Јест, он је био у власти Хитлера и Мусолинија, али врло је тешко претпоставити да би га они убили, када се помисли на страхан одјек који би то уморство изазвало у свету. У сваком случају, Папа је морао показати своју спремност да пође у тамницу, у прогонство, па и на губилиште. Он је најбоље знао да је хришћанство процвало на крви Христа и Његових мученика. И да је изабрао пут мучеништва, то би данас био највећи морални капитал Католичке цркве. Папин морални подвиг показао би се, на крају крајева, и политички „уноснији“.

Но да ли су наши савременици довољно чиста срца да би већ сада могли да му суде у име историје?

Бацимо поглед на данашње критичаре и тужионе Пија XII. Шта они раде? Они бирају једно ћутање и њега осуђују, не би ли посредно жигосали Папу као гонитеља Јевреја, а преко њега и хришћанство уопште. Ту више није у питању шта је Папа чинио или пропустио да учини, него нешто сасвим друго: то је врло вешт али провидан покушај да се на хришћане пребаца одговорност за злочине паганског националсоцијализма, да би им се улило осећање колективне кривице. Онај који казује само један део истине, а крије њен највећи део, није поштен човек, мада не говори лаж. Зато не поступа поштено ни Hochhuth ни они који га потпомажу. Када је реч о ћутању Пија XII, сетимо се да није посредни једно ћутање, него десетине и стотине ћутања, да постоји читава листа папских ћутања.

Ако је ћутао о нацистичким прогонима Јевреја, Пије XII је ћутао и о комунистичким прогонима хришћана, па чак и католика. Када је Стаљин поклао елиту пољских официра у Катину и Висници, Папа је такође ћутао. Као

што је ћутао о геноциду који је Хитлер извршио над другим народима, католичким и некатоличким.

Ћутао је и о нама. Ћутао је о Јасеновцу и усташким злочинима, мада је у њима и један део католичког свештенства узео учешћа. Ћутао је о окупаторској мери „сто за једнога“ у Краљеву, Крагујевцу и другде у окупираној Србији. Ћутао је кад су Енглези

КАДА ЈЕ РЕЧ О ЋУТАЊУ ПИЈА XII, СЕТИМО СЕ ДА НИЈЕ ПОСРЕДИ ЈЕДНО ЋУТАЊЕ, НЕГО ДЕСЕТИНЕ И СТОТИНЕ ЋУТАЊА, ДА ПОСТОЈИ ЧИТАВА ЛИСТА ПАПСКИХ ЋУТАЊА.

на православни Ускре бомбардовали Београд и друге наше градове. Ћутао је кад су нас клали Мађари, Италијани, Арбанаси... Ћутао је о Титовом „Пасјем гробљу“ и Кочевју. Ћутао је када је Лека Ранковић објавио званично да су стотине хиљада југословенских грађана избрисани са бирачких спискова, подразумевајући да их је он претходно избрисао са списка живих.

Ћутао је и о небројеним савезничким злочинима на другим странама света. Ћутао је када су Енглези мучним препадом потопили француску флоту у Mersel-Kebir. Ћутао је – пропуштајући да означи кривице – кад су бомбардери „Либератори“ некли стотине хиљада живе деце фосфорним бомбама, а ћутао је и када је Хитлер својевремено „ковентрирао“ Енглеску. Ћутао је када су у Техерану и на Јапги без милости предали Стаљину све народе Источне Европе. Ћутао је о Стаљиновим покољима у „ослобођеној“ Русији и окупираној Немачкој, Румунији, Мађарској, Чешкој, Пољској и балтичким државинама. Ћутао је када је прва атомска бомба пала на католички квартал у Хирошими. Ћутао је о „чишћењу“ без суђења у европским земљама после рата. Ћутао је о пародији права и правде у Нирнбергу.

Ћутао је тако годинама он, Свети Отац Папа, али ћуте о свему томе и они који му мереју једно једино ћутање.

И у њихово поштење нећемо веровати све док не проговоре о свим папским ћутањима.

Израз, бр. 374, Милошевић, 1. X 1966.

ТРИ ЛЕСТВИЦЕ ВРЕДНОСТИ

или о комунистима, добровољцима и четницима

Христос воскрес!

Преосвећени, часни оци, браћо и сестре,

Данас ћемо повести реч о Србима из Другог светског рата чију сам судбину и сам делио, тако да одмах будемо имали један поглед на нашу прошлост и ја мислим да ће најбоље бити да се послужимо мемоарима Патријарха српског Гаврила који су објављени 1974. године у Паризу и да се са њим вратимо на један састанак који је имао са генералом Миланом Недићем, који га је био позвао да би чуо шта Патријарх мисли о тадашњој политичкој ситуацији под немачком окупацијом, а њега је том приликом пратио и Владика Николај Велимировић. И ево шта је Патријарх рекао генералу Милану Недићу: „Немогуће је разговарати са злочинцима који су нас биолошки уништавали“. Он ту мисли на усташе, наравно. „Но, има нешто друго што вам Црква и ја, као српски Патријарх, предлажем, оно се састоји у измирењу, слози и опраштању један према другоме. Сва неслагања и увреде, оно што нас сада разједињује, мора се заборавити и тако у љубави сви загрљени треба да створимо нови заједнички пут. Прилике српскога народа у којима се данас налазимо диктују нам једино и искључиво овај правац. Један национални и српски фронт без ма каквих пукотина у њему. Политичке страсти морају бити остављене по страни како би се извршило јединство српског народа. Приговоре један према другоме треба избацити из таквога фронта. Све што руши српску слогу и његово будуће јединство треба сматрати као највеће зло и разбијање српског народа. Према томе, будући наш за-

датак састоји се само у овом спасоносном решењу – да се иде правим путем и да се не окреће ни лево, ни десно, ни да пак размишљамо о томе што је до сад рђаво било и што је разарало јединство и снагу српскога народа. То је баш оно што је најпотребније за наш опстанак. Јер ако би се разбило српско јединство, онда је без сумње пропаст неминувна. Путевни наше прошлости и наша борба и све оно што нас је чинило достојним народом треба да нам је пред очима и да не дозволимо себи да то пореметимо и да тако делујемо и суделујемо као гробари српског народа. На вама је свима да се измирите као браћа и да опростите за увреде једни другима и да се сједините као један човек у дужностима пред непријатељем и да му тако сложено даднете најбољи одговор у завршној фази. Ако се ово не би извршило како ја мислим да треба да се изврши, онда нам

ништа друго не предстоји него наша пропаст, онда је јасно да то долази од нас самих.“ И Патријарх додаје: „Епископ Николај је био необично радостан, у његовим очима биле су сузе. Његово родољубиво срце куцало је увек за српски народ, његову срећу и добро. Ја га погледах, био је то узбудљив, дирљив моменат. Он се диже, приђе ми руци и рече – Ваша светости, кроз вас говори Свети Сава. То је једино српски пут и другог нема. Ви сте казали све оно што ми Срби желимо и осећамо“.

И када чујемо те речи, видимо да смо пошли путем пропасти. И тада, у току Другог светског рата, и данас, тим путем настављамо. Ми једни другима завидимо, ми једни друге каљамо, ми једни друге нападамо. Ми се међусобно убијамо, као што сам безброј пута рекао – највећи непријатељи Срба су сами Срби.

Треба да се изнад тога уздигнемо и да дођемо до објективног објашњења онога што се стварно догодило, а то значи сагледамо да то није била само борба између добра и зла, него да је свака од зараћених страна у грађанском рату, овде мислим на Србе, имала своју хијерархију вредности, своју лествицу вредности.

Почнимо са комунистима. Ја их делим на комунисте и партизана. Комунистичка партија Југославије, у вези са Коминтерном, је од самог почетка радила на разбијању Краљевине Југославије, и у томе се удружила са фашистима. Не заборавимо да је 1934. године један део совјетске флоте био укотвљен на италијанској обали. То је био симбол савеза између Мусолинија и Стаљина за разбијање Краљевине Југославије. Зато што је краљ Алек-

Њујорк, 1973

сандар Карађорђевић био једини владар у Европи који није признао Совјетски Савез, а та борба за разбијање Југославије водила се у име борбе против великосрпског хегемонизма. Не заборавимо да је то и дан данас уствари начело напада српских непријатеља против нас. Чак и на Хашком суду још увек се то помиње: наша кривница „великосрпски хегемонизам“. А Тито је после разбијања Краљевине Југославије наставио ту политику против Срба и знамо добро да, рецимо, како је рекао др Жарко Видовић – ми смо Срби били једини савезнички народ који није добио ратну отштету захваљујући Титу. Све оно што су усташе починили, све то није било накнађено захваљујући великом маршалу. А затим, то је била подела Србије са аутономијом Војводине и аутономијом Косова. Затим то је била забрана Србима који су избегли за време рата од шиптарског гоњења да се врате, а дозвола Албанцима из Албаније да дођу на територију Косова. И не зна се колико је десетина и стотина хиљада Албанаца том приликом насељено на Косову. А шта је било касније и шта је било у погледу физичког истребљења, о томе најбоље говори господин Антоније Ђурић у својој књизи „Црвена кута“, у којој показује да је било више побијених Срба од стране Тита него од стране Немаца.

Ја делим те чланове Партије, који су врло добро знали шта раде и који су радили за рачун Коминтерне, од партизана, међу којима је било разних присталица. Био је прво по среди револт, било је оних који су се из било којих разлога бунили против друштва у коме живе – мислим на предратну Југославију. У том погледу и ја сам осећао у себи револт против друштва у коме живим због неправде коју је то друштво нанело једном члану моје породице, могао сам се и ја наћи у партизанима. Затим је било српских мрзитеља који су, под видом борбе против вели-

косрпске хегемоније, пришли Комунистичкој партији, као што су Хрвати, муслимани и Шиптари. Али били су и идеалисти. Ја сам у својој гимназији упознао другове који су искрено веровали у комунистички идеал. Има чак и оних, а има их и данас, то сам приметно приликом пролаза кроз Југославију 1997. године, који верују у Бога, који су православни и који у исто време чувају свој комунистички идеал. Такви су ретки, али још и дан данас постоје.

А онда, постојали су међу њима и борци против окупатора, јер Комунистичка партија је врло вешто заменила своје комунистичке циљеве са патриотским циљевима и тако је манипулисала читав наш народ, тиме што је тобож главни циљ била борба против окупатора. И због тога су многи пришли и ушли у партизанске редове. А били су најзад, и они су можда били најбројнији, и Срби који су били присиљени да се придруже партизанима, јер је њихова ситуација била безизлазна, као у неким крајевима Лике, Босне и Херцеговине, или у Срему и Војводини. Дакле, будући историчар мора да води рачуна о тој разлици која је постојала, и да под називом „комуњаре“ не заборави чега је све било за време рата.

А сад пређимо на тзв. „колаборатере“. Генерал Недић, који је био херој из Првог светског рата, примио се дужности да узме власт у Србији под окупацијом. Не сећам се тачно који је то био немачки генерал или саветник који га је ставио пред једну мапу и рекао: „Ево, ако се ви Срби придружите покретима отпора, како ће Србија бити распарчана. Овај ће део окупирати Хрвати, са својим усташама, овај део овамо Бугари, а овде доле Арбанаси. Па сад ви одлучите како ћете“. Ставимо се на његово место. Ја мислим да њему Србија највише дугује у погледу биолошког опстанка српског народа, јер то је био његов главни циљ. Захваљујући

Краљица Наталија
и краљ Александар

њему, све избеглице из државе Хрватске, све избеглице од устаничких покоља су нашли пријем у Србији, били исхрањивани. Ту је било неколико стотина хиљада избеглица који су сви нашли места у Недићевој Србији. У току ратних година он је указао Дражи финансијску помоћ преко Цариграда. На крају, 6. септембра 1944. године, на дан Краљевог рођендана, генерал Недић је најзад признао врховну команду генерала Драже Михаиловића и по њиховом договору требало је да се образује један нов фронт у Истри. То је био, видећемо касније, и Љотићев програм да се доведе Краљ из Лондона и да се трупе уједињене у Истри поврате у земљу, да ослободе и Дражу у Босни и читаву Југославију.

И сад пређимо на Димитрија Љотића и на све оптужбе које су постојале против њега и које се данас оживљавају – пре свега о његовим везама са Хитлером и нацистима. Ја о томе немам никаквих доказа. Међутим, да бисмо разумели Димитрија Љотића треба да схватимо прво да је он био врло близак руској емиграцији; он је чак одлазио у руску црквину код цркве Светог Марка, и ту се он молио. И „бели Руси“ су му испричали шта се де-

шава у Совјетском Савезу и он је ту схватио да су комунисти највећи гонитељи хришћанства у историји и да су уједно највећи гонитељи православља у историји. Не само страдања рукоположених, него читавог руског народа, милиона пострадалих. Он је све то видео и онда било какви да су били његови ставови према Немцима, он је сматрао да су комунисти његови већи непријатељи од Немаца. Да ће Немци једног дана на било који начин отићи из Југославије, а да ће комунисти остати и да ће завести све оно што су већ завели у Совјетском савезу. Да ли је било ту неких искрених нациста? То може бити, али то су били само изузеци. Било је таквих још

Престолонаследник
Александар

више у групи Милана Стојадновића и Хоџере. То су биле тзв. мале фашистичке групе. Али из Љотићевог писма кнезу Павлу види се да је он хтео да сачува Југославију. Он је предлагао да се учини максимум да Немци не би успели у свом продору у Југославију. Наравно, меарају му још „Васпитни завод“ и „Крагујевачки октобар“. Што се тиче „Васпитног завода“, како једном рече отац Митрофан Хиландарац, то је најхуманији гест који је учињен за

време Другог светског рата, јер би комунистички омладинци и скојевци који су били заробљени од Немаца били пострелани да није било тог „Васпитног завода“. Наравно, професори су говорили против марксизма, али је на крају рата сваки могао да се определи. Неки су се вратили у партизане, неки су отишли у четнике, неки су пришли добровољцима. Дакле, нису били присиљени да приђу другима, и нису били ликвидирани.

А што се тиче „Крагујевачког октобра“ – тачно је да је ту био присутан Марисав Петровић. Међутим, то је била његова одговорност и ја не знам шта би сваки од нас на његовом месту урадио. Његова главна кривица, а то је у сваком случају кривица, је била што је 200 српских талаца заменио са 200 Цигана. Шта бисте ви урадили, шта бих ја урадио, то сам Бог зна. Али до помирења са Дражом 1945. године је дошло. И то је била идеја Љотићева да се Краљ доведе из Лондона. И то помирење је било истинско, јер Дража је послао нама у Истру свога пријатеља генерала Дамјановића, који је постао шеф Истакнутог дела врховне команде у Истри. Све до краја рата. И у знак симпатије и помирења Дража је Љотићу послао своју шубару. И онда кад се тако десило између Драже и Љотића после свега што је било, с каквим правом бисмо ми данас били већи католици од папе и свирепији према Љотићу него што је био сам Дража Михаиловић?

Најзад, пређимо на четнике. Ја мислим да је српски народ, нарочито сељачки народ, народ који сам ја упознао за време рата, био у великој већини за Дражу Михаиловића, зато што је он сједињавао као своје врховне циљеве уједно борбу против окупатора и борбу против комунизма, јер је наш сељак осећао да му прети опасност са комунистичке стране. Наравно, мора се признати да је та борба против окупатора била ублажена, смањена и сведена само на неке нападе, зато

што је Дража увидео због жртава – 100 цивила српских за једног немачког војника – да треба сачекати крај рата. А то је била најбоља стратегија. Јер да се Черчил смирио и да је сачекао да се немачке трупе повуку из Грчке преко Југославије, никада не би дошло до Сремског фронта – четници би уништили сву немачку армију у повлачењу. Истина, Черчил је толико инсистирао да се борба даље настави, да је ту Дража понекад падао у искушење, управо његови команданти пали су у искушење да нападну добровољце и да то представе као борбу против колаборатера. То нису Немци, али то су немачки колаборатери, тако да се то могло рећи у Лондону, лондонској влади. Али, ја мислим да је све те грехе који се могу приписати четницима, а нарочито четничким командантима покрајинским, где је било и клања и силовања, Дража осетио, да је хтео да се тога избави, да те грехе очисти и да се зато баш обратио оцу Јовану Рапајићу који је створио Верски идеолошки одсек Врховне команде са којим сам ја сарађивао. То је био циљ да се васпитају мисионари међу богословима и верним студентима који ће завести морал по свим четничким јединицама. И то се дешавало неколико месеци, све до краја рата. У којој мери је то успело да заустави грехе покрајинских команданата, ја то не могу да кажем, али види се да је Дража на томе радио, и да смо ми сви на томе радили.

Ето, кад смо бацили поглед на ту прошлост, сад видимо да се историја мора друкчије писати, да се мора имати разумевања за све и за свакога. Ја се надам да ће се наћи неки наш историчар који ће најзад рећи пуну истину о свему, а то ће бити подлога за нашу бољу садашњост коју вам од свег срца желим.

Христос Воскресе!

Беседа др Марка С. Марковића на
Трећем сабору српске омладине,
одржаном о Бурђевдану 2003. године
у манастиру Студеници

НАРОДНА ПЕСМА И МИ

Идеја нације није оно што она сама о себи мисли у времену, него оно што Бог мисли о њој у вечности“ – рекао је Владимир Соловјев. Чини се да се наша народна песма налази једним својим делом у вечности и да се у њој може наслути оно што Бог мисли о нашој нацији.

Тај божански дух који се пројављује кроз нашу народну поезију схватили су одавно неки људи на Западу, почев од Грима, Хердера и Гетеа, па до Шарла Нодијеа, Проспер Меримеа и Мицкијевича. Било је и код нас оних који су о народној песми доносили правилне судове. Скерлић наводи мишљења Стевана Павловића, Тоше Недељковића, Меда Пуцића и Јакова Игњатовића (*Омладина и њена књижевност*, стр. 242-257), која ни до данас нису ништа изгубила од свога значаја. Али већина наших књижевника није умела да узме став према народној поезији. Отуда и сва наша странпутничења на културном пољу.

Наша књижевност имала је да реши један врло сложен проблем у вези са народном поезијом и она је на том испиту пала. Из митологије – коју нам је Вук предао – требало је створити једну високу културу, а да се при том не изневери прави народни дух. Наши рационалисти су напросто одбацили народну поезију и прихватили западну културу. Тако је постала наша западњачка псеудоморфоza. Српски романтичари су остали на пола пута. Они су делом примили западне књижевне форме, а делом покушали да подражавају народну поезију, схватајући је или као „фолклор“ или као „нашу религију“ – али углавном као нешто статично. Оба пута су била погрешна. Митологија није ни „вертикална“ култура ни културни стил. Она само може бити извор те културе и стила. Ствара се нешто сасвим ново, али се митологија схвата као живот сам, као дух и њен смисао се „созерцава“. Онај који хоће да закорачи напред мора претходно да се загнури у дубине и бездане народне поезије. Али од њега

се захтева да буде стваралац, а не имитатор. Тим путем пошли су код нас само Његош, Мажуранић и Мештровић. Нажалост, ни они се нису уздигли до једног универзалног стила, јер услови за то нису били испуњени.

Ми данас хоћемо да се ослободимо западњачке псеудоморфоze – која је достигла свој врхунац у наказности болшевичке псеудокултуре, а и лажног романтизма. То не значи да ми представљамо неки идејни анти-Запад. Хришћански дух наше народне поезије и универзални задатак који пред нама стоји не дозвољавају нам да будемо негатори туђих духовних вредности. Али ми сматрамо да је Бог и нама дао право на живот, слободу и слободно културно стваралаштво, као и свим осталим народима. Бог хоће да и ми умножимо своје духовне дарове. То је наш дуг и пред народом и пред човечанством и пред Богом – да својом новом „Лепотом спасемо свет“.

Југословенски писци (књига 1),
Париз, 1966, стр. 33-35.

*Ђорђе Јовановић,
Мажуранићев деда,
у младим
годинама
игра картију
карта са
другарима*

ЧОВЕК У ГРАДУ СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ

– Поводом Ђорђа Николића и српских песника у земљи –

ПРЕДУБОКЕ, СТАРЕ ВЕЗЕ

Када се човек шета непознатим улицама града који је напустио пре неколико деценија може му се десити да залута. Нешто слично се и мени десило са новом српском поезијом. Мој први утисак је био да у њој осим Лалићевог „Смедерева“ и „Вучје земље“ од Васка Попе нема родољубивих песама. Зазирући од сваког уопштавања, претпостављам да су састављачи „Антологije“ која ми је служила као водич родољубиве песме можда намерно изоставили. Нисам могао веровати да се родољубље угасило. Напротив, на ветрометини и беспућу било је природно очекивати да ће они који се не задовољавају нирваном и самоубиством бити принуђени да се ухвате за сигурну котву родољубља. Моје ме слутње нису преварили, али сам ипак доживео изненађење. Родољубива поезија постоји, само ја нисам у први мах био у стању да њу препознам, зато што је потпуно обновљена по тематици и нагласку. Ми пре рата такву поезију нисмо имали. Она се данас јавља као свест о некој необјашњивој снази и као тражење везе са прошлешћу, али у сваком случају представља најоригиналнији од свих савремених покушаја у српској поезији.

Замислите неког дрвосечу у пуној снази који је изненада изгубно памћење. Он више не зна ни ко је ни шта треба да ради, мада у својим рукама има неупотребљиву снагу. Та се болест зове амнезија. Исто се догађа и са народима који су пали у комунистичко ропство. У име комунистичког интернационализма и класне борбе, они морају да се од-

рекну своје традиције која је народно памћење. И уколико су привремено још признати као народи, то ће трајати само док, с обзиром на комунистичку глобалну стратегију, они служе као средство за напредовање светске револуције. Али, на дужи или краћи рок, они су унапред осуђени на смрт.

Неки од српских песника личе на људе који су заборавили српску историју, али који у себи осећају дивовску снагу прансторијског човека. Биће да није случај што једна збирка песама Милована Данојлића има наслов „Урођенички псалми“. Он верује да је наш данашњи положај непаштање за неко историјско проклетство:

„У кожи нашој дува огроман ветар
Ту тешку крв векова
у какав суд унети
У какво море тонути
са каменом о врату
Крвник је рука руци,
непријатељ брат брату
Јер ми смо страшним понети а
немогућим проклетим“.

(„Урођенички псалми“, XVII)

Иако изјављује: „Наше је јуче непоправљив срам“ (а наше „данас“?), Данојлић ипак своје снаге, своју веру у будућност и народну непобедивост не црпи из данашњице него из „предубоких, старих веза“:

„Сигурна мера, тај светлосни грам
Предубоких, старих веза – о, та нада
Која се надима, све већа и већа
– чујем те, јасну, сутрашњице –
песмо!

Ова слепа љубав, ова дивља срећа
Нико нам ништа не може!
Већ гредем
Први од последњих к теби,
време-песмо!

Наша је патња неразрушив бедем...“

(„Вино из вечерње смоће“)

Мотив искупљења за грехе прошлости, са јаком оптимистичком поетиком, праћен је рефреном: „О, браћо, ко смо, зашто смо и где смо?“

Фотографија за визу, Рим,
пролеће 1947.

Национални препород нераздвајан је од националне свести, а ова, да би могла одговорити на горње питање, мора да успостави везу са прошлешћу и одреди у чему се састоји њена суштина. Без тога је немогућа рационална употреба те тајанствене снаге која нас расписије.

Сличан је пут у области родољубиве поезије прешао и Бранко Милковић, само што он мање наглашава снагу коју носи у себи, а много више потребу за прошлешћу. О снази сведоче стихови песме „Море пре него усним“:

„Нек трговци временом шлове са
воском у ушима,
ти смело слушај како певају
пустиње,
док клече беле звезде пред
затвореним морем и има
у теби снаге која те расписије“.

Миљковићева родољуба лирика коју „Антологија“ не доноси је несумњиво уткана у његову онтологију, где је прошлост схваћена као корен Бића уопште и народног Бића посебно. Стога за песника „светови пали“, „сјај и сати стали“ и јесу „почетак трагања за Бићем“. Насупрот тој наизглед апстрактној форми родољубља, која се ипак конкретизује урастањем у прошлост, Љубомир Симовић осећа чисто физичку потребу за прецима. Али његово обилажење сељачких гробова и лутања међу старим крстовима („Епитафи са каранског гробља“) имају у основи исти смисао као Миљковићева философија. Симовићева исповест у „Небеској земљи“ то недвосмислено потврђује:

„Лутам, жељан очинства
у овој леденој плавети
где прети распадање и тровање
и кружне опишљиве авети“.

Историјска прошлост, слава предака, очинство већ по себи противрече комунизму, као појмови непомирљиви са идеологијом пролетаријата и култом „никоговића“. Пролетери су скоројевићи, они немају ни порекла ни предака, они су „раскид са очевима“. На све то је давно указао Берђајев у „Философији неједнакости“. Устоличење марксистичке идеологије код нас створило је у послератној Србији генерације „искорењених“, и то духовно искорењених, за разлику од физички искорењене политичке емиграције. Здрава народна реакција дала је пробуђено српско родољубље и одбијање варварства – израз свести о своме племенитом пореклу. Родољубива поезија је била само један од елемената националног буђења које се одразило на многим другим културним пољима, а нарочито у порасту интереса за народну уметност и историју, српско средњовековно сликарство, као и у обнављању цркава и манастира.

Нису ли онда ти симптоми, а посебно родољубље српских песника, њихов повратак прошлости и сло-

бодно позивање на народну традицију доказ извесне либерализације режима у Југославији и квалитативне разлике између њега и комунистичке праксе у другим земљама иза Гвоздене завесе? Пре ће бити да је посредни нека клопка, јер један комунистички режим не може допустити ништа што би шкодило званичној доктрини. Уосталом, иста појава се могла видети и на крају Другог светског рата у Совјетском Савезу, када се по налогу Стаљина почела поново да поштује руска културна, политичка чак и религиозна прошлост. Ако се мало размисли, клопка постаје видљива, па се чак може и раставити на саставне делове. Она подсећа на поређење које Леконт ди Нун наводи у свом чланку „Еволуција наука о животу“. Говорећи о неким неуспесима примене хемије на биологију, француски научник се служи и овим поређењем: „То је као кад би неки ковач, разбивши чекићем један грамофон у парампарчад, покушао затим да све реконструираше од честица дрвета, бакра, цинка и гуме, у нади да ће поново зачути на плочи Карузов глас“.

Да би се изразила срж српског национализма довољне су две речи: религија и слобода. А комунизам је код нас баш то разбио. Нити је дозвољено религију супротставити званичној вери у марксизам нити се тоталитарни систем комунистичког ropства сме довести у питање. Ван тога, свако тобожње „национално буђење“ је безопасно и своди се на фолклор или „фрулаштво“. Песници се могу „враћати у прошлост“ до миле воље, али они знају, као и режим, да из историје могу ископати све осим живе религије и слободе. А без тога народу нема повратка у живот. Другим речима, песницима је слободно да закопају благо „траже“, али им је забрањено да га нађу. (Нажалост, светогрђу и богохулству су врата широм отворена, као што показују неки умоболни стихови Добрице Ерића и Бранислава Петровића, које су, под видом „поезије“

и „хумора“, уређивачи антологије прокријумчарили међу праве песме. Нека и то остане као спомен времена.) Увек једна те иста „слобода у границама резервата црвенокожаца“. Под маском „родољубља“ и „српског национализма“ крију се озаконена лаж и хипокризија. Јер шта остаје од Светог Саве у једној марксистичкој држави која сматра да је религија производ класне борбе, осуђена да нестане са њеним укидањем? Државник и књижевник? Ми смо имали државнике који нису били мањи од Светог Саве, а сигурно је да смо имали књижевнике који су били већи од њега. Али никада нисмо имали човека који би, као Свети Сава, снагом своје вере дао српском народу животни дах и полет за дуги низ векова. На изворима српске прошлости, „на почетку трагања за Бићем“, стајала је и још увек стоји жива светосавска вера у Христа. Ишчупа ли се из наше прошлости та вера, српски светитељи и велможе претварају се у мумије без душе, у музеј воштаних фигура. А у том случају боља судбина не очекује ни нашу „родољубиву поезију“. Миљковићево самоубиство је знак да је он и у тој области отишао до краја и онима који су разумели његову жртву јавио да је пут безизлазан.

КАПИ ИЗ СУВЕ ДРЕНОВИНЕ

Да ми је пре годину дана неко рекао да се у емиграцији са својом збирком песама појавио један песник из земље, одрастао у комунистичкој Југославији, производ тамошње савремене поезије, примио бих ту вест са неверицом. Али то се чудо заиста десило. Преда мном је књига „По старим рељефима“ од Ђорђа Николића, рођеног 1949. године у Рабровцу код Младеновца, који живи од 1970. године у Америци, а штампао је своје песме 1975. године у Јоханесбургу. Ђорђе Николић је за мене мистериозна личност. О њему самом и о његовом ства-

рању не знам ништа више од онога што сваки читалац може прочитати на корицама поменуте књиге. Према томе, о Николићу не бих никад писао да у њему нисам одмах препознао расног песника. Јер за човека који се бави књижевном критиком нема веће радости од те да открије или бар поздрави рођење једног песничког талента. Николића је у емиграцији открио – међу првима ако не и први – др Васа Михаиловић у једном одличном и концизном приказу објављеном на страницама књижевног подписка „Американоког Србобрана“ за јануар 1977. године, коме нема шта ни да се дода ни одузме. Мени остаје само да Николићево стваралаштво проценим с обзиром на оншта струјања данашње српске поезије и укажем на значај његове појаве у емиграцији.

Николићеве песме су налик на оне капи које је Краљевић Марко исцедио из суве дреновине у султановој тамници. Није то никакво потцењивање: Марко је тиме хтео да опроба своју снагу. И Николић, из строгасти према себи, даје само кратке стихове, сажимајући песму и метафору испевану често једним стихом или једном реченицом у неколико стихова, али то што предстаје, те „капи“ процеђене кроз многа цедила или испеђене кроз „суву дреновину“, то је квинтесенција и, углавном, беспрекорно као израз. Тачно је да би се од тих залеђених капљица могла навизати огрлица бисера.

Елиптичност израза је дозвољена, али не треба је злоупотребљавати, а још мање допустити да она пређе у манир. На пример, „Родна њива“ је реченица у три стиха који садрже једну блиставу метафору:

„Рало је
Танко сунце
Орача“.

А „Повратак“ се своди на два:
„Из празних гума
Враћам се у песму“.

Када би се наставило у том правцу, могла би се, зашто не би, испева-

ти песма која би садржала једну једину реч. На пример, испод наслова „Бродоломници“ би на пустој страници стајало: „Земља!“ Читаоцима би било остављено да замисле како су бродоломници, после дугог и напорног лутања, угледали земљу.

Николић није дотле дошао, али требало би да се тога чува.

Друга крајност тога манира води у нејасност и херметичност. Једна од битних одлика песничтва је да буде спој међу људима и оспособи их за интензивније општење са природом, човечанством и Богом, а како ће то бити ако поставе неприступачна? Неразумљивост песме убија поезију. На крају крајева, нека песма буде загонетка и ребус, чији смисао треба одгонетати услед неочекиваних обрта и поређења. Али тамо где кључ загонетке чува песник сам или ужи круг „посвећених“, песма се претвара у гатање и мађијске формуле.

Судећи по антологији „Послератни српски песници“, на Николића су најснажнији утицај извршили Миодраг Павловић и Васко Попа. Није искључен ни посредан, али не и непосредан француски утицај. Овде мислим првенствено на збирке од Рене Шара. Од осталих долазе у обзир Филип Суно и, мање, Жил Супервил. Једна Николићева песма приморала ме је да прелетим многе збирке модерне француске поезије, а посебно ови стихови:

„Песак
Безброј
Малих
Сијалица“

(„Нол на обали“)

Био сам очаран поређењем, али ми се учинило да сам га већ негде прочитао. После дужег трагања, призивајем да сам нашао само приближан опше у песми Пјера Ревердија коју наводим у преводу:

„Осека мора,
а дан се гаси

Светлости ничу по тлу
крај обале прскају звезде“.

Валда је баш та слика, закопана у

подсвести, била повод моме утиску да ми је Николићева метафора позната.

Без обзира на разне теме којих се дотиче, Николић припада родољубивој струји данашње српске поезије. Отуда и наслов његове збирке „По старим рељефима“. Од чега је сачињено наше родољубље, ако не од тих и таквих појединачних „рељефа“ или „чворова“? Очеви подвизи са Куманова, пламено предавање учитеља у основној школи, излет на Стражилово, посета неком средњовековном манастиру, прво путовање на море, девојачки осмех или лепа реч српске мајке, све су то камички патриотског мозанка сваког Србина. Николић има своје „рељефе“ и онева их на свој начин: српски пејзаж, вољену девојку, тежаков рад, пале војнике и хајдуке из наше мукотрпне историје, гробове својих предака („Деди Драгутину Николићу“, „Песма о моме деди Драгомиру Манићу“). „Буде се гробови Срба“ наговештава он у песми „Вожду“. И у њему је осећање неке дивље снаге праћено понирањем у прошлост. Само, ни он као ни модерни родољубиви песници у Србији не износи на површину оно битно. Шта значи „Сеча“, у којој пева:

„Дочекане нас прозобле птице
И сунце мање од грозда
Секира поред оборене младине
Као пробуђена
Змија“?

Да ли је то само лична судбина или је ту реч о страдању нашег народа?

Двосмисленост неких Николићевих песама могла се оправдати у земљи. Пресађена ван граница Србије, она то оправдање губи. Песник је изашао на слободу и нема разлога да не запева слободно. Међутим, као да је у својој путничкој торби донео „лакшу слободу“ из Југославије, Николић наставља да у емиграцији пева оно што је певао у земљи. Усред слободне Америке је око себе описао круг из кога не сме да изађе! И ми се, помало разочарани, питамо: „Зар је то све?“ Уколико

Николић жели да пева само за себе, као она Дучићева птица са „Леденог Мора“ и задовољава се тиме да остане виртоуз песничких минијатура, ништа му се не сме приговорити. Али ако намерава да постане народни песник, а то значи духовни вођ и пророк, треба да бира између „фрулаштва“ и аутентичне националне поезије у којој ће се најзад зачупи акценти васкрслог православља, српског слободољубља и борбе на живот и смрт коју Срби данас воде.

Можда су наше амбиције у том погледу веће и далекосежније од Николићевих. Шта можемо кад су у нас песнички таленти ретки, а потребе за Песником огромне? Ми смо у Николићу осетили клицу песника. Али са клицом бива као у оној еванђелској параболу: једне падну покрај пута па их птице позобљу, друге падну на камен па их ветар одува или сунце спржи, а само неке падну на плодну земљу. У Николићевом случају, „плодна земља“ била би свест о нужности духовног сазревања и раширења. Од њега се очекује да прво себе духовно обогати и оплемени. А када буде имао шта да каже, све ће друго доћи само по себи, па ће и велика песма „врутком потећи“.

КА „ГРАДУ ГРЈАДУШЧЕМ“

Рип Ван Уинкл је остао у свом родном месту, јер се после двадесетогодишњег одеуства ипак навикао на промене које су у животу настале. Помирио се са новим и чак пронашао да људи живе слободније него раније. Али ја се нисам помирио са животом у граду српске поезије и после онога што сам видео не желим у њему да останем.

Српски песници су много учинили и знатно напредовали. На рушевинама старог града, они су сазидали овај нови и делимично лепши. Извојевали су и већу слободу него што су је имали песници из прве

послератне генерације. Они се још увек боре за ведрију будућност. Ако у тој борби клецају и падају, они и даље стоје на мегдану. Због тога су њихове песме често биле израз народне свести и савести. Било би непоштено када им се то не би признало. Али моја nelaгодност долази од тога што сам за време боравка међу њима открио да су они робови у златном кавезу, јер све улице, сви путеви њиховог града воде у смрт и бездан. Стога ја напуштам њихов данашњи град и очекујем „Град који долази“. Верујем да би они, кад би само могли, свој град напустили и да многи од њих потајно прижељкују „Град грјадущи“. Али да би нам тај град једном сишао на земљу као „Небески Јерусалим“, ваља га претходно заслужити. А за то се морају испунити три основна предуслова, од којих се први зове скромност, други самоувереност, а трећи озбиљност.

Скромност је свест о томе да су сви књижевници и уметници данас само делови једне разбијене целине. Нико то није боље схватио од шведског филмског режисера Ингмара Бергмана, чије признање вреди забележити: „Ја мислим да је уметност изгубила своју животодавну моћ у тренутку кад се одвојила од култа. Она је прекинула своју пупчану врпцу и живи својим сопственим животом, издвојеним, бесплодним, уташеним и дегенерисаним. Стваралачка заједница и скромност анонимности су одавно заборављене вредности. Незнатне огреботине сопственог Ја и стомачни грчеви којима се придаје морални значај су посматрани микроскопом са гледишта вечности“. Бергман чезне за великом и васељенском уметношћу у којој би сви уметници поново сарађивали на општем делу као „градитељи катедрале“. Невоља је у томе што у наше доба нико нема план те катедрале. А тамо где сваки ради за себе део једне

целине која не постоји, то није катедрала него Вавилонска кула. Уместо парчади, макар и савршене, која не служи никоме и ничему, треба прво замислити грађевину. Култура будућности ће се родити онога дана када песници и уметници буду почели да стварају у односу на једну вишу целину или на више целина које ће се једна у другу ужљебљивати. Њихово дело ће тада вршити одређену функцију у згради српске културе која ће се уградити у свесловенску, а ова ће се ускладити са васељенском. Што је један песник или уметник већи, то ће му бити јаснији склад између различитих целина, то ће даље продирати у њихове узајамне односе и то ће више подешавати своје дело према универсалној хармонији. Док се на такво стварање не будемо оспособили, наша ће уметност бити само муцање.

Самоувереност не противречи скромности, она је условљава. Нова култура је неостварљива без оригиналности, а оригиналности у нас неће бити догод се будемо ослањали на друге. Стога забрињава напомена Вука Крњевића у предговору антологије „Српски послератни песници“: „Провинцијално заостајање за савременим токовима европске поезије, о чему је прецизно писао Крлежа у есеју о Крањчевићу узимајући за пример развој хрватског песништва, дефинитивно припада прошлости“. Да ли је могуће да се још нисмо ослободили своје „дечје болести“ и свога осећања ниже вредности који се састоји у томе да се „иде у корак“ са Западом и да се јавно или кришом подражава оно што други раде? То је психологија слабог љака који на писменом задатку из математике, несигуран у себе, препишује задатак из свеске свога суседа. Никада нећу заборавити мучно осећање стида које сам понео са једне изложбе југословенског апс-

трактног сликарства у Паризу. Ослобођена копирања стварних облика, апстрактна уметност себи прописује циљ да у човековој подсвесни пронађе или измисли нове неслућене облике. А међу изложеним радовима југословенских уметника ништа није било оригинално виђено и доживљено него све позајмљено и „из друге руке“, што је сваком посетиоцу изложбе морало на први поглед постати јасно. Надати се да су бар српски песници постали зрели људи и да не могу више тако ниско пасти. Зар је Његош, стварајући „Горски вијенац“, проверавао да ли се његов спев слаже или не слаже са „савременим токовима“ на Западу? Зар Солжењичин у наше време ослушкује оно што се говори и пише на Западу, а не искључиво глас свога унутрашњег позива и своје савести? Колико сам пута слушао левичарске критичаре у Паризу који су се о Солжењичину презриво изражавали: „Он је савим застарео писац. Тако се данас не пише“. Солжењичин је дао до сада најречитије сведочанство о мучеништву православних хришћана и припадника других вероисповести или народа у Совјетском Савезу. Он је уједно нашао и најдек-

ватније форме за опис њиховог страдања. И не само да се „тако данас пише“, него ће његови романи остати као споменик највећег колективног злочина у историји док буде света и века. А његови криптичари неће за собом оставити дубљег трага од оне црте коју кос у брисаном лету повуче својим крилом на снежном праху. Будимо, дакле, тога свесни. Верујмо у себе. Бог нам није ништа мање дао него другим народима. Изнесимо слободно на видело дана оно што у себи носимо. Ако то заиста вреди, нека се други потруде да свој корак подесе према нама. У противном, бар ће нас поштовати као себи равне.

Озбиљност нам је можда од свега најпреча. Мора нам постати јасно у каквом добу живимо. У питању је животни опстанак нашег народа. Ако се комунистичка власт продужи и потраје још неколико деценија, није сигурно да ће српско име још нешто значити. На српским духовним ствараоцима је да кроз своја дела сачувају вредност оне „вечне Србије“, како би наши потомци, ослобођени од комунизма, чак и кроз сто година зажелели да остану Срби. Да би се то постигло, прва нам је дужност да своју културу очис-

тимо од комунизма и своју књижевност ослободимо комунистичке хипотеке. Бар у једном значајном или уметничком делу. Другим речима, треба престати са самообманом и лицемерјем. Не може се ништа трајно створити тамо где су духовни извори затровани. Нема слободе стваралаштва у земљи где се прво мора платити данак комунизму. Нека ми опрости мртви Миљковић и нека ми не замере живи Попе, Павловићи, Јалићи и Данојлићи, али више је за хришћански и руски национални препород вредео један Солжењичин него читава плејада послератних песника код нас. Он је био онај Камџев роб који је умео да се исправи и каже: „Не“. Он је себе ставио „ван закона“ (читај: усудио се да каже целу истину) да би побрио Велику Лаж, знајући да је Истина први корак ка слободи. Његов пример показује да мисија српских песника није само национална него и општечовечанска. У XX-ом веку угрожен је човек као такав, поколебано је људско достојанство, нападнута је са свих страна човекова личност. Томе се може супротставити један једини императив: „По сваку цену спасти човеков лик“. По сваку цену, то значи и по цену мучеништва. Ми немамо морално право да друге позивамо на мучеништво које сами нисмо у стању да поднесемо. Али нека српски песници не мисле да на Западу не постоје сведочење и страдање за Христа. Уосталом, разни су путеви сведочења своје вере и борбе за одбрану основних права човека, али крајња је нужда да бар једним од тих путева неко од српских песника пође и запева „на глас“, како би почело „лутање кроз светлост“ које нам је наговестио Миљковић, као предзнак „Града грјадушћег“.

Будућа супруга Nicole Muraire, у шетњи крај санаторијума St. Hilaire, 1950

Објављено у
„Америкастани Србијани“,
изд. стр. 66

КРИТИКА МОЈЕ КРИТИКЕ¹⁾

Жалим што више нећу имати времена да напишем своју аутобиографију. Но Сима Пандуровић би ме одмах утешно, он који нас је изненадио својом духовитом опаском: „Остављати своје аутобиографије значи обезбеђивати захвалноме потомству задовољство да нас и после смрти, врло дуго, може оговарати“ („На стазама искуства и посматрања“). Па ипак, овога пута користим прилику да објасним како сам се нашао на путу књижевне критике. Било је то углавном захваљујући Божидару Ковачевићу и Сими Пандуровићу, под чијим утицајем сам био од најраније младости.

Божидар Ковачевић је био мој професор књижевности у београдској Другој мушкој гимназији. Под немачком окупацијом, први пут сам успео да привучем његову пажњу својим школским радом о Јаши Игњатовићу. Не сећам се поуздано зашто бејаш изабрао Игњатовића. Ваљда не због датума његова рођења?²⁾ Знам само да је Ковачевића заинтересовао мој став, јер сам наступио као Игњатовићев адвокат. Сентандрејског писца су жигосали као „Мађарона“, јер је 1848, противно војвођанским Србима, стао на страну Мађара. Сматрао је да српска заједница не треба да се меша у политичке сукобе под Хабзбуршком монархијом, него да се првенствено брине за ослобођење Србије од турског ропства. Одбрану свог политичког избора је изложио у роману „Васа Решпект“. А у XX-ом веку, после истраживања по новосадским архивама, Вељко Петровић ће потврдити недостатак доказа да је Игњатовић икада био мађарски плаћеник. Игњатовићу су такође замерали што је претеривао у описима распадања српског друштва у Угарској, а стварност је показала да је био у праву. Закључно сам да је Игњатовић, као књижевник, био оснивач српског реализма, са изванредним сми-

слом за хумор. Задовољан мојим излагањем, Ковачевић ми је саветовао да наставим тим путем, али је убрзо променио мишљење, када сам му показао своје хумористичне новеле и пародије. Сматрао је да се, са Нуншићем, наша хумористична литература угасила и да би било важније попуњити ту празнину него се бацити на књижевну критику.

Сасвим неочекивано, нисам послушао савет свога драгог професора. Главни узрок томе био је роман „Контрапункт“ од Алдоса Хакслија (Aldous Huxley). Као обожаваоца руске литературе, ја сам ту нашао њен наставак: трагична судбина личности испрешлетана са битним философским проблемима. Као његов јунак Марк Рампшон, Хаксли је био уједно против аскетизма и хедонизма. Тражио је хармонију између духа и тела. Све је то захтевало размисљање и дискусију. Дошао сам до закључка да бих само као критичар могао о томе да расправљам. Али на која начела бих се ослонио као књижевни критичар? Привремено решење сам нашао у „Естетизи“ Бенедета Крочеа (Benedetto Croce).

Чим је сазнао да ме интересује књижевна критика, мој отац је дошао на помисао да ме упозна са Симом Пандуровићем. Верни пријатељи, они су се често састајали у скадарлијским кафанама. Заборавно сам да ли је то било код „Три шешира“, код „Два јелена“ или у неком „Златном бокалу“. Према Пандуровићу сам на почетку био врло резервисан. Нисам могао да му опростим што је дословно исказао Богдана Поповића у истоименом есеју, јер сам више од свега волео Богданову „Антологију новије српске лирике“. Срећом, Сима Пандуровић је био сјајан педагог и ја сам убрзо почео да разумевам његову концепцију поезије и уметности. Одмах сам се сложио са његовим гледиштем да нема стварног

прогresa у књижевности, да књижевни критичар не треба да говори о себи него о писцу и да се једино књижевно дело не објашњава биографијом самог писца. Прихватио сам и његово мишљење да се права поезија ослања на осећање, а не на тенденцију и да се не може ставити ни у какву службу. Најзад, постепено сам приметно да између Крочеа и Пандуровића има много додирних тачака.

За Крочеа уметност није само израз осећања него је интуиција осећања, јер интуиција додаје изразу једну сазнајну димензију. Другим речима, уметност је ту схваћена као једна форма сазнања заснована на интуицији. Спону између њега и Пандуровића сам нашао тамо где овај каже: „Велика, интегрална поезија мора потицати из основа нашег интелектуалног, свесног и емоционалног живота, из интуиције, дакле опет једног осећања“ („Интегрална поезија“). Под условом да то осећање пробуди у читаоцу или гледаоцу саосећање. Књижевна и уметничка критика је, по њему, примењена естетика која почива на естетизи као науци и на психологији. Импресија критичара је уствари суд који уметничко и књижевно дело мери по интензитету емоције коју побуђује, њеном квалитету и узроку. Мада сам остао под Пандуровићевим утицајем, признајем да се никад нисам помирио са мишљу да је критика искључиво наука која нема везе са уметношћу, нити сам веровао да собом носим термометар којим могу тачно да измерим вредност књижевног дела. Ако сам се, у том погледу, само релативно ослањао на Пандуровићеве принципе, веза књижевне критике са психологијом ме је дефинитивно привукла и освојила. Наравно да ни ту нећу играти улогу психијатра и касније поћи за психоаналитичком критиком Морона (Maugon), а још мање за структурализмом Голдмана и Барта (Barthe). У оквиру књижевне критике, психологија је за мене значила „уживљавање“ (Einfühlung) у душу самога писца, у његов унутра-

¹⁾ Овај песачак из непашисане аутобиографије аутор нам је дао приликом сусрета у Паризу у фебруару 2006. године. Том приликом били смо његови гости и имали ту част и задовољство да га имамо као водича у упознавању са овим величанственим градом у коме је провео испуних 60 година живота. Још увек нас не напушта утисак који смо тада стекли: такве старе београдске грађанске госпoде у Србији више нема, а ми смо имали ту јединствену прилику да се по најпознатијим париским локалитетима шетамо у друштву са једним од највећих српских умова 20. века. Нека овај темат-број буде знак маскар мале наше захвалности. (Прим. ред.)

²⁾ Јакoв Игњатовић је рођен 30-ог новембра 1824, а ја 30-ог новембра 1924.

шњи свет, у његов микрокосмос. Са крајњим циљем да га кроз његово дело упознам боље но што он себе зна, да моја критика постане његово огледало. А то не искључује „научну“ анализу његовог дела. Напротив, Анализа је обавезан предуслов даљег открића.

Рат је прекинуо развој тих премиса. Силом прилика, мој интерес за књижевност ће се пробудити тек крајем 1945, у Италији, где смо, у логору Еболи, основали осморазредну гимназију. Мени је била додељена дужност да предајем југословенску – уствари превасходно српску – књижевност. У ту сврху сам написао и уџбеник чији сам текст сачувао. Нема сумње да је тај рад углавном почивао на делима Јована Скерлића и Ђорђа Анђелића. Али било је ту и оригиналних запажања. Требало је чекати још двадесет година до појаве моје књиге „Југословенски писци“ којом је поново повезан ланац са мојим схватањима књижевне критике. Уколико сам у тој књизи остао мање-више веран својим начелима, може ми се замерити да сам их мање поштовао у есејима о француским и руским писцима. Вероватно су моје универзитетске студије из политичких наука допринеле да те писце првенствено посматрам са политичке тачке гледишта. Може се рећи да је мој став био оправдан у случају Расина, Сартра, Мајаковског и Сољжењичина, чији књижевни опус је био нераздвајан од њиховог учешћа у политици, док је код Селина (Celine) и Камуја (Camus) политички утицај на њихово књижевно стварање био само делимичан, а код Бернаноса и Монтерлана (Montherlan), сасвим парадоксално, потпуно одсутан. На исту тему сам спремио материјал и о Шекспиру, али нисам стигао да тај есеј довршим.

Круг се затвара. Дошло је време да се за своје грехе покајем пред Божијем Ковачевићем и Синмом Пандуровићем, људима који су ме књижевно обликовали, а о којима нисам ништа написао. Мој дуг према Пандуровићу је утолико тежи, што сам после рата, прелиставајући поново његову поезију, пронашао да је он у

својим тужним песмама – из „Посмртних почести“ и „Дани и ноћи“ – пре мог рођења нехотице описао моју изгубљену младост. Можда мање дугујем емигрантским и послератним српским песницима. Ове последње сам открио кад ми је случајно дошла до руку књижица „Послератни српски песници“ од Свете Лукића и Вука Крљевића, права антологија српске послератне лирике. Одушевили су ме Бранко Миљковић, Васко Попа, Матија Бећковић и Иван Лалић. Нисам могао очима веровати да је то онај мали и прерано сазрели Иван који је са својим родитељима станао у београдској кући моје мајке, у доба кад му је било свега пет година! Похитао сам да своје утиске изнесем у чланку „Човек у граду српске поезије“ (објављеном у „Ам. Србобрану“), који сам у међувремену изгубио.

Само је Лалићево „Смедерево“ остало покрај мене. Најужбудљивија песма наше лирске поезије. У неколико стихова сажета је сва трагедија и зла судбина српског народа. Лалић ту описује последњу ноћ уочи пада Смедерева и Ђорђа Бранковића, 1439. године. Стражари знају да им је дошао крај. Ватре догоравају, а из даљине долази одјек хиљада копита турске коњице. У тврђави је и Деспот кога песник не именује. Сам. „Пије вино златно као шарани у реци, а брада му се прогрушала као слава предака“. Замислимо да је за столом у соби осветљеној свећом. Свестан је да за Србију ван гроба нема спаса. Сутра ће бити сахрањена српска држава. И ми смо с њим у грозници. Рекло би се да чујемо откуцаје његова срца. А да је наш савременик и он би с нама задрхтао сагледавши нови пад Србије. Јер иста сцена се понавља и данас. Сутра ће нам из груди ишчупати Косово – срце српског народа – а Црна Гора напушта Србију. Пробудила се авет из прошлости и потресла родну грудуну пронашћу српске државе. Да ли ће српски народ све то преживети или је и он у агонији? Као да из далека опет долази нека злослутна грмљавина. Можда је и наш живот изгубио сваки смисао?

Свећа се гаси.

Иван В. Лалић СМЕДЕРЕВО

Саградили смо град, Ивоје,
град од камена,

И сенке кула четвртастих замочили смо

У широку сиву реку. Сад је град на десној

А ветар на левој обали. Дошла је јесен

И за нама су шуме зарђале на киши.

Људи стражаре ноћу на тешким капијама

Под оружјем, тамни у оклопима, ко јеленци,

И над црвеном ватром греју прозобле руке.

Чекамо, и двадесетчетири куле с нама,

Изложени времену као киши, ми овде.

Мислим да нас никад неће заборавити,

Нас из последњег града на десној обали реке,

Мада се нећемо скаменити под кулама;

Доста је што смо они који чекају, ослушкују

Како одјек хиљада копита расте у ноћи

Под оуглалним звездама. Наш господар Деспот

Пије вино златно као шарани у реци,

А брада му се прогрушала као слава предака;

Нека му Господ подари свршетак пре свршетка.

Ми смо последњи. Ако заспимо ту под кулама

Ко ће нас пробудити? Догорвају ватре.

Град је на десној обали, ветар на левој.

Песме, Просвета, Београд, 1997, стр. 42.

ПОЛИТИКА И МОРАЛ

Посматрајући злодела и пустошења тоталитаризма у XX веку, људи се питају откуда то зло долази и откада је почело. Многи мисле да савремене политичке заблуде воде порекло од Николе Макијавелија, италијанског писца с краја XV и почетка XVI века. У њему виде „оца политичких наука“, а неки чак „претечу тоталитаризма“. На први поглед, та мишљења изгледају претерана. Политичких мислилаца било је још у старом веку, а деспоти и тирани су постојали од како се зна за историју људског рода. У том смислу, Макијавели је само научно утврдио и назвао правим именом појаве које су давно пре њега постојале.

Па ипак, са Макијавелијем и од Макијавелија нешто почиње. Аристотел је у својој „Политици“, много пре Макијавелија, тврдио да је владаоцу важније да ИЗГЛЕДА добар него да БУДЕ добар, али он се задржао на констатовању једне чињенице, а није тврдио да је то право и да тако треба да буде. Такође, било је у прошлости крволочних тирани, али су сви они знали да чине зло, били свесни своје моралне ругобе и често мучени својом грижом савести. Чак је и по злу чувени руски цар Иван Грозни, који је својим рукама убио рођеног сина и православног митрополита Филипа, био морен савешћу до ивице лудила и скрушено падао пред исповедника у наглим настушима покајања. Чини се да је баш ту вододелница између Макијавелија и његових претходника. Почев од њега, политика и морал сачињавају две потпуно различите и одвојене сфере. Тиме су биле ослобођене огромне дотле спутане и зауздавене човекове снаге. Та револуција ће бити далекосежнија од ослобођења енергије из атомског језгра.

Без обзира на суд о томе догађају, несумњиво је да је ту први пут дошла до изражаја апсолутна АУТОНОМИЈА политике. Истина, код Макијавелија је била у питању аутономија политичке науке и теорије, али самим

тим су већ били постављени темељи и заосамостаљивање политичке праксе. Посебно је питање да ли је аутономија политике оправдана или није? Занимљиво је да су мишљења савремених научника о томе подељена. У Америци је чувена професорка Хана Аренд сматрала да је Макијавели научно сасвим исправно поступио. У Француској се Ремон Полен, председник Сорбоне IV, залаже за радикално издвајање морала од политике. На су-

С МОРАЛНЕ И ХРИШЋАНСКЕ ТАЧКЕ ГЛЕДИШТА, ЧОВЕК ЈЕ ОДГОВОРАН ЗА СВА СВОЈА ДЕЛА И ПОСТУПКЕ, УКЉУЧУЈУЋИ И ПОЛИТИЧКУ ДЕЛАТНОСТ.

протиној страни се налазе политолози који, као Бертран де Жувнел, тврде: „Политика је морална наука“, ослањајући се на Аристотелову мисао да је „врлина циљ државе“.

Ко је у праву?

Оба крајња мишљења садрже део истине и више се употпуњују него што се узајамно потиру. Јер извесна аутономија политике је одувек постојала, само што та аутономија није била нити је могла бити апсолутна.

Од како је света и века, политика никад није могла да се сасвим изједначи са моралом. Пре свега, она је везана за грешност човекове природе, за његов егоизам и нагон самоодржања, зависна од борбе за опстанак и очување рода или племена. Због свега тога се политика често служи средствима која морал осуђује. А затим, политика је била и остала вештина или уметност (отуда и назив „вештина могућег“), вештина своје врсте која има своја правила и своју „технику“. Вођење политике захтева све већа и сложенија знања. Данашњи политичар мора прво да савлада политичку науку која има своју ОБЛАСТ, своје МЕТОДЕ и свој ЦИЉ. Још Платон је говорио да је неуком човеку немогуће и

болницом управљати, а камоли „полисом“ – државом. У наше време никоме не би пало на памет да свој ауто повери човеку који није научно да вози кола, па ма колико овај био добар или поштен. Свакоме мора бити још јасније да доброта срца није довољна за руковођење државом. Примери Луја XVI и цара Николе II показују да се искључиво добротом и светошћу не могу избећи катастрофалне политичке последице. И не само то: ваља се чувати свих оних идеолога који потпуно мешају политику и морал, па, под изговором да политику треба ставити у службу морала, заборављају морал и слободу савести у корист својих политичких циљева. Довољно је сетити се Русоа и његових духовних следбеника.

После горњих ограда, не сме се заборавити ни то да политика, својој аутономији упркос, не може ни у ком случају бити апсолутно аутономна, из простог разлога што је човек уједно активан субјект и политике и морала. Наравно, треба желети да се политичар руководи циљевима морала и то је могуће уколико он чува у себи моралну савест, мада је вођење политике увек за хришћанина скопчано са великим тежкоћама и искушењима. И обратно, исто је тако могуће да савест политичара буде умртвљена. То је бивало и бива све чешће. Последице политичке несавесности су познате: када не постоје унутрашње кочнице, машина се све брже сурвава низбрдо и ништа је зауставити не може пре пада у провалију.

Али оно што је немогуће, то је тврђење да је политика „неутралан терен“ на коме су људи морално неодговорни. Не може се раскинути нераскидиво. Нико нема права да каже: „Оставио сам своју савест у предобљу и силазим у политичку арену, где намеравам да кољем и пљачкам“. То удвајање личности могуће је само у шизофренији. А с моралне и хришћанске тачке гледишта, човек је одговоран за сва своја дела и поступке, укључујући и политичку делатност.

САЛВАДОР ДЕ МАДАРИАГА, БРАНИЛАЦ ОРГАНСКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

Међу политичким мислиоцима XX века, шпански либерал Салвадор де Мадариага (1886-1978) био је релативно слабо запажен и доста ретко навођен. А заслужио је свакако бољу судбину, јер је био најобјективнији критичар демократије и постао би несумњиво њен највећи реформатор да су његове идеје наишле на више разумевања.

Рођен у Короњи, на северозападној обали Шпаније, остао је заувек одан своме народу, али је велики део свога живота провео у иностранству. Свршио је Политехничку школу у Паризу и био професор универзитета у Оксфорду. Противник комунизма и фашизма, није учествовао у Шпанском грађанском рату и у своју земљу се вратио тек после смрти генерала Франка (1975). Између два светска рата вршио је дужност директора секције за разоружање у Друштву народа. После Другог светског рата, био је у Белгији изабран за председника интернационалне либералне уније (1947-1952). Сам се називао „либералним револуционаром“ и своја дела је углавном посветио политичким проблемима. Приказ његове студије „Анархија или хијерархија“ (1936), богате конкретним предлозима, ће најкорисније послужити да се о њему добије јасна слика.

Кад се на ту књигу баца поглед после више од шездесет година, морају пасти у очи извесне противречности Салвадора Мадариаге, па и несигурност његове терминологије. На пример, док у „Анархији или хијерархији“ читав политички систем почива на усклађивању односа између појединца и државе, у

делу „Од страха до слободе“ – вероватно по угледу на Француза Le Play-а (1806-1882), католичког либерала – он основну улогу даје породици, коју сматра почетном ћелијом друштва. Исто тако, у „Анархији или хијерархији“ је појам нације местимично стављен под знак питања, на супрот важности коју нацији признаје у делима „Енглези, Французи, Шпанци“ (1929), „Портре Европе“ (1952) и „Шпанија, оглед о савременој историји“ (1978). Читаоцу понекад може да смета и пишчева терминологија, нарочито тамо где под изразом „тоталитаризам“ уједно подразумева тоталитарне режиме, диктатуру, па и саму апсолутну монархију.

Ако се усвоје те узредне примедбе, мора се признати да оне ипак не умањују значај „Анархије или хијерархије“. Јер у тој књизи, упркос строгој и свеобухватној критици либералне демократије, Мадариага не пада у искушење да своје идеале одбаци и прикључи се комунизму или фашизму, него покушава да демократију препороди изнутра у име органске демократије. Оне који га буду пратили на том путу очекују велика изненађења.

КРИТИКА ЛИБЕРАЛНЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

Пре но што ће анализирати праксу либералне демократије, Мадариага не оклева да се критички осврне на њене принципе. На почетку признаје да уопште не верује у политичку науку као философију. По њему, „колективни живот је природна појава која има своје сопствене законе“. Покушај философа да природне законе потчини својим концепцијама не служи ничему:

„Допустимо да нам природа открије те законе, уместо да их ми њој намећемо“. Политичка наука би пре морала да личи на психологију или чак физиологију него на етику и право. Другим речима, Мадариага има више поверења у социологију него у политичку философију.

Праузрок распада савременог друштва Мадариага види у погрешном схватању демократске слободе. Монтескје и Русо су нам оставили у наследство индивидуалистичку и центрифугалну слободу. Она се своди на „апсолутну сувереност појединца који са врха своје индивидуалности уступа држави један или други део своје основне свемоћи“ путем уговора. Отуда незадовољство или револт чим се држава усуди да заузме један део простора те индивидуалне слободе. Као другу заблуду о слободи Мадариага жигуше предрасуду да је слобода основна потреба коју поједнако осећају сва људска бића. Тим поводом се позива на Великог Инквизитора из „Браће Карамазова“ који брани тезу да је слобода многим људима терет и закључује: „Ако слобода није по себи потреба коју сви желе, политичка слобода је то још мање. Дајући политичку слободу свим члановима друштва, како активним тако и пасивним, демократије су допустиле ширење организације у чијем крилу један мали број активних појединаца скупља и користи власт великих маса пасивних грађана“. А то повлачи за собом последицу да се и парapolитичке заједнице, као синдикати и тс, претварају у директне политичке силе.

Нужда за новим појмом слободе је нераздвојна и од новог схватања

једнакости. Укидање неоправданих привилегија које су проповедали мислиоци XVIII века претворило се у опозицију оправданим привилегијама, чак и природним. Дошло се до тога да у јавном животу свако може заменити свакога, да било ко може да врши било коју јавну функцију за коју га одреди његова партија. А Мадариага нас подсећа са којом прецизношћу је Платон захтевао испуњење услова за вршење сваке државне функције. Данас су често лоше виђене и хијерархија и специјализација. Пинчева дијагноза је немилосрдна: „Подсвесна опозиција природним способностима, уз свесну опозицију постигнутим и стеченим способностима, објашњава поравњавање надоле, од кога пате наше установе“.

Мадариага затим примећује да либерална демократија почива на многим илузијама. Пре свега на тој да се гласачка маса састоји од политичких свесних, лепо васпитаних и морално пристојних људи, што значи да је „влада народа гаранција владе за народ“. „Али кад искуство“ – додаје Мадариага – „покаже да је власт народа уједно лоша влада и лоша гаранција владе за народ, као и неизбежно застрањивање на путу ка влади народа, шта се може рећи у њено одбрану?“ А шта тек да се каже за „просечног грађанина“, кад се зна да је и он „лош грађанин, неспособан да у колективном интересу види свој највиши интерес?“ Најзад, ако је тачно да је народна сувереност темељ демократије, ваља се упитати шта је народ. „За стручњаке“ – одговара Мадариага – „то је нација организована за колективан живот, што подразумева органску поделу струка и одговорности међу разним установама. У очима просечног човека, народ у изразу народна сувереност значи да 15 милиона гласова вреди више него 14“. Све те чињенице доприносе брисању разлике између демократије и демагогије. „Чак и у најпаметнијим

главама“ – жали се Мадариага. То постаје очигледно кад се помисли да су и „компликована питања која су изнад способности неорганског народа стално препуштени одлуци народне контроле“.

Осуда капитализма није мање строга. Под изговором нужности приватне својине и усклађивања природних економских путева, ишчаурило се правило да се држава не сме мешати у економске послове. Нажалост, „хармонија“ економских теоретичара је дегенерисала у грађански рат. Не само да се капиталисти супротстављају мешању државе у економију, него се они сами мешају у политику. Кад све иде добро, од државе се захтева тотална апстиненција, а кад све пође нагоре, од ње се очекује да хитно интервенише. Приватни интерес се претворио у болест: једни се богате на штету других, што изазива реакцију. Престиж капитала је заснован на користи капитала и вредности приватне иницијативе, што је по себи оправдано, но искуство је показало да капиталист није стваралац богатства. Капитал постаје негативно нагомиланање дугова, а капиталист пасивни поседник дугова. Банка држи све у руци и сви (фабрика, људи, газде и сопственици) су својина непознатих људи.

Лето 1946. Ратибор Турђевић и Марко Марковић снимили са Везува и славе победу

На другој страни, преовладало је марксистичко схватање рада. Нема сумње да је рад, правилно схваћен, заиста извор богатства. Али упрошћавање тог појма је довело радника до убеђења да је ручни рад једини прави рад, а да га сви други експлоатишу. У томе се састоји главни покретач класне борбе, јер се помоћу те обмане у радничким масама пробудила завист. Што је најгоре, завист је углавном упорна против средње класе која је највише допринела развоју западне цивилизације. Као доказ да западна култура и цивилизација највише дугују средњој класи, Мадариага наводи следећа имена: Шекспир, Сервантес, Гете, Данте, Спиноза, Кант, Монтескје, Галилеј, Рембрант, Волтер, Веласкес, Волта, Пастер, Хегел, Кортес, Наполеон, Гледстон, Декарт, Линколн, Вилсон, Ајнштајн. Због тога се средња класа приближила капиталистима, уместо да се са радницима удружи против капиталиста.

Мадариага сматра да све горње тенденције јачају индивидуалне или класне интересе, а уопште не воде рачуна о држави као организованој заједници. После критике принципа, он указује на странпутице метода и праксе либералне демократије.

Главни узрок унутрашњих криза либералних демократија писац види у поразу њихових друштвених елита. Оне или нису схватиле органску природу друштва или су је схватиле, али нису имале храбрости да ту идеју прогласе и бране. Мадариага, на том месту, можда нехотице, објашњава и зашто нико није смео ни његове савете да послуша. С тим у вези, он наводи америчког председника Coolidge-a (1872-1933): „Председник који би веровао да претходи јавном мњењу уместо да иде за њим, био би издајник пред америчким установама“ Зато елите или упрошћавају идеје које бране пред масама, или добијају гласове демагошким путем.

Из истих разлога, бране или капиталисте или раднике. Ове последње, наравно, добијају признајући искључиво вредност мануелног рада, презирући интелектуални рад. Не поштују хијерархију вредности, а ипак подржавају социјалну неједнакост. Међутим, социјална неједнакост се увек мора правдати заслугом и компетенцијом. Без тога, пирамида социјалног и политичког ауторитета се распада и на дну и на врху.

Осим тога, демократско друштво је било уздрмано техничком и финансијском инвазијом. Поменимо само неколико запажања Салвадора де Мадариаге о порасту техничког утицаја: „Политичар пролази, техничар остаје... Модерне демократије предају опскурним и политички неодговорним специјалистима сувереност која треба да припада народу... Демократије елиминишу из политике грађанина као активни елемент... Политичка вештина еволуира ка специјализацији недоступној грађанима“. Какве су коначне последице те еволуције по грађанина? Он има све мању контролу над јавним животом, јер је његова компетенција све ужа. А држава га све више контролише, јер компликација јавних послова мобилизује и обухвата све већу масу људи.

Са своје стране, економско-финансијска инвазија производи тиранију произвођача и умногостручену моћ финансија. Држава се све више ставља у службу индустријалаца и финансијера. Појачава се немилосрдна конкуренција од које радник највише страда, што води стварању радничких организација, штрајковима који увек штете држави, незапослености и накнади за незапосленост. Укратко, завладао је перманентни грађански рат између рада и капитала.

Паралелно, моћ финансијера да отварају кредит и на тај начин стварају новац је несумњиво један од најактивнијих узрока дезорганиза-

ције либералних држава.

Међу осталим негативним чиниоцима, Мадариага наводи интернационализацију власти, неограничену улогу штампе и дегенерацију политичких установа. Због брзог развоја интернационалне солидарности, политичке одлуке све више измичу народној вољи. Преко штампе, било чији приватни интерес може довести до цензуре информације и јавног мњења. Јавља се искушење да се, из политичких или других циљева, у читалачкој публици масовно пробуде најниже страсти или од њих крије тачна информација. Шта би тек Мадариага рекао данас, кад би видео како су западна штампа и mass media спремни да плански припремају, храбре и оправдавају геноцид над једним народом, као што је случај са српским. Пејзаж политичких институција није ништа повољнији. Извршна власт често не зна шта хоће или нема времена да оствари свој програм. Посланици губе време слушајући своје бираче, уместо да размишљају о државним проблемима; последњи бирач је важнији од државних интереса. Политичке партије имају потребу за новцем.

Њих издржавају богаташи, радничке организације и средња класа која је у тој утакмици најслабија.

И тако су, разочаране демократијом и не верујући у њену способност да се препороди, масе постале склоне да опробају тоталитаризам. Свестан да органска демократија може донети тај препород, Мадариага је био спреман да иде до краја, ма и по цену скандала, па зато своје читаоце опомиње: „Ако нам разум налаже дубоке промене које ће ужаснути традицију, не сматрајмо да је посредни обесвећење“.

НАЧЕЛА ОРГАНСКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

По мишљењу Мадариаге, органска демократија мора почивати на сасвим другим принципима, које он сажима у следећих дванаест тачака:

1. Финалност живота се налази у човеку, а не у држави... Човек је циљ по себи из једног простог разлога: не постоји ништа друго што би могло тежити да то буде... Остале вредности (Истина, Лепота, Доброта) су само облици мисли, значи човекове мисли. Човек живи

Марко Марковић са четничким омладинцима (други с лева), Логор Еболи (јужна Италија), пролеће 1946

Омладинци Динарске четничке дивизије, Четнички логор Чезена у северној Италији, 27. VII 1945. Чика Марко стоји у другом реду, други с десна. Млађи брат војводе Ђујића седи поред његове фотографије

у друштву и има потребу за друштвом као пијаниста за клавиром, али држава није циљ по себи.

2. Човеков животни циљ, тј. лично искуство, захтева највећу могућу слободу. Држава нема право да улази у „светињу над светињама“ личне савести.

3. Слобода мисли није мање нужна држави него човеку. Право измене мисли се увек и свуда мора поштовати. Без слободе мисли нема колективне свести, нема заједнице. Без ње, држава делује у сенци и у празном, па може само да дегенерише под природно разорним утицајем неконтролисане власти.

4. Неједнакост се рађа са човеком. Она је неизбежна последица слободе, нужна и корисна. Али демократије пате од предрасуде против неједнакости, због чега троше много друштвене енергије. Неједнакост не треба рачунати само по вертикалној лествици ренте и прихода. Она се такође развија у ширину. Битно је да се функције ускладе са способностима, а слобода са функцијама.

5. Држава служи човеку у сфери циљева и вредности, а он њој служи у сфери функција и средстава. Речју, грађанин је за државу, а држава за човека.

6. Функционална држава, тј. економска и финансијска држава, треба да буде схваћена као ефикасна машина. Али изнад те материјалне државе треба поставити једну политичку и моралну државу, државу вредности чији дух мора бити либералан.

7. У економским пословима приватна иницијатива је нужна индивидуалној слободи.

8. Држава има право и дужност да ограничи слободу и једнакост, како сувише амбициозни грађани не би добили претерану моћ, а слабо заштићени грађани не би пали у беду. Другим речима, колектив треба да предузме мере против природне снаге индивидуалне слободе која ће у првом случају (ослобођење од свих друштвених одговорности) деловати као традиција распада, а у другом (социјални или политички ауторитет) као сила

притиска. Оно чему треба тежити није послушност, него савршено усклађивање односа између појединца и државе.

9. Први корак ка органској демократији је сужавање грађанства. Грађани могу бити само они који су признати као политички „активни“ грађани, јер су то право добили својим учешћем у политичком и економском животу, а нису се огрешили о државне законе. А државне функције треба поверити онима који су се одликовали својом активношћу, јер је аристократија идеална влада. Само, држави је потребна аристократија која неће злоупотребљавати силу.

10. Нема пловидбе без капетана брода. Држава је тај капетан. Ако нација постоји, треба јој допустити своју специјалну установу која је државна. А држава поседује сувереност, што значи да у области колективног живота држави припада последња реч. Држава мора имати довољну моћ да би руководила економијом и поново освојила своју изгубљену сувереност у области

монете и кредита коју су апсорбовале приватне банке. Економска држава или функционална држава мора бити ауторитарна. Она не може допустити ни штрајкове, ни lock-out-е, ни борбена радничка или газдинска удружења.

11. Државна сувереност има такође своје границе. У сваком случају, уз мање или веће ограничење слободе, економија модерне државе треба да буде заснована на приватној иницијативи. Она је оса економије, али се морају држати њена два краја, јер је неограничена приватна својина највећа опасност за државу. Укратко, неопходно је координирати приватну иницијативу у оквиру који заслужује име националне економије. А на политичком плану, држава нема права да намеће војну службу у случају кад се ратови противе међународном јавном праву.

12. Природна и нужна форма државе је органска једногласна демократија којој треба да теже све савремене демократије, како би наша цивилизација избегла пропаст која јој прети.

ЕКОНОМСКА ДРЖАВА

Органска демократија захтева јасну поделу економских и политичких функција у крилу државе.

Економска држава има у својој надлежности:

- Проучавање и организацију националне економије;
 - Врховну управу над производњом и расподелом, као и надгледање потрошње;
 - Јавне радове;
 - Финансије, народну банку и контролу кредита (буџет је „гранични“ случај);
 - Сталешку организацију;
 - Саобраћај, обухватајући такође трговачку морнарицу и авијацију;
- Економском државом управља Народни економски савет, замисљен као мозак централизације народних интереса и као економска свест нације. Он управља кредитом, циркулацијом новца, ценама и једи-

ни поседује право законске иницијативе у економској области. Народни економски савет ће створити централни организам економске и финансијске информације на том пољу.

Циљеви економске државе су вишеструки. Она мора да осигура приватну иницијативу. Њена је дужност да спречи сваку претерану концентрацију власти у рукама једног грађанина или групе грађана, као и експлоатацију радника. Од ње се очекује и да брани државу од дезорганизације државне службе проузроковану индустријским грађанским ратом и штрајковима. Она не сме допустити да игра економске слободе и нужде падне до стопе сиромаштва.

Структура економске државе садржи изванредан број установа јавног права које осигуравају службу на секторима горива, гаса, воде, електрике, гвожђа и челика, саобраћаја, банке, житарица итд. Оне се руководе следећим правилима:

- Својина извора производње припада нацији, изузев у посебним случајевима, као што су банке и житарице.
- Раднику ће бити зајемчено све што се односи на његову ситуацију: реална плата, пензија, социјално осигурање. Незапосленост је искључена. Укратко, он више неће бити радник него чиновник.
- У оба случаја – капитал и радна снага – постаће максимум сигурности и минимум иницијативе.
- Дакле, штрајкови и lock-out-и неће бити законски признати. Биће забрањено свако радничко или газдинско удружење борбеног карактера.
- Поменуте установе ће имати корпоративну организацију са три главна сталежа: мануелни, административни и технички. Та три сталежа ће изабрати Сталешки савет индустрије. По истом систему, на националном плану, биће изабран Народни сталешки савет.

Представници трију сталежа (произашлих из свих предузећа) формирају Сталешку скупштину која тре-

ба да усклади рад и организацију свих сталежа. Она служи као Државна изборна скупштина за сва економска и финансијска питања те врсте која интересују Политичку скупштину, Народни економски савет и Министарски савет. Најзад, Сталешка скупштина је део гласачког тела за избор Народног економског савета и Председника Републике.

ПОЛИТИЧКА ДРЖАВА

Изнад економске државе чија је норма *ефикасност* се уздиже политичка држава чија је норма *слобода*. Једна организује људе да јој служе, а друга служи људима.

Посреди је органска демократија која почива на темељу активног грађанства. Може га добити (негативно) сваки онај који се није огрешио одржаву и (позитивно) онај који чини услуге заједници. Сви грађани састављају опште бирачко тело и бирају људе које лично познају, јер су почетни избори ограничени на општину. Општински избори су темељ изборне пирамиде. Њихови изабраници састављају бирачко тело за *окружне* скупштине. Окружна скупштина је бирачко тело за *обласне* скупштине, а ове за *политичку* скупштину која бира владу. Њихова улога је политичка и морална, а не економска.

Народни економски савет подноси своје предлоге Сталешкој скупштини која им даје законску форму. Политичка скупштина је позвана да изгласа законе, али нема права да их мења. Може или да их изгласа, или да их одбије или да их врати Сталешкој скупштини ради даљег проучавања.

Политичка скупштина је изабрана за четири године, али евентуални пад владе повлачи за собом распуштање скупштине. А буџет је изгласан за двогодишњи период.

Извршна власт припада влади коју састављају Министарски савет и Народни економски савет, уз напомену да је, у хијерархијском погледу, први изнад другог.

Председника Републике бира сле-

дећи колегијум: Министарски савет, Народни економски савет, 50 посланика изабраних од Политичке скупштине и 25 чланова Сталешке скупштине које она бира.

Мадариага не пропушта прилику да критикује демократске уставе по којима народ бира Председника Републике, што му изгледа „политички чудовишно“. Нарочито се ограничује од америчких избора: „Америчка институција се своди на најужаснију демагошку владу. Амерички председник је не само роб народне воље (под претпоставком да то има неки смисао), него зависи од тренутног расположења изазваног сензационалном штампом“.

По себи се разуме да Мадариага жели интернационализацију свог политичког система.

КРИТИЧКИ ОСВРТ

На једном месту, у „Анархији или хијерархији“, Мадариага сам признаје: „Ниједна демократија нема златно правило које јој обезбеђује избор најбољег“. Иста опаска се мора применити и на његову „органску демократију“, мада се он на пољу политичке мисли двоструко обликовао. Дао је свестрану анализу западне демократије која се може сматрати допуном Шпенглерове „Пропасти Запада“. Али се није задовољио критиком, него је изложио конкретне предлоге демократског препорода у оквирима органског схватања државе. Нажалост, као и увек, критика је лакша од позитивног стваралаштва, па се и Мадариаги могу замерити неке омашке и пропусти.

Недовољно је прецизирао организацију избора за Сталешку скупштину, као и поделу извршне власти између Председника Републике, Министарског савета и Народног економског савета. Имао је одличну идеју да истакне појам функције и подвуче улогу функција у државном животу, али је функције свео на област економије, па и ту само на индустрију, док ћутке прелази преко сељака, занатлија и трговаца. Нико-

лај Берђајев је својевремено жалио што, противно негдашњим сталезима, савремени корпоративизам има искључиво економски карактер („Философија неједнакости“). Мадариага ваљда подразумева да на њих треба гледати као на „предузећа“. А шта је са осталим државним функцијама? Нема ни помена о свештенству, војсци, научницима, правним и политичким стручњацима, наставницима, лекарима, инжињерима, књижевницима и уметницима. Очигледно, те функције не заслужују да буду организоване као сталези, па су утопљене у изборе „политичке државе“, пре свега општинске. Наизглед, у „органској демократији“ Салвадора де Мадариаге, фабрички радник игра већу улогу од војводе Мишића, Пастера или Ајнштајна. Затим, ко нам сведочи да ће бирачи, у границама своје општине, изабрати „најспособнијег“, а да главни фактори неће бити личне симпатије и погачињеност локалном „паши“? Уосталом, и кад би заиста био изабран најспособнији човек у својој општини, не значи да ће бити компетентан за вршење државних функција. У суседној општини има можда тридесет политички способнијих људи који ће бити жртвовани због гласачке пропорције.

Најзад, Мадариага само говори о републици и о избору председника републике, а уопште не узима у обзир монархију. Међутим, он сам на почетку вели да су три револуције (енглеска, америчка и француска) донеле нову доктрину државе која се разликује од старе као што се право разликује од биологије: „Држава је некад расла као биљка. А божанско право владара није било схваћено као деспотизам. Краљ је био оно што је мозак човеку: управни орган политичког тела. Божан-

ско право је захтевало одговорност пред Богом, највећу од свих одговорности. Али божанско право се претворило у краљев ђеф... Плементство је престало да буде класа корисна одбрани круне и постало луксузан паразит колектива. Откриће Америке и европски продор на Исток су довршили дезорганизацију корпоративне структуре Средњег века. Политичко тело Запада се налазило у распадању када се једна интелектуална елита одлучила да реши проблем колективног живота“.

Ако република, после више од два столећа демократских застрањивања има право да верује у свој препород, зашто би та могућност била ускраћена монархији која је, у прошлости, знала да се савршено прилагоди сталешком уређењу државе?

Упркос поменутих недостацима, „Анархија или хијерархија“ је драгоцен и садржајна књига коју би вредело одмах превести на српски језик, да српска демократија не би поновила грешке западних.

*Наше издано, Београд,
септембар 1996. стр. 14-18.*

Разгледница са фотографијом краља Александра Обреновића

ФРАНЦУСКА ПОЛИТИКА И СРПСКЕ ИЛУЗИЈЕ

Како се могло десити да се француски народ, поред царске Русије наш највернији савезник за време Првог светског рата, нађе данас на страни српских непријатеља, окупира један део наших крајева и учествује у бомбардовању српских позиција? На то питање нам једино може одговорити глобална стратегија. Пажљивом анализом најважнијих етапа француске послератне политике, долази се не само до њених узрока, него се откривају и њене последице. А што та анализа буде тачнија, то ће и наша предвиђања бити поузданија од илузија савремених француских политичара.

ДЕГОЛ

„Зауставити Европу на путу ка јединству, исејати Уједињене нације, осудити интеграцију савезничких снага у војну организацију Атлантског савеза.“ Ето како Пол Рене (Paul Renaud), бивши француски премијер, дефинише политику генерала Де Гола у својој књизи „Спољна политика голизма“. Да би Де Гол став сасвим обезвредио, он ту карикатуру сасвим појачава тврђом да је посредни била генералова нетрпљивост према Черчилу због Сирије, а према Рузвелту зато што га није позвао на конференцију у Јалти, 1945. године. Међутим, независно од личних разлога, Де Гол је своју политику планирао раније, па је већ у децембру 1944. године посетио Стаљина и са њим склопио савез у погледу Немачке и њене поделе на окупационе зоне. Посебно је питање да ли је Де Гол заиста сматрао да је Совјетски Савез наставак руске империје. Битно је да је он у Совјетском Савезу видео блок супротан англосаксонском и да је, у односу на њих, за Француску предвидео независну, ако не посредничку улогу.

Де Гол је био против Уједињених нација и Европске заједнице, само уколико би државе-чланице морале

жртвовати своју националну сувереност и повinovати се већини. Али, био је спреман на сарадњу у оквиру европске, па и светске заједнице, под условом да то буде „конфедерација отаџбина“, где би свака држава имала право вета. Европа коју је он замислио не би обухватила Енглеску – због њених присних веза са Америком – али би се могла протезати „од Атлантика до Урала“, што би значило да прихвата и европску Русију. Ипак, Де Гол није крио свој план да у тој Европи Француска игра главну улогу. Када га је, крајем 1962. године, британски премијер Мек Милен упитао зашто је 17. априла исте године веома спречно улазак Велике Британије у Европску заједницу, Де Гол му је одговорио питањем: „Да ли сте Ви изабрали Европу или Америку?“

Вила краљица Наталије у Бијарици на атлантској обали (Француска). У првом реду лево Драга Машкић, друга десно краљица Наталија. Изнад ње, Александар

Разуме се да је Де Гол још мање могао пристати на улазак Француске у крило НАТО-а под америчком врховном командом. Чим је поново дошао на власт, Де Гол изјављује 2. новембра 1959: „Ако се једној земљи као што је Француска деси да уђе у

рат, то треба да буде њен рат. Треба да тај напор буде њен напор. Кад би било дружичје, наша земља би била у контрадикцији са свим што јесте од свога постанка, са својом улогом, са поштовањем саме себе, са својом душом... Тај систем интеграције је застарео“. А четири године касније (септембра 1963): „Ми нећемо да нам горостас са Запада заповеда, па ни да нас брани... Француска треба да буде Француска према свим великим земљама, ма колико велике оне биле... У тим организацијама, за нас је питање да ли ћемо се утопити, то јест ставити се у службу те или те стране земље – ми добро знамо које – или ћемо остати Француска. Е, па кад је тако, ми остајемо Француска“.

Стога, Де Гол одузима НАТО-у, 1959. године, француску средозем-

ну флоту, а 1963. своју атлантску флоту, да би га коначно напустио 1966. године. У међувремену, Француска је постала независна атомска сила.

После Другог светског рата дошло је до распада колонијалних импе-

рија, под посредним или непосредним утицајем совјетског и америчког блока. Поучен француским војним неуспесима у Вијетнаму и Северној Африци, Де Гол је признао независност Алжиру и другим француским колонијама, остајући са њима у тесној вези. Та политика му је омогућила да 1966. осуди америчку војну интервенцију у Вијетнаму.

Све докле Американци су трпели бројне Де Голове испаде против њих, па и његов усклик: „Живео слободан Квебек!“, приликом посете Канади. Али исте те, 1967. године, Де Гол је први пут учинио фаталну грешку која ће скупо коштати и њега и Француску. Не само да је, после победе Израела у шестодневном рату, устао у одбрану Арапа, него се усудио да израелском амбасадору у Паризу каже: „Ви сте господарски народ, сигуран у себе“. Није схватио да је Израел „табу“ у светској политици, једина држава у чију одбрану би Америка била спремна да одмах уђе у рат. Казна ће уследи-

економски изванредно напредовала, изгубиће своје златне резерве. Сам Де Гол је био принуђен да се, за кратко време, прикључи Француској армији у Немачкој. Мада му је армија остала верна, он не би избегао револуцију да је то био циљ комунистичке партије. Али Москва је остала верна конференцији у Јалти и савезу са Де Голом, вероватно зато што је знала ко је иницијатор побуне. И тако је привремено остао на власти, али је већ идуће године био поражен приликом референдума и одмах затим поднео оставку.

ЖИСКАР Д'ЕСТЕН

На почетку је Жискар д'Естен, у америчким очима, био идеалан председник Француске Републике. Као члан Трилатералне комисије и председник „мондијализма“, он је верно спроводио у дело политику Север-Југ коју је замислио њен идеолог Бжежински. У томе је отишао тако далеко, да је посредно помагао пројект изградње гибралтарске-

вила -књигу „Тајна причева“. На страни 269, Де Маранш изражава своју бригу за Израел, због пораста муслиманског наталитета. Међутим, нешто даље, на странама 372-373, прича да је учествовао у преговорима између мароканског султана и шпанског краља поводом изградње једног тунела испод Гибралтарског мореуза, између Африке и Европе, како би се олакшале сеобе муслиманских маса. Очигледно је да би та најезда ислама дефинитивно пореметила равнотежу европских народа. Што је већа муслиманска имиграција, то је јачи отпор европског становништва, а паралелно се дижу оптужбе о порасту расизма и нацизма у дотичним народима. Чак и без гибралтарског тунела, Немачка и Француска до данас нису могле да изађу из тог зачараног круга. И поред свог високог положаја, Де Маранш се те одговорности не би могао примити сам, без подршке од свог председника републике који је тада био Жискар д'Естен.

Мада тај пројект својевремено није био остварен, масе афричких избеглица су ипак без престанка надирале у Европу. У први мах, главно је било обезбедити муслиманску најезду, а исламизам ће доћи касније. Жискар д'Естен је далековидо припремао његов долазак, дајући уточиште Ајатоли Хоменинију, будућем господару Ирана и исламизма. Збацивањем иранског шаха са престола, Хоменини ће прво загазити у дугогодишњи рат против Ирака, што Реза Пахлави није хтео да учини. А затим ће својим исламистичким тероризмом деловати, према потреби, колико против исламских, толико против европских држава и Руси.

Да се на томе зауставио, Жискар д'Естен би заслужио вечну захвалност Америке. Али, он је изгубио осећање мере и убрзо пао у мрежу сопствене проарапске политике, тако да је довео у питање и сам опстанак Израела. Већ у разговору на телевизији, децембра 1974, он се представља као „пријатељ целог света“ и наводи поименице Совјете, Американце и Арапе, али заборавља Изра-

Вила краљице Наталије у Бијарици на атлантској обали (Француска).
Посета Николе Пашића. У средини краљ Александар. Крај њега Никола Пашић и краљица Наталија, на крају степеница лево др Ђорђе Јовановић, Марковићев деда по мајци

ти неколико месеци касније, маја 1968. Студентске и левичарске организације, уз подршку синдиката, изаваће „бескрвну револуцију“ и генерални штрајк. После месец дана, Француска, која је под Де Голом

ког тунела. Пре десетак година, француска новинарка Кристина Окренг интервјуисала је Александра де Маранша, бившег шефа француског тајног сервиса СДЕЦЕ (од 1970-1981). О том разговору је после обја-

ел. Другом приликом неће пропустити да призна „палестински народ“. Но, то су само омашке у поређењу са припремом „исламске атомске бомбе“ Пакистана и Ирака. За Пакистан је прво било предвиђено лиферовање уранијума у Нигерију. На челу те компаније се налазио председников рођак Жак Жискакар д'Естен. Други покушај се односио на плутонијум. Требало је да француска фирма Сен-Гобен (Saint-Gobain), 66 одсто под државном контролом, припреми за Пакистан фабрику за обраду нуклеарног горива, тј. производ плутонијума. У последњем тренутку, потписивање уговора је спречено интервенцијом Кинцинџера и председника Картера. Али то није сметало Пакистану да се у међувремену снабде уранијумом. Ираку су била намењена два нуклеарна реактора фабрикована у Француској. Израелски сервис Мосад био је принуђен да их уништи у Тулону, а пре тога је у Паризу ликвидирао директора Ирачке агенције за атомску енергију. Тим својим непромишљеним акцијама Жискакар д'Естен је извршио политичко самоубиство и 1981. ће изгубити председничке изборе у корист Франсоа Митерана (Mitterand).

ШИРАК

Да ли је искуство Де Гола и Жискара д'Естена послужило Ширазу? На први поглед, он је покушао да избегне њихову грешку, па је одмах по доласку на власт повикао на рачун Срба: „Нападаци треба да обуставе своје нападе“. Знао је врло добро да су „нападаци“ са „нападнутима“ у Лисабону били закључили споразум о подели Босне – о чему сведочи и Њ. Св. Патријарх Павле, али да паликуће са Запада нису допустили мирно решење, него су охрабрили Изетбеговића да се споразума одрекне, како би онда дошли у Босну да гасе ватру. Сценски наступ Ширавов је био добро припремљен. Још у јуну 1995. армијски генерал Лаказ је оптужио Србе због издаје, зато што су своју француску браћу узели као таоце, заборављајући да су та „браћа“ претходно Србе бомбардо-

вала. А непуне две недеље пре бомбардовања, познати србождер Жак Бомел, потпредседник Комисије за одбрану у Народној скупштини – који за четири протекле године није нашао времена да баца поглед на географску карту, па Славонију назива Словенијом – захтева савезничку војну интервенцију против Срба.

Ширак је, дакле, имао одрешене руке и није оклевао да тако погодну ситуацију искористи. Бомбардовање српских положаја у Босни дало му је могућност да се „прослави“ на овим плановима: да се додвори Американцима, да заслужи поверење Арапа а посебно Изетбеговића, да задовољи јеврејски лоби у Америци и јеврејске интелектуалце у Паризу, али и да испроба нова оружја, као на војним маневрима, косећи српске главе без никаквог ризика по своје трупе.

Када је, марта месеца 1996, телевизија с Пала оптужила групе НАТО-а и Силе брзе реакције да су употребиле „лака нуклеарна оружја“ која су изазвала, на дужи рок, радио-активне последице код српског становништва и стоке, није одмах било јасно која су оружја посреди. Карактеристично је да француска штампа на ту вест није реаговала, мада је оптужила америчке трупе да су употребљавале „томахавк“. Данас се скоро са сигурношћу може рећи да су била у питању оружја са ослабљеним уранијумом која по себи нису нуклеарна, али која имају нуклеарне последице одмах после експлозије у додиру са погођеним објектом. У својој књизи „Црна књига о одбрани“, генерал Галоа је устао против оружја зато што се, на тај начин, од првог дана улази у атомски рат. Не, тешко је да ће његов савет Француска армија уважити, јер генерал Фенебреск захтева да њена стратегија првенствено почива на хипотези нуклеарног сукоба.

ПИЛОТИ

У догледном времену, последице Дејтонског мира су биле страшније од радиоактивних трагова. Одлука да српски квартови Сарајева буду изручени муслиманској влади, пос-

ле повлачења трупа Ифора, био је последњи чин етничког чишћења предвиђен у Дејтону. Познајући стање у Босни, француски генерал Башле (Bachelet) одмах је разумео немогућност да српски становници Сарајева падну у руке својих смртних непријатеља. Они су и раније Србима више пута нудили исту „услугу“, било Туђман у Крајини, било Изетбеговићева армија у Босни. У Сарајеву, такође, Срби су били стављени пред исту дилему: присиљени да бирају „између куфера и мртвачког сандука“, усудио се да каже генерал Башле. Опозван у Француску, више се није вратио у Босну. Очигледно, није схватио да је избор који је Србима остављен између куфера и мртвачког сандука баш и био прави циљ и смисао мира у Дејтону. Тај инцидент је истовремено открио западној публици да постоје и српски квартови Сарајева, међу којима су се неки налазили неколико метара иза прве борбене линије. Упркос томе, у току четири године, нико на Западу није говорио о њиховим патњама, њиховим мртвима и рањенима. Било је пристојно показивати симпатију за муслимане и Хрвате. Дати новац и пролити сузе за драге босанске исламисте. Колико говора пуних самилости и разумевања од стране певача и глумца који су хтели да побољшају своју каријеру. За то време, српско становништво је умирало нечујно.

Да би се то покрило, надувана је и афера двојице француских pilota који су учествовали у бомбардовању НАТО-а и које су Срби заробили у Босни. Њихов случај је био искоришћен за време преговора у Дејтону, како би се Срби што више оцрнили. Упркос ужасима које су бомбардовања изазвала, Срби су ту двојицу pilota сматрали заробљеницима и на крају их ослободили, уместо да их прогласе „несталима“. Били су за то лоше награђени. На Србе се сручио талас оптужби, под изговором да су те pilote држали као таоце. Мера је превршена када су се, по ослобођењу, француски pilote представили као жртве, желећи се да су их Срби малтретирани.

Да ли се неко икад упитао „ко је чија жртва“? Да ли Срби бомбардују Француску или француска авијација убија српско становништво и ратује против српске војске? Треба ствари поставити на место. И кад наводе пример једног другог француског заробљеника чију главу су Срби, наводно, загнурили у распорену утробу једног српског војника, да би му затим навукли српску униформу, како би од њега направили мету муслиманских „снајпера“ чини се да је судбина тог Француза – ако је та прича истинита – била ипак боља од судбине српског војника са распореном утробом. Поред тога, захваљујући тој мрачној историји, сазнајемо да је било и муслиманских „снајпера“. До сада су искључиво говорили о злоделима српских „снајпера“. Годинама су на западним телевизијама показивали јадне муслиманске Сарајлије, жене и децу, који трче да би избегли метке тих зликоваца. И наједном, откривено да су сарајевски Срби, на другој страни барикаде, били изложени истим опасностима и често падали као жртве босанских „снајпера“.

БОМБЕ

Ипак, није сигурно да би се Француска толиком брзином придружила масовном бомбардовању српских позиција у Босни, да није морала хитно да реши проблем исламистичког тероризма у Паризу. Тачно је да је српска судбина била запечаћена споразумом „Петорице великих“, закљученим 22. и 23. јула 1995. под диригентском палицом Клинтона. А по себи се разуме да су у генералштабовима планови војних операција били одавно спремни. Неки француски стратег, као Хубер де Бофор и генерал Жак де Зеликур, сматрали су, још крајем 1994, да би један армијски корпус од 60.000 био довољан да „убрза ослобађање Крајине“ (!) и Сарајева. И, као чудом, 1995. ће Ифор резервисати баш 60.000 војника за операције на терену.

Ако су се, у току јула 1995, код

Француза могла приметити извесна оклевања и чути замерке на рачун Американаца и босанских муслимана, нема сумње да је пресудну улогу одиграо исламистички тероризам у Француској. Серија атентата која је тамо почела 11. јула практично је завршена 3. септембра, после једне експлозије на тргу Бастиље. У међувремену, 25. јула, десила се убиствена експлозија на тргу Сен-Мишел, која је проузроковала четворо мртвих и 50 рањених, па онда, нарочито 16. августа, откриће мреже исламистичке организације ГИА у Француској, међу којима су неки чланови били обучени у Босни. Као пуким случајем, Изетбеговић долази 31. августа у Париз, где сазнаје добру вест: опште бомбардовање српских положаја је почело. Срби су кажњени за покољ на сарајевској пијаци; њихова кривица је утврђена од данас до сутра. Босански председник је само могао да радосно ускликне: „Пут мира је отворен!“ Није ли тај „мир гробља“ – српског, наравно – био добијен закулисним договором који би се могао формулисати: „прекид исламистичког тероризма у Француској, по цену бомбардовања српских позиција у Босни?“ Питање заслужује да буде постављено. Утолико пре што је почетком априла 1996. француска полиција поново открила да су нови исламистички терористи добили наоружање из Босне. Томе се не треба изненадити, јер је познато да уцењивач, кад види да му уцена полази за руком, не престаје да уцењују своју жртву, докле год буде жив. Можда то треба довести у везу и са посетом француског војног министра Шарла Мијона Изетбеговићу, половином јула 1996. јер, сутрадан, после тог састанка у Сарајеву, Француска је захтевала да Карацић и Младић буду изведени пред суд!

Без обзира на ту балканску стварност, коју ми Срби познајемо боље но ико, мора се признати да је Ширавков углед у Француској, па и у свету, порастао после његове војне

интервенције у Босни. Једни истичу „позитивну улогу“ коју је Ширав одиграо у Босни, а други убрајају „решење босанског сукоба“ у три главне Ширавове победе. Тај успех га је надахнуо да игра улогу светског државника, још у већој мери него некада Жискар д'Естен са својим „мондијализмом“. Он није само на Балкану, него је присутан свуда и на свим континентима. Јуче у Америци, данас у Азији и Јапану, сутра на Блиском истоку, затим у Африци, а за 1997. годину већ спрема пут по Јужној Америци. У Африци тамошње државе нису Француску одушевљено поздравиле, а Ворен Кристофер је Ширавка изненадио својим говором против држава које хоће Африканце да ставе под своју „заштиту“ и сматрају њихове земље својом прђијом. Амерички државни секретар је свој говор поткрепио милионским чековима и успео да нађе тржишта за многе америчке фирме. Са своје стране, Французи су послали Шарета, у Арменију, Азербејџан и Грузију. На Кавказу, у трици за петролејским изворима, француски министар спољних послова је свечано изјавио: „Кавказ је за Француску стратешка зона“. Та Ширавова жеђ подсећа на негдашњу изјаву Черчиловог унука: „У својој похлепи за петролејом она (Француска) баца у коприве сваки морал, разум, па и свест о сопственом интересу“ („Times“, 11. јул 1980).

Ако ништа друго, Ширавова глумачка гестикулација није помрачила његову свест о европској реалности. После дужих преговора, Француска је најзад пристала да се врати у крило НАТО-а и призна америчку команду, под условом да, у извесним случајевима, остајући под америчком контролом, има права да сама води операције. Све појединости нису решене, али оне су само формалне природе.

БЛЕФЕР

На несрећу, Ширавкова политика је доживела слом на Блиском исто-

ку и то опет поводом Израела. Позната је кинеска пословица: „Само се будала двапут спотиче о исти камен“. А ово је већ трећи председник Француске Републике који се спотиче о Израел! Значи ли то да је Ширак, блефирајући друге, блефирао самог себе и поверовао да је на челу једне велике силе која може да се мери са Сједињеним Државама? Или, напосто, није још научно савремену политичку азбуку и не зна да се са Арапима може сарађивати свуда у свету, изузев тамо где су директно у питању интереси Израела? Политички „ауторитет“ који је стекао у Босни не даје му право да одлучује о опстанку и стратегији Израела. Босански Срби су били и остали „монета за поткусуивање“. А Изетбеговићевој Босни, као првој исламистичкој држави у Европи, намењена је дужност да европске државе држи у шаху. Међутим, на капијама Израела сваки политичар који није слеп или неписмен зна да прочита натпис: „Улаз забрањен“. У часу кад Американци поново бомбардују Ирак и кад неки Клинтон називају „последњим ционистом“, Ширак се усуђује да Израелу даје лекције. Зато је израелски министар спољних послова, Давид Леви, одмах изразио своју запањеност: „Тај став је несхватљив. Садам Хусеин је пред нама као стална опасност. То је бомба која експлодира са закашњењем... Треба коначно зауставити ту опасност... Треба ставити тачку на ту претњу“. Пошто није то разумео, Ширак је на улицама Јерусалима био понижен као нико пре њега. Окружен јеврејским полицајцима, он уопште није могао да дође у додир са палестинским Арапима, и понекад је морао да себи песницама крчи пут. На повратку у Француску, чекали су га штрајкови и распламсани тероризам усред Париза. Да ли ће му та опомена бити довољна?

Највећи политички парадокс двадесетог века је у томе што, после пропасти Совјетског Савеза и завршетка „хладног рата“, ниједна европска држава није више самостална. Са Ширавом „светском политиком“ или без ње, ни Француска не може одрећи послушност Америци, јер је изложена двоструком притиску: синдиката и арапског тероризма. Мада је француска Компартија несравњиво слабија него 1968. године, левичарски синдикати су у стању да за двадесет четири сата парализу сав саобраћај. У најгорем случају, могуће је подићи револуцију која би, са пет милиона Арапа и Црнаца на-

стањених у свим градовима, била страшнија од оне из 1917. године.

На основу горњих чињеница намећу се три закључка:

Америка је господар света.

Де Гол је био последњи европски државник, са којим Ширак нема никакве везе, осим назива своје партије.

И, у односу на Американце, босански Срби су последњи европски голисти.

Јовановић,

28. децембар 1996, стр. 12-14.

*Пролеће 1947. Шетња по улицама
Рима. Први пут у цивили после
Другог светског рата.*

СУДБИНА СЛОНОВА БОЉА ОД СРПСКЕ?

Да ли сте чули најновију вест? Слоновима прети истребљење! „Ако их буду и даље таманили као данас – пише париски „Фигаро“ – они ће кроз пет година нестати“. Заиста узбудљива вест. Једна од оних које су највише потресле западну јавност у последње време. А како и не би? Замислите свет без слонова: равнотежа природе, нарочито у Африци, била би заувек и неповратно поремећена. Неподношљива је и сама помисао на такву грозну судбину слонова. Стога је, срећом, свест човечанства пробудљива и бранници тих симпатичних животиња су по читавом свету мобилисани. Сазнајемо из истог извора да су сто и две државе потписале у Вашингтону конвенцију о регулисању међународне трговине угроженим врстама, да постоје и моћне организације за животињску заштиту, као В. В. Ф. и Међународна унија за заштиту природе. У Француској је борба за одбрану слонова узела великог маха. Чувена глумица Брижит Бардо одавно брани угрожене животиње преко француских „мас медија“. Професор Фајфер, из париског Музеја природних наука, написао је књигу „Амнестија за слонове“. А државни секретар Брис Лалонд објавио је званично да је Француска прва земља у свету која је на свом тлу забранила увоз слоноваче. Мада званични документи то не подвлаче, било је очигледно од великог значаја да се, поводом прославе двестагодишњице Француске револуције, Права човека и грађанина бар делимично прошире и на животиње. Тренутно се тиме користе слонови, али има наде да ће се та права пре-

нети и на друге животињске врсте. Дакле, нема више разлога паници међу дебелокошцима. Њихова ствар је озбиљно узета у обзир.

**А ЗАТИМ, АКО СРБИ И ДАЉЕ
ОСТАНУ БЕЗ ЗАШТИТЕ У СВЕТУ,
МОЖЕ ИХ ЈОШ ПРЕ 2010. ГОДИНЕ
ЗАДЕСИТИ НЕКА НОВА ЕПИДЕМИЈА
УБРЗАНИХ ГЕНОЦИДА,
ПО УГЛЕДУ НА ОНЕ ИЗ 1941-
1945. ГОДИНЕ, ПА БИ ИМ СЕ, У
ТОМ СЛУЧАЈУ, ЗАТРО ТРАГ И НА
КОСОВУ И ВАН КОСОВА.**

Али ту сад проговара српска осетљивост. Кад неки Србин прочита све те новости, њему то постаје нелагодно, јер му се одмах учини да Срби не уживају привилегије слонова. И заиста, на први поглед, нема никакве међународне конвенције која би им обезбедила право животног опстанка на родном тлу, а специјално на Косову. Не постоје ни моћне организације за њихову заштиту, а још мање неко друштво за одбрану косовских Српкиња од силовања. Није се за Србе на Западу наша чак ни нека позната глумица која би о њиховим недаћама држала конференције и давала изјаве преко радија и телевизије. Укратко, Срби су далеко заостали за слоновима. Из тога произлази да није по среди само некаква њихова суревњивост према слоновима већ нешто много теже и дубље.

Наравно, не треба претеривати. Будимо објективни. Ослонимо се искључиво на статистике и чињенице. Видели смо да ће афрички

слонови ишчезнути са лица земље кроз пет година, уколико се њихово истребљивање настави по данашњем ритму, а познато је да се данас уништава просечно 104.000 слонова годишње. Примени ли се исто мерило на косовске Србе – да се зна да их се од 1966. до 1988. године са Косова иселило 220.000, тј. око 10.000 годишње (по НИН-у од 25. 9. 1988) – значи да ће Косово бити потпуно и коначно очишћено од Срба између 2010. и 2020. године. Другим речима, мора се признати да слонови ипак ишчезавају брже од Срба. Тим поводом нам се може приговорити и то да ми поредимо неупоредиво, зато што се слонови тамане, док се Срби само приморавају да напусте своја огњишта и, под тим условом им се поклања живот. Међутим, постоји не само исељавање него и физичко уништавање Срба на Косову, само што те статистике до сада нису биле изнете на јавност. А затим, ако Срби и даље остану без заштите у свету, може их још пре 2010. године задесити нека нова епидемија убрзаних геноцида, по угледу на оне из 1941-1945. године, па би им се, у том случају, затро траг и на Косову и ван Косова.

Према томе, ма колико то чудно изгледало, први корак ка побољшању српске међународне ситуације састојао би се у изједначавању права српског народа са правима афричких слонова. Јер ако се Запад у својој племенитости затрчао толико да Права Човека и грађанина проширује и на животиње, било би ипак неправедно кад би се слоновима поклонила већа права него људима. Ми тражимо да нас међународне установе и стране државе поштују бар колико и угрожене животињске врсте. За сада прво то и толико. А о једнакости српских права са правима других народа споримо касније: „Доста је сваком дану зла свога“.

Хиландар, број 30, Света Гора,

Иванко 1940. VIII, 1

НАЈНЕСРЕЋНИЈИ НАРОД НА СВЕТУ

Срби су навикли да им, приликом сваке прославе и свечаности, говорници ставе око врата огрлицу лепих речи. Уместо ласкања и хвалисања, овде ће бити говора о једној за нас болној и потресној теми: *О Србима као најнесрећнијем народу на свету*.

А није случајно што се та размисљања о српској судбини и педесетогодишњици усташког геноцида над Србима повезују са овогодњишњом прославом Косова и Видовдана. Као Тајна Евхаристије, у којој и кроз коју се васкрсни смисао Христове жртве вечито понавља, тако и Косово за Србе није само један велики историјски догађај који напада прошлости. Од Косовске битке на овамо, свако српско поколење имало је своје Косово, свако је морало чути Лазарев позив и на својим плећима понети косовски крст.

Тако је вазда бивало до сада; тако је и данас. Порази и мучеништва које смо као народ доживели почев од Другог светског рата тешко су нас унесрећили. Наш политички положај у свету је несравњено гори од онога у који бесмо пали после пораза на Косову. Да бисмо, као народ, спасли свој животни опстанак, треба прво да постанемо свесни огромности своје несреће и сагледамо њене дубине. Јесмо ли за то спремни и да ли имамо храбрости да сами себе погледамо?

Сваки Србин, бар подсвесно, осећа да је српски народ у незавидном теснацу и озбиљно угрожен, да му прете нови геноциди. Али мало ко се усуђује да то пред својом српском браћом јавно призна, а још мање да пред странцима свој народ прогласи најнесрећнијим народом на свету. Можда то некима изгледа нескромно или чак дрско. Међутим, други народи се не стиде да васцело човечанство упознају са својом несрећом. И у праву су што тако чине.

Јевреји свакодневно спомињу свој холокауст и нема народа на свету који није чуо за шест милиона њихових жртава. Бацивши поглед на царство Гулага и његово гробље од шездесет милиона мученика, Сољженицин се вајка да је „на овој земљи најгоре бити Рус“.

Али баш захваљујући њему и другим узбудљивим сведочанствима, мученички пут руског народа ипак није остао непознат на Западу. Само наше страдање никога не занима. Геноцид извршен над Србима није уопште познат као такав на међународном плану. Рекло би се да је нека невидљива рука од самог почетка затрла трагове српских страдања.

НАШУ ПРОШЛОСТ ПОКРИВАЈУ ЋУТАЊЕМ

Када је пре извесног времена Милан Булајић, један савремени српски историчар, кренуо на Запад, могао се уверити, на пример, да у Архиву Уједињених Нација у Њујорку ре-

гистар ратних злочинаца не познаје Павлића, Кватерника, Артуковића, Лорковића и друге усташке целате. Онда је пошао у Хамаршелдову библиотеку исте установе, па ни тамо није нашао помена о усташком геноциду над Србима, Циганима и Јеврејима, ни било какву документацију о Јасеновцу, изузев меморандума Српске Православне Цркве. Најзад је открио да прва публикација Меморијалног холокауст Савета Сједињених Држава посвећена „Ослобођењу нацистичких концентрационих логора 1945“ наводи „ноторни концентрациони логор Јасеновац“ и бележи да је у њему побијено „око 700.000 патриота свих националности, Јевреја и Цигана“, али савршено прећуткује усташки геноцид над Србима. Српски непријатељи нису ни тренутка изгубили да нас покрију муком и заборавом.

Зар се томе поступку у иностранству треба чудити, када се зна да су 1948. године у Југославији укинута државне комисије и земаљске комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, да резултати тих комисија нису објављени, а да приликом општег пописа становништва Југославије те исте 1948. године није вршен попис жртава ратних злочина и злочина геноцида у току Другог светског рата? Тај рад на скривању докумената из НДХ продужио се до данас. На загребачком састанку у Јеврејској општини, 5. јула 1989, једна учесница се жали да Хрватски архив није могао добити велики део тих података, а да само Музеј револуције у Сарајеву поседује 12 кутија грађе усташке надзорне службе до којих се не може доћи. У међувремену се стање знатно погоршало, јер се Србима пориче чак и право да евоцирају успомену на геноцид у НДХ, под изговором да се тим подацима служе данашњи српски политичари у сврхе великос-

Шинка (Бугарска), на месту славе руске победе над Турцима (1877), 2000

Каково (Грчка), отац Митрофан
Хиландарац, 1994

рпског хегемонизма. Сви народи имају право да се жадају на претрпљене нацистичке или комунистичке прогоне, само Срби не. Председник Јеврејске општине је лично замерио Булајићу што прошлост повезује са садашњошћу, па је поучно закључно: „Ми сматрамо, ја лично сматрам да злочине и повјест не треба заборавити, али да их треба третирати као повјест. Повезивање повјести са садашњошћу, са политиком, никада није сретно“.

Критичари тога кова не увиђају да је још мање сретно прећуткивање прошлости. Није узалуд речено да је „историја учитељица живота“. Кад би се народна прошлост могла искоренити или апстраховати или отцепити од садашњости, онда више не би служила ничему. И не само то: свако одбацивање искуства прошлости је штетно, јер допушта да се на садашње догађаје баца лажна светлост. Само онај који има у виду усташки и арбанашки геноцид над Србима може схватити данашње поступке и став српског народа. И обратно, чим неки политичар не жели да узме у обзир поменуте геноциде, он објективно делује као непријатељ Српства. Нажалост, они који према Србима тако поступају, то у највишем броју случајева чине смишљено и плански. Непознавање на-

ше блиске прошлости је очистило терен за њихове интриге и омогућило на Западу да за релативно кратко време организују против Срба праву пропагандну хајку. То им допушта, на пример, да Југославију прикажу као „метафору Русије“ и распад југословенске државе изједначе са распадом Совјетског Савеза, а да савим окултирају четворогодишњи геноцид који су Срби претрпели од својих суседа у току прошлог рата, док Руси нису. Што је програм кампање простији, то је успешнији: напаст жртве као тлачитеље, а узети у одбрану извршиоце геноцида, који га још увек врше – кад год им се за то укаже прилика – и који ће га сутра поновити, ако Запад настави да им указује своју подршку. А све то у име демократије, међународног јавног права и права самоопредељења до отцепљења. Па кад се наши самозвани судије и душебрижници позивају на тако узвишене идеале, да видимо ко нам суди и каква је то демократија коју нам спремају.

КО НАМ СУДИ?

Суде нам, на пример, они који су своју светску превласт заснивали на геноциду над индијанским или папуанским „дивљацима“. Они се сад уједно брину за Јермене, Ђурђијанце, Азербејџанце и за балтичке народе, а код нас за Шингаре, Хрвате и Словенце. Али сви ти народи су, Богу хвала, још живи, имају своје републике или аутономне области, а код њих су од Индијанаца остале само „резерве“ које туристи посећују као зоолошки врт, ако не музеј воштаних фигура.

Могли смо и ми, да смо хтели, 1912. године, када смо Арбанасе ослободити од Турака, да их по шумама ловимо као дивљач или да их, ту и тамо, истребимо на неком балканском Wounded Knee-у. Са неколико митраљеза бисмо покосили људе, жене и децу, па бисмо онда, да су наши државници читали Макијавелија, направили филмове о тим славним подвизима наших српских „cowboy“-а и данас водили стране

посетиоце да им показујемо шинтарске „резерве“. Нико живи се у том случају не би нашао да оспорава српска права на Косову и пита како је створена арбанашка мањина. Напротив, нама би тада широм света плескали, као што смо ми сви овде присутни, до дана данашњег, плескали победама цивилизованих „cowboy“-анадиндијанским „дивљацима“. Али код нас, у доба балканских ратова, ваљда нико није прочитао Макијавелијевог „Владаоца“ осим Слободана Јовановића. За нас су Арбанаси – и као противници – били и остали људи. И тако су несрећни Срби у новију историју ушли са средњовековним појмовима части и достојанства, нашавши се преко ноћи, са својим витешким моралом, у друштву оних који већ одавно беху превазишли и најлукавије савете Макијавелија.

ПО КОЈИМ ЗАКОНИМА НАМ СУДЕ?

Ми смо све до сада живели у убеђењу да се правда – која „држи земље и градове“ – састоји у томе што су право и закон једнаки за све и што судови суде „ни по бабу ни по стричевима, већ по правди Бога истинога“, а показало се да је право – национално или интернационално – врло релативно, еластично и, најблаже речено, зависно од времена и простора.

Ако је реч о праву самоопредељења, треба прво одредити да ли је у питању оно које се примењивало јуче или ово које важи данас. На свршетку Другог светског рата, када је болшевичка власт била чврста и победоносна, западни Савезници су бацили народе источне и средње Европе у наручје Стаљину. Нико се тада није бринуо да ли и како ће њихова права самоопредељења бити поштована под болшевичком чизмом. Знало се да ће баћушка Стаљин свако национално питање ефикасно решити по концлогорима и он је уживао пуно поверење у том погледу. Но кад је болшевизам почео да се распада, сви ти народи су прогла-

шени поробљенима, Запад је почео грозничаво да се бави њиховом судбином и мобилише светску јавност против руског империјализма. Слично се поступало и са нама. Док је Тито био жив, ниједан западни државник се није питао како комунистички режим подио Арбанаси, Хрвати и Словенци, уколико се уопште знало на ком подручју земљине сфере се они налазе, а нисмо тада слушали ни да су се они негде жалили на своју судбину. Али са Титовим нестанком, западни mass media су почели свакодневно за њих да се интересују, узимајући на нишан српс-

народ и требало би да ужива иста права. Авај! Треба разумети да је политички положај њихових господара сасвим другачији. Сирија и Турска биле су на страни Савезника за време рата у персијском Голфу, а Турска пружа западним силама драгоцене стратешке базе. Из истих разлога страдају и Грци на Кипру: турски положај је јачи од њиховог. У том случају, наравно, ваља међународно право привремено оставити по страни.

По истом методу се произвољно манипулише и са правом немешања. У не тако давним временима, када је

да Србе секу на комаде по праву отцепљења. Речју, дају нам лекције и понашају се као да су сва њихова национална питања одавно решена. Било би можда пристojније да прво почисте пред својом кућом, где већ годинама праште бомбе, куће лете у ваздух, а људске жртве се већ броје на хиљаде. Јер настави ли се тим путем бестидног лицемерја, постоји опасност да међународно право постане оруђе у рукама силе и самовоље, да би се коначно изједначило са правом јачега. Уверавају нас да је то немогуће, докле год се Запад буде држао демократије. Али шта се крије иза онога што наше самозване судије називају демократијом?

НА КАКВУ СУ НАС ДЕМОКРАТИЈУ ОСУДИЛИ?

Нас су од колевке учили да демократија влада тамо где постоји једнакост, а према нама се примењује метод за који у нашем народу постоји изрека „два мерила и два кангара“. Кад читамо западну штампу, Срби су криви и кад су већина и кад су мањина. У својству најбројнијег народа Југославије, они су аутоматски осумњичени као хегемонисти и угњетачи несрпских народа. А кад се покаже да су на једној вештачки исеченој административној територији, као што је област Косова и Метохије, Срби у мањини, онда су оптужени да, противно начелима демократије, држе арбанашку већину у ропству. Али ако се исто питање постави поводом српске мањине у Хрватској, где овога пута Срби за себе траже аутономију, онда им се одговара да се са захтевима аутономије не може ићи до бесконачно малог и да су та немогућа потраживања само доказ великосрпског хегемонизма. Како год се ствар окрене, Срби се налазе на оптуженичкој клупи. Објасните нам, господо судије, зашто смо жигосани као хегемонисти кад бранимо аутономију српске мањине у Хрватској, док у исто време читав Запад брани аутономију, па – ако је то њена воља – и отцепљење арбанашке мањине на Косову?

У разговору са чувеним српским емигрантским свештеником протом Милеком Зебићем, Бирмингем (Енглеска), 1991

ки хегемонизам. Зачудо, све се збива као да је положај тих народа био сасвим снопљив док их је комунизам терорисао, а постао трагичан кад је комунизам почео да се руши!

Променљиво временски, право самоопредељења је зависно и од географског простора. О томе речито говори случај Курда. Њихово право се мења према земљи у којој живе и њеној политичкој ситуацији у датом тренутку. Курде у Ираку треба штитити и подржавати, зато што је Ирак непријатељ Запада. Може се, с времена на време, говорити о тешкоћама Курда у Ирану. Али према Курдима у Сирији и Турској односи ће бити врло хладни. То је исти

на Истоку још увек владао ортодоксни комунизам, принцип немешања у послове туђих држава био је опште признат. Сетимо се конференције у Хелсинкију, за безбедност и кооперацију у Европи, када је у финалном акту од 1. августа 1975, у поглављу VI свечане декларације био званично потврђен принцип немешања у унутрашње или спољашње послове једне државе. Са пропашћу комунизма, потиснут је и тај принцип у позадину, па се од пре неколико година многе истакнуте личности на Западу отворено залажу за право мешања.

У последње време, закуцали су на наша врата, по праву мешања које су сами прогласили и раде на томе

ДЕМОКРАТИЈА БЕЗ ЈЕДНАКОСТИ

Ова противречност је још упадљивија кад се узму у обзир разлози због којих Срби не могу допустити ни отцепљење Косова ни препуштање Срба некој конфедеративној или независној хрватској држави. Арбанаси се нису преко ноћи претворили у већински народ на Косову. Зна се да су они то постигли вековним прогонима и покољима аутохтоног српског живља, захваљујући првенствено турском окупатору, али такође и Титу. Јер прогон српског становништва косовске области, уз насељавање избеглица из Албаније, настављени су и после Другог светског рата, под комунистичком влашћу, тако да је само у том најновијем временском раздобљу четврт милиона Срба избегло у Србију. Озаконити ту и тако створену већину, то би било као кад би власти једне земље одобриле упад разбојничке банде у неку породицу мирних грађана, где би разбојници, пошто би заклали и протерали већи део чланова, загосподарили домом и имањем. Они би тада, по западном схватању, постали законита већина. Сличну судбину су доживеле многе српске породице, а међу њима породица Зоре Делић у усташкој Хрватској. Њен отац, у селу Крухарима, је имао јед-

Манастир Рила (Бугарска), 2000

ног сиромашног надничара, Омерицу Алагића, кога је посебно штитио и помагао. А овај је, по доласку усташа, свога домаћина одмах убио, жену му живу спалио, заједно са кућом и шталом, децу протерао, а имања присвојио. Ми нећемо ту демократију и ту већину Омерица Алагића коју би данас хтели да нам наметну.

Ми са гнушањем одбијамо ту карикатуру демократије. Омерица ће бити после рата ухваћен и кажњен, али Арбанаси са Косова неће бити кажњени за своја недела него ће, под заштитом Титових власти, продужити да Србе гоне и позивају се на своју већину. Кажу нам: „Не можемо се вечито враћати на прошлост. Било како му драго, чињеница је да Арбанаси представљају данас већину на Косову“. Па добро, ми то од данас до сутра не можемо изменити, ни мртве из гроба васкрснути, ни избегле Србе присилити да се на своја огњишта врате. Све ми то знамо, па се миримо са чињеницом да „мртве душе“ не гласају, као код Гогоља. Али немојте од нас захтевати да, после онога што се десило, насилнике награђимо и допустимо им да за нас свету косовску земљу од Србије отму и отцепе. С наше стране је више него племенито што им допуштамо да – и поред нанетих зала – косовску територију и даље запоседају, али не можемо никада дозволити да нам ту светињу из срца откину. А Ваше западно „право самоопредељења“ на које се данас позивате само кад Русију и Србију треба раскомадати, не може ту ништа да измени.

Није мања неправда ни када се Србима пребацује што, тражећи аутономију за Србе у Хрватској, спречавају решење југословенског питања. Хрвати би, наводно, били спремни да остану у Југославији, под условом да њени оквири буду конфедеративни, тј. кад би Хрватска република имала своју војску и своју спољну политику. Али баш то је за Србе неприхватљиво, јер запечаћује судбину српског становништва које

је највише страдало од усташког геноцида. Оно мора бити или заштићено једном заједничком армијом или правно обезбеђено аутономијом. Без тога, Србији је немогуће препустити своју пострадалу браћу на милост или немилост некој новој Хрватској републици. Српско страховање од хрватског национализма је разумљиво и због досадашњег искуства у Титовој Југославији, где Хрватска федеративна република није указала дужно поштовање српском имену, језику, азбуци, култури и религији. Ипак, главни ако не и најдубљи узрок српског неповерења је сам данашњи председник Хрватске републике, генерал Туђман, који је насликао свој духовни аутопортрет у књизи „Беспућа повјесне збиљности“. Он не само да смањује број српских жртава геноцида и ствара израз „јасеновачки миг“ него објашњава да геноцид има библијске корене. Бог старог Израиља је први наредно геноцид. Као хришћани, усташе су само наследници и следбеници те религиозне традиције. Туђман привидно не дели њихов став, али покушава да их разуме. Са тог становишта, геноцид, као такав, постаје универзална појава, а усташки геноцид, објективно посматран, се јавља као логична последица јудео-хришћанског схватања вере. Могуће је уједно бити добар Јеврејин или хришћанин и вршити геноцид из верских разлога. Другим речима: *грех је убити човека, али убити Србина није грех*. Уосталом, исту логику је усвојио и Ниче – чији пример Туђман наводи – с том разликом што је одбацио Бога. Као што се види, Туђман посредно оправдава геноцид, али непосредно минимизира његове нацистичко-усташке жртве. Колико српске толико и јеврејске! И та појединост постаје за Србе забрињавајућа. Да је било који западни политичар покушао да умањи број јеврејских жртава за време Другог светског рата, он би био изведен на суд због антисемитизма, или би се против њега подигла кампања интернационалне штам-

пе. Међутим, Туђману се прогледало кроз прсте. Њему то на Западу нису замерили. Напротив, после победе на изборима у Хрватској, он је на Западу побрао аплауз као носилац демократије. Није ли то знак да су му остављене одрешене руке, зато што добро игра одређену улогу у једном унапред припремљеном сценарију? Јер није потребно имати бујну машту, па себи представити каква би се бура на Западу подигла када би неки српски политичар јавно бранио идеје које заступа Туђман. Како онда поверити седам или осам стотина хиљада Срба власти човека који, најблаже речено, има двосмислен став према геноциду, а засада ужива поверење Запада? Ако те Србе не бранимо ми, ко ће их узети у заштиту?

ДЕМОКРАТИЈА БЕЗ СЛОБОДЕ

Поред неједнакости, Запад покушава да нам наметне демократију у којој бисмо били лишени слободе. О наводном тровању арбанашке деце у Подујеву, западна телевизија је трубила на многим каналима. Тек што се несрећа збила – ако се збила – већ су европске телевизијске екипе биле на лицу места да сниме арбанашке девојчице како се грче у својим болничким постелима. Али када је сутрадан објављен демант, поменуто је само узгред, у једној реченици, да тровање није било медицински потврђено. Гледаоци су искључиво сачували слику мученичке деце – жртава српског дивљаштва. Приликом одласка 2000 српске деце са Косова у избеглиштво није било западних телевизијских екипа да их дочекају у Београду, а још мање да сниме бол српских мајки. У емисији посвећеној ове године косовским Арбанасима на париском каналу 3, дата је реч шиптарским мученицима, али се нико није сетио да саслуша бар једног страдалника међу српским становништвом или бар једнога од оних 250.000 Срба који су због арбанашког насиља морали да избегну у Србију. На моје писмене жалбе каналу 3 и Теле-магазину

„Фигара“, није нико одговорио. Овај последњи није хтео мој текст да штампа чак ни у „Писмима читалаца“, мада се један Србин налази међу уредницима „Фигара“. Очигледно, западни mass media су тако дресирали своју публику против Срба, да се не сме чути ни један глас који би ишао њима у прилог.

Пре извесног времена, марокански султан се жалио на неке непријатељске чланке који су се против њега појавили у француској штампи. Уместо одговора, Председник Француске републике је замолио једног свог министра да султанима објасни да се у Француској мора поштовати слобода штампе. Но да ли немилосрдна дискриминација која се на српску штету већ годинама примењује заслужује назив слободне штампе? Кад би неки суд одбио да саслуша сведоке једне парничке странке, рекло би се без оклевања да је то пародија правде. А чини се да је овде пародија слободе. Зато што та и таква „слобода штампе“ – где за припаднике једног народа, у овом случају српског, више не постоји слобода речи – пре личи на ону која је постојала у Совјетском Савезу за време најцрњег тоталитаристичког терора.

Зар за нас на Западу више нема ни онолико слободе колико је за хришћане било у Римском царству? Познато је да, у доба римских императора и прогона првих хришћана, Рим није био чувен ни по својој демократији ни по слободи штампе. Па ипак, за време страховитих гоњења хришћана, под владом Комода, Септимија Севера и Каракале, Тертулијан је у њихову одбрану успео да објави своја дела „Мученицима“, „Незнабожачким народима“ и „Апологетику“. Савремени историчари се питају како је Тертулијан, члан једне угледне породице и опште познат Римљанима у Картагини, могао властима рећи истину у лице и после тога остати жив и слободан, кад се зна да је сваки римски грађанин који би признао да је хришћанин био одмах осуђен без даљег

саслушања. Заборављају да су Римљани, поред писаних поштовали такође и неписане законе, а нарочито старо правно начело „Audiatur altera pars“ – „Треба саслушати и противничку странку“. Они су се дивили хришћанима који су храбро и тврдоглаво гинули, држећи се чврсто своје вере, али нису могли да схвате смисао њихове упорности. Хришћани су за њих били велика загонетка. А хришћански мученици су били углавном сувише прости људи да би им своје држање објаснили. Но Римљани су знали да је Тертулијан раван њиховим најумнијим људима и зато су прећутно прешли преко писаних закона, да би га саслушали и хришћане боље разумели. Шта из тога произлази? Само то да су Римљани, без слободне штампе и демократије, у извесним случајевима са хришћанима хуманије поступали него данашња западна штампа према Србима које нико не жели да саслуша. Истина је да ми у својим редовима немамо човека који би се могао поредити са Тертулијаном, али имамо довољно разумних људи који би били способни да објасне наш став, само што мало ко допушта да се чује и њихов глас. Чим неко призна да је Србин, он је унапред осуђен, као некада хришћани пред римским судовима.

СПОМЕНИК НЕЗАХВАЛНОСТИ

Речју „демократија“ коју је Запад за нас спремио, неминуовно би један део Срба бацили у наручје Туђману, а други краљу Леки албанском и осталим смртним непријатељима Српства. Пошто су нас тако de facto одбацили из Европске заједнице, западни одговорни политичари се чуде или негодују што су на последњим изборима у Србији победу однели комунисти. Сви знамо да чак ни међу комунистима који бране своје положаје више нема Срба који верују у комунизам. Али куда ће Срби, дотерани до дуvara, кад су се, силом прилика, нашли на беспућу и у безизлазној ситуацији? Има ли

икога на Западу ко би могао да схвати њихово разочарење?

Српска огорченост је утолико већа, што су Срби у овом веку, почев од 27. марта 1941, све ужасе доживели због своје верности Западу и „великим Савезницима“. А наши драги Савезници су инсистирали да уђемо у рат, мада су наше стратешке позиције биле безнадежне: само на албанском сектору према Југославији Италијани беху концентрисали два и по пута више трупа него против Грка, са наоружањем које је било моћније од ратног потенцијала читаве југословенске војске. Без обзира на то, у часу кад се Америка, највећа светска сила, још није сматрала довољно снажном да удари на Хитлера, амерички пуковник Донован је од Југославије тражио да уђе у рат против Италије и Немачке. И док је, са своје стране, Винстон Черчил такође свим могућим средствима на нас вршио притисак у истом смислу, он је у исто време писао свом министру Идну: „Не смемо узети на своја леђа одговорност да захтевамо од Грчке да се против свог бољег расуђивања упушта у безнадежну борбу и баца своју земљу у вероватно брзу пропаст“. Колика разлика између тих племенитих обзира према Грчкој и свирепе безобзирности према Србима! Миллионске жртве и грозоте које су затим уследиле могле су нас бар научити да у политици, изван Србије, захвалност не постоји. У својој дирљивој навности, ми смо у Београду подигли Споменик захвалности Француској. После искуства које смо са Западом стекли, могли бисмо сада, на Калемегдану, подићи споменик људској незахвалности.

МИ СМО НАЈВИШЕ КРИВИ ЗА СВОЈУ СУДБИНУ

Као што на Косову нису Турци криви што су се показали јачима од нас него првенствено ми сами, зато што смо себе довели у подређен положај и били неспособни да се успешно бранимо, тако и ми данас носимо главну кривицу за оно што

нас је снашло и оно што се на наше очи дешава. Како би иначе могло доћи до тога да шиптарска емиграција, на пример, има у међународним односима јаче позиције него југословенска држава и српска емиграција заједно? Шта уради дипломатска служба, шта би са српским „trust-ом мозгова“ у емиграцији, каквим се сматрају стотине српских универзитетских професора расејаних по земљиној кугли?

Пре две-три године створен је у Сједињеним Америчким Државама српски „lobby“. Један наш дописник, задивљен пред том скупином, рекао је да је тај „lobby“ састављен искључиво од утицајних људи. Ми бисмо пре били за ону другу врсту „lobby“-ја коју свети Апостол Павле поистовећује са Црквом и препоручује у Првој посланици Коринћанима: „Нема ту много мудрих по људском мишљењу, нема много силних, нема много племенитих. Не, него што је лудо на свету, то изабра Бог да посрами јако, и што је просто на свету и презрено изабра Бог, што није ништа да уништи оно што јест нешто“ (1. Кор. 1, 26-28).

Нажалост, да би српски јад био потпун, код нас ниједан од та два „looby“-ја не функционише добро на политичком пољу. Они у Америци су утицајни, али Председник Сједињених Држава до сада није узео у одбрану Србе, као што је бранио Арбанасе и Словенце. И ниједан познати западни писац или новинар није се нашао да српску ствар брани ни писмено, а камо ли преко телевизије. Не бива тако само у Америци него и у земљи и свуда где има Срба. А кад утицајни проговоре, или више праве рекламу самима себи него своме народу или наступају агресивно и с претњама, потврђујући тако пред странцима тврдње наших непријатеља о српском дивљаштву, ратоборности и хегемонизму. Да се и не говори о безумницима или провакаторима који, под четничком шубаром, дозвољавају да их страни новинари сниме са ножем у зубима. Не може се боље служити усташкој

пропаганди. На другој страни, неутрицајни ретко успевају да дођу до речи пред великим форумима. Утицајни могу, али углавном неће, из страха за своје положаје и каријеру. Неутрицајни хоће, али не могу.

Па кад је тако, нека се уједине утицајни и неутрицајни, како би први бар помогли другима, не ради новца или друштвеног успона – за то је већ касно – него искључиво у корист народа. Јер неутрицајни из искуства знају да не могу имати никаква права, али ту није реч о њиховим правима него о животном опстанку српског народа. А кад је у питању народно „бити или не бити“, свачији је допринос добродошао.

Засада, међутим, осим неких изузетака, та сарадња није остварена. Напротив, утицајни Срби у земљи и широм света се труде да искључе и потисну неутрицајне, да им угуше глас, бојећи се да овај не допре до народа, јер би Срби сазнали истину; ни до туђина, како се не би открило да неутрицајни боље од њих бране српску ствар. Да ли се може замислити неки лист међу чијим редакторима би се налазио један Јеврејин, а који би систематски водио антисемитску пропаганду и политику? Већ само то питање изгледа бесмислено. А на нашој страни – и у земљи и у иностранству – има листова са српским уредницима који своје ступце отварају највећим српским непријатељима, а оне који стоје на бранику Српства остављају пред вратима.

Мора се признати да утицајни врло успешно и ефикасно спроводе ту своју работу. Али каква је онда разлика између њихове демократије и комунизма? Ако се народу могу обраћати и народ пред странцима заступати само привилегисани, комунизам и демократија се разликују само по имену.

Пренимо се! Образујмо што пре заједнички фронт, јер нам не остаје много времена. Скорашње изјаве америчких и европских државника да ни Сједињене Државе ни европске силе не признају самосталност словеначке ни хрватске републике

показују да ипак није све изгубљено и да се на том пољу може још много учинити. А кад би се променила политичка конјуктура споља, дошло би убрзо и до смиривања унутрашњих прилика код нас. Јер, као у свим малим земљама, наши политички „leader“-и подешавају своје ставове према страним ветроказима. Речју, чим би се показало да обнова хабзбуршке монархије није обавезно у програму западних Савезника као противтежа ослобођењу Русије, несрпски народи Југославије би одмах ублажили свој став према Србима. Под условом да Срби не остану разбијени као данас и да главну нажњу оброте одбрани своје ствари пред страном публиком и установама, уместо да сами себе убеђују у своју праведност. Италијански државник Карло Сфорца је још за време Првог светског рата био запрепаћен немарношћу с којом су се Срби односили према неговању свога међународног угледа, мада су их одасвуд нападали као ратне изазиваче и кривце. У оно време, то није било драматично, јер је Србија имала уза се прво царску Русију, а касније и западне Савезнике. Али данас је та мана у правом смислу речи самоубиствена.

Стога будимо свесни да Косовска битка није само иза нас него и пред нама. И да ова која нас очекује може бити још смртоноснија од оне средњевековне. Али да нам може донети и васкрс, ако будемо достојни косовске Заставе и Крста. Није онда чудо што нам је тако близак позив кнеза Лазара који је одзвањао кроз векове, а нас још увек у души потреса као глас савести:

„Ко не дође на бој, на Косово,
Од руке му ништа не родило:
Ни у пољу бјелица пшеница,
Ни у брду винова лозица!“

Преводње др Мариа С. Марионића,
сачињено на Видовданској свечаности у
Бирмингему у Великој Британији 1991.
године (објављено у књизи „Литва нека
српске гласине“). Српски обрз,
Београд, 1995, стр. 5-23.)

ЕВРОПСКИ МАСМЕДИЈИ ПРОТИВ СРБА

Преосвећени Владико, часни оци,
браћо и сестре,

Христос воскрес!

Хтео бих данас да вам говорим о антисрпској пропаганди у Европи којој присуствујем већ преко 10 година, и поглавито у Француској где сам живео, мада нема велике разлике између антисрпске пропаганде у Француској и осталим европским земљама. На први поглед то нема везе са српском омладином, међутим, показале се током разговора да те везе постоје.

Пре свега, хтео бих нашим омладинцима да разбијем све илузије, да виде у каквом свету живе и у каквој ситуацији се налазе. Сви смо приметили разлику ставова европских држава према Југославији за време наших сукоба и данас према Ираку. Нико се није сетио да захтева примену међународног права и да тражи одобрење Савета Безбедности за напад на Југославију. Међутим, чим је дошао у питање рат против Ирака, све европске државе су захтевале одобрење Савета Безбедности без кога би сваки напад на Ирак био илегалан.

Да видимо понашање осталих фактора у тим сукобима, рецимо, држање Ватикана. У своје време римски папа је захтевао од председника Клинтона да интервенише против Срба, нарочито у Хрватској, што је овај радио и учинио. Знамо да су се хрватски официри образовали у Америци, да су амерички стручњаци били на лицу места, да су захваљујући америчком наоружању Хрвати успели да разбију српски фронт у Крајини за неколико дана, а осим тога једна од најпопуларнијих католичких личности и уопште личности у Француској, опат Пјер, који је најпопуларнији поред

Кушнера, захтевао је за време рата у Босни да НАТО бомбардује Србе, чак и по цену цивилних жртава. Као што видите, Ватикану су били дражи ирачки муслимани него православни Срби.

Шта да кажемо о политичким представницима: против нас су били сви, рецимо, Ширак, Жоспен, итд. Затим, био је мобилисан и читав уметнички свет; рецимо, међу осталима, певач Сарду у једној изјави на телевизији је рекао да жали што је сувише матор јер жели да учествује у рату против српске жгандије. Као случајно, добио је неко време после тога Легију Часте.

Шта да кажемо о јеврејској интелигенцији? Па она је, ја мислим, 100% била за рат против Срба. Изузетак је била новинарка Ани Кригел, која је у међувремену умрла. Сва удружења и манифестације су биле против Срба. Министарка Веј, јеврејског порекла, нарочито се борила против силовања од стране српских војника. Међутим, колико се сећам Српска Црква је послала Уједињеним Нацијама један меморандум о силовању српских жена још 1992. године, а о томе наравно нико није водио рачуна. И шта ћете после све те пропаганде?! У то време и 70% француског народа је било за рат против Срба, а сада 80% француских држављана је против рата у Ираку. Значи 70% за рат против Срба, а 80% против рата у Ираку; дакле, народ је био потпуно манипулисан.

Да, то су била лепа времена: у то време и Американци нису били у лошим односима са Бин Ладеном, агенти CIA су ишли да га посете у Саудијској Арабији, а он је љубазно слао своје муџахедине у Босну; а сада једна интересантна ствар: кад

је пропала трећа петролејска компанија Буша, ко је откупио ту компанију? – породица Бин Ладена. Да, то су била лепа времена, али од 11. септембра па надаље све се променило, само се антисрпска пропаганда наставља.

Она је на много солиднијим основама, она је почела 80-их година, одмах после Титове смрти. Већ тада су на париском Правном факултету у Хали број 2, у којој сам ја докторирао, поставили извесног Марка Ђидару, вероватно албанског порекла, да говори о Југославији, о ситуацији економској, политичкој... Нико се није сетио да мене пита за мишљење, али су њега довели из Југославије да говори о томе, и он је, између осталог, тврдио да српско избеглиштво са Косова није било никакво избеглиштво због шиптарског терора, него је просто то била једна економска сеоба: боље се живело на северу него на Косову.

Фалсификовање наше историје почело је врло рано, нарочито почетком 90-тих година са почетком рата. Имали смо у то време у Паризу 4-5 историчара који су писали југословенску историју, тако да ако неки француски младић хоће да се упозна са истином о Југославији, он мора да се ослони на те историјске књиге и уџбенике. То су били Бернар Мишел, Жорж Кастанел, Пол Гард, Франсоа Фејте, Јеврејин из Мађарске и, на крају, Ирена Брен (која није написала књигу него један чланак о коме ћемо говорити). Сви ови историчари су се заснивали на бази критике великосрпства. Коренити грех српског народа је било то његово великосрпство, и у прошлости и данас.

Бернар Мишел написао је један чланак у „Фигароу“ у коме говори о српском првородном греху у Југославији: српски првородни грех то је била Женевска конференција. Срби су преварили Хрвате за време Женевске конференције и Никола Пашић, по његовој тези, није одржао своју реч. О чему се ради? На Женевској конференцији (на коју је Пашић морао да иде под притиском

Ремон Поенкареа) Пашић је имао договоре са Корошецом који је био представник Хрватског народног већа – ми ћемо касније том драгом Поенкареу дати једну улицу у Београду у којој се налазила II Мушка гимназија – дакле, под притиском Поенкареа Пашић је морао да потпише тај уговор на Женевској конференцији где смо ми признавали неку врсту двојне монархије са три владе. Међутим, на крају, Пашић је одбио да потпише тај уговор. Зашто? Па зато што му је официр Симовић – мислим да је то био будући генерал Симовић из пуча 27. марта – донео вест да Корошец уопште није имао мандат Хрватског народног већа за потписивање тог уговора. Када је Пашић то сазнао он је одбио да потпише уговор и на крају Југославија је створена на основу Крфске декларације, а не на основу Женевске. Е, кад сам ја хтео да дам ту исправку, париски лист „Фигаро“ ми уопште није одговорио и није пристао да штампа мој одговор. И то је слобода штампе, је ли?

Хтео бих нарочито да се зауставим на чланку Ирене Брен који се зове „Разбијање Југославије“. Тај чланак је био отштампан у часопису „Пермананс“ где она прави тоталну фалсификацију наше историје. Ево како представља Први светски рат: 1914. године Аустријанци су извели неколико победа против Срба, 1915. године српска армија се разбежала и побегла на острво Крф и појавила се тек 1917. године, кад је Грчка ушла у рат. Међутим, ако нас памћење не vara, српска војска је потукла два пута аустријску армију за време Церске и Колубарске битке 1914. године, а 1915. године се није разбежала него се у реду повукла преко Јадранске обале на Крф и у рат је поново ушла већ 1916. године, када је у септембру однела славну победу на Кајмакчалану. Зар то историчарка Ирена Брен не зна? Срби су се по њој појавили тек 1917. године. Да бисмо је подсетили треба да је упутимо да прочита „Успомене генера-

ла Сараја“ који је хвалио српску војску 1916. године и признао да је она била боља од француске армије у то доба, као и касније, када је на крају рата Франше Д’Еспере признао све те наше заслуге. Међу француским парламентарцима ту је и један господин Пишон који је исто говорио у славу Срба и Српства.

Ето како се данас пише историја, како се фалсификује српска историја. А тамо где се може наћи можда најгора клевета на Србе, то је од стране јеврејских интелектуалаца и историчара, нарочито у књизи „Како се може бити Хрват“ од Фенкелкрота. Фенкелкрот каже да Јевреји сами хоће да сакрију јеврејски холокауст како он не би користио Србима. Он тражи да се прећути страдање Јевреја у Хрватској под усташама, зато што су они страдали заједно са Србима у Јасеновцу. Јевреји траже да се прећути јеврејски холокауст, о коме говоре сваког дана, само да Србима не би користио. То никад нигде није било. Ја сам баш тим поводом написао почетком 90-тих година чланак, баш о страдању Јевреја у Јасеновцу, и то под насловом „Јеврејска сведочанства о Јасеновцу“, јер ако ми Срби нешто причамо о нашим страдањима у Јасеновцу, а priori – то је лаж. Зато сам рекао да ћу о Јасеновцу говорити само на основу јеврејских сведочанстава. Тај сам чланак написао и он је био објављен у мојој књижици „Пола века српске голготе“. Тај чланак је такође био преведен на енглески језик и ја сам га понудио једноме чувеном француском новинару јеврејског порекла из ревије „Либерасион“. Он ми уопште није одговорио. Тај чланак на енглеском сам показао неким јеврејским пријатељима у Француској, једној госпођи и једном господину. Они су ми се љубазно захвалили и никад то нису пренели, нити су затражили да се то преведе на француски језик и да се о томе нешто сазна у Француској.

Да пређемо сада на рад савремених масмедија у Француској. Шта нам они кажу и шта раде? Пре све-

га, шта штампа говори о Хашком трибуналу? Долазак Шешелја, долазак Милана Милутиновића, жалост што су Караџић и Младић још на слободи. Најинтересантнији је чланак о Биљани Плавшић, о њеном суђењу. Она је осуђена на 16 година робије и том приликом је била присиљена да призна, између осталог, великосрпство и оно што сам први пут чуо да је признала (ако је то уопште тачно, ако нису нешто измислили у француској штампи): да су Срби веровали у своју генетичку супериорност. Ја сам то први пут у животу чуо и никад нисам веровао у своју генетичку супериорност, то су само нацисти немачки веровали, али сада то ми морамо да признамо. (Можда је она то морала да призна да не би била осуђена на вечиту робију већ само на 16 година.)

Затим, са Сребреницом се наставаља, праве се изложбе, генерал Жан-вије, Француз, поново је оптужен да је захваљујући њему дошло до покоља у Сребреници. Међутим, потпуно ћутање да су у околини Сребренице муслимани поклали 2000 Срба, да је у Сарајеву страдало око 8000 Срба – за то нико није одговоран. Сем тога, један детаљ за госпођу Симон Веј, која се некад борила против српских силовања, из књиге „Злочин чека казну“: сазнао сам да су муслимани у Босни основали 16 јавних кућа са српским женама и девојкама од којих је 6 било у самом Сарајеву. Сарајево је било са најбројнијим српским становништвом после Београда: било је 200.000 Срба у Сарајеву 1992. године, на крају 1995. било је само 30.000, а не знам ни да ли су они сви остали живи и да ли су остали тамо, а сем тога знамо да су многи били мобилисани и били послати у прве редове како би их Срби са друге стране убијали. Сарајево је направљено у медијима као мученички муслимански град, а у ствари то је било једно од највећих мучеништва српског народа, и за то нико није одговоран.

Шта да говоримо о страдањима Српске Цркве, о рушењу и паљењу српских цркава на Косову (113 цркава и манастира), док је у Босни и Херцеговини и у Хрватској 400 светих места уништено, од којих само 120 цркава ван борбе. То никога није узбудило, ни у моралном, ни у културном погледу. Међутим, када су талибани минирали два будина кипа у Авганистану то је била светска трагедија, штета за светску културу. Помнићу често и костурнице које налазе; наравно, то су увек муслимански лешеве, никад српски.

Шта да кажемо о телевизији: у фебруару месецу поново је почела страховита пропаганда као за време рата; било је 13 емисија на телевизији и 2 епизоде једног филма против Срба. У свакој од тих емисија били су српски сведоци против Срба. У једној од њих, главни сведок је био Горан Марковић, ви га боље знате него ја. У марту се наставило. Па онда је било једно моје разочарење: били су посветили једне вечери читав програм Православној Цркви и, између осталог, био је један специјални интервју са Патријархом Вартоломејом из Цариградске Патријаршије. Дође разговор о Србима, а он каже да се много говори о њима али да је Патријарх Павле био против брачног пара Милошевић. Онда са осмехом каже да је Мира Марковић била против Патријарха Павла, и то је све што је рекао за Србе и то после толиких жртава наших, десетина хиљада мртвих и стотине попалених цркава. Мира Марковић против Патријарха!

Стално смо изненађени филмовима који су некад специјално посвећени рату против Срба, рецимо, Ели Шураки, француски Јеврејин, направиле је један филм који се дешава у Вуковару (наравно страдање Хрвата) и онда главну женску улогу игра Аустралијанка Енди Мекдауел. Интервјуисали је на париској телевизији и она каже, замислите како су страшни Срби, како је међу глумцима био један српски

статиста који се нагнуо према њој и рекао: *Ми ћемо се осветити и теби и Киштопу.*

Гледам филмове и увек се изненадим: наједном се појави нешто против Срба а никакве везе нема са самим предметом филма. Рецимо, модернизована *Нана* од Золе, која се догађа данас, и наједном *Нана* пролази поред једног младиха, не знам да ли јој је то био друг или брат који гледа телевизију, и каже: *Шта то гледаш?!*, а он одговара: *Ево концентрациони логор где су Срби затворили 5000 Шинтара.*

Као што видите, сваког дана се нешто лено о Србима казује. Сад сам нашао цитат Фенкелкрота који говори о нама: „Нико нема права да се служи борбом против антисемитизма да би оправдао опстанак једног царства или војну инвазију. А затим изгледа обавезно да освајачкој Србији одбијем јеврејски спомен и да спречим мобилизацију мртвих чији сам чувар у корист присталица етничког чишћења“.

Као што видите, српска ситуација се не поправља и ја мислим да у Француској постоји већа брига за опстанак неких животињских врста него за опстанак српског народа. Рецимо, француска глумица Брижит Бардо, која је окружена псима, нарочито се боји за фокс, а нисмо нашли ниједну Брижит Бардо да се брине за Србе.

Најлепша вест је, недавно, о крокодилима у Индији. Постоји опасност да у југоисточној Индији нестану крокодили и да би их спасли изгледа да ће да их пренесу на острво Цејлон. Да ли ће икада наћи неко острво за остатак Срба, то не знам.

До сада ни српска масонерија, ни неки српски лобији у свету нису допринели спасу српског народа. Сећам се нашега Чиче, како смо га звали, нашега Генерала Драже Михаиловића, који се беше окружио неким масонима у нади да ће они утицати на савезнике да спасу нашу ситуацију. Међу њима сам упознао једног хрватског масона, Ђуру

Виловића, који је дошао да нам држи предавање у селу Борач код Крагујевца (он ће касније бити ухапшен и осуђен на робију), а неколицину других Дража је послао у Италију. Међутим, ти масони ништа за нас нису учинили.

Почетком 80-тих година председник Буш Сениор је рекао: „Брине ме судбина Албанаца на Косову, то је храбар и племенит народ, који је заслужно мир и слободу“. Буш се брине о Албанцима, а вероватно их не би знао наћи на географској карти.

Арбанашки лоби, грчки лоби и остали имају далеко већег утицаја, а наша дијаспора никада није имала неки утицај нити је могла да утиче на промену америчке политике. Данас се на челу САА налази човек арбанашко-грчког порекла, а Србима се то никада неће догодити. Дакле, за Буша су Албанци били последња рупа на свирали, али је био принуђен да се о њима брине због притиска њиховог лобија. А тај притисак се не врши ни терором, ни војним путем, него финансијски, не оружјем него новцем. А српска дијаспора је финансијска сила. Нека ми опрости Владика, али једном приликом сам био у Америци код једног нашег тамошњег епископа који ме је примио у свом малом дворцу који је Српска Црква откупила од једног америчког милионера, и када сам ушао у купатило видео сам да су славине од злата направљене. Значи да је Српска Црква била у добром финансијском стању. Опростите на овом примеру који није политички коректан.

Сваки пут приликом америчких избора постоји финансирање једне или друге партије која се налази у конкуренцији. Пошто смо ми финансијска сила, а били би још већа када би ујединили финансије из Америке, Канаде и Аустралије, били би можда највећа са толиким новцем, ми можемо од будућег америчког председничког кандидата да захтевамо да промени своју поли-

тику, да обећа, да нам гарантује промену политике у корист српског народа. И шта би од њега захтевали: укидање Хашког суда уколико не дође до суђења Изетбеговићу и осталим криминалцима хрватским и муслиманским пред Хашким судом, јер се сада 99% случајева суди само Србима који су оптужени као злочинци по сведочанствима Хрвата и муслимана; затим, престанак антисрпске пропаганде и, најзад, помоћ индустријском препороду српског народа кога су економски уназаднили за 40 година.

Ето шта треба да има у виду наша омладина у дијаспори, у Америци, Канади, Аустралији. Она мора да утиче на своје очеве, на своју браћу, да они промене свој став, да најзад створе један лоби, јер је то сад најважније и једина политичка могућност за нас: да створе један лоби који ће утицати на америчку политику, директно утицати приликом следећих избора. Ако Буш настави ову политику, ми финансијски помажемо његовог противника.

Рекао бих још нешто поводом дивног говора господина Кијука. Прва реч о Европи а друга о демократији. Поводом Европе он треба да повуче за уши нашег историчара Ивана Ђурића који је 1992. године у париској ревији „Nouvel Observateur“ месеца августа рекао да је Србе први пут покретно римски папа а не византијски мисионари. Ето како нас наши историчари бране у иностранству.

А друга је примедба поводом демократије. После испирања мозга од 10 година коме сам присуствовао сваког дана и сваке ноћи, безброј непроспаваних ноћи због тога шта сам све морао да препатим, мени нису успели да исперу мозак, јер сам Србин, али мислим да су масмедији уништили демократију. Модерни масмедији су смрт демократије. Кад ви можете на тај начин да поведете за собом, да манипулишете, да залудите стотине милиона

људи, где је ту демократија, шта ту остаје од демократије? На почетку демократије шта је: слободан човек, личност; међутим, кад ви стотине милиона људи дресирате као псе па су они спремни за геноцид над српским народом, па то није људство, па то није народ, то нису народи, то је стадо, као крдо оваца.

Потребно је препородити, спасти демократију. Ми Срби треба да обновимо демократију, праву демократију, не ту западну, европску, која је од нас направила животиње.

На крају, једна примедба поводом суда у Хагу који нас оптужује стално, као и читава пропаганда, за великокрпство. Наш највећи грех је што смо хтели да се ујединимо а никоме није пало на памет да Хрвате оптуже за великохрватство, а у 19. веку Анте Старчевић је предвиђао Хрватску до Црног Мора, с тим да се сви остали народи одрекну свог имена, а нарочито Срби. Кад су то почели да му пребацију он је на крају свог живота рекао: „Нека се назову ако хоће и Хотентоти, само да пређу у Хрвате“. За то нико није оптужио „нашу драгу хрватску браћу“.

И на крају једна порука омладини из дијаспоре – наш главни циљ данас је животни опстанак српског народа, то је највиши и главни циљ и све треба потчинити томе, све је друго споредно, само то да српски народ остане жив, томе треба допринети највише и то нека вам буде главни циљ. Ето, ако ту реалност схвата наша омладина она може да утиче на досадашње вође наше дијаспоре, наше емиграције, који до данас ништа нису учинили.

То би била порука чика Марка, па нека вас Бог чува и помогне у том покрету за спас српског народа. Христос воскрес.

Хвала вам.

(Предавање др Марка С. Марковића на Трећем сабору српске омладине, Манастир Студеница, 0 Ђурђевдану 2003. године)

ПРОДОР ШИПТАРСКЕ ПРОПАГАНДЕ У ФРАНЦУСКУ ЛИТЕРАТУРУ

Недавно се у Француској десило чудо. До данас нико није успео да сабере све оптужбе и клевете антисрпске пропаганде која непрекидно дејствује од краја осамдесетих година до данас. Чак ни Хашки суд није о тој теми објавио неку „белу“ или „црну“ књигу. Уосталом, то не би интересовало ширу публику. Требало је кренути другим путем, како би сатанизација српског народа продрла у све кругове, привукла и старе и младе, али не у виду неке медијске кампање или судског процеса. Решење се нашло тамо где га нико није очекивао. Појавила се генијална списатељка Силвија Матон (Sylvie Matton), мали Ајнштајн. Уместо формуле $E=mc^2$, она је своју једначину свела на привидан роман под насловом „Океанија и варвари“ („Océane et les barbares“, Paris, Plon, 2003), која ће јој послужити као својеврсна атомска бомба. Мора јој се признати заслуга да се својим истраживањима бавила неколико година. Луиза Арбор и Карла дел Понте су јој пружиле изворна обавештења о „српским злочинима“, док је у Хагу лично присуствовала суђењу Слободану Милошевићу, што сведочи о њеној компетенцији да без милости на смрт осуди српски народ.

Вреди прво анализирати њен метод. Океанија, главна личност романа, је шиптарска девојчица из Дебра, која болује од леукемије. Њена породица успева да је пребаци у Париз одакле, излечена, одлази у Америку. Но, њену болест треба у исти мах посматрати као алегорију и символ утњетавања које шиптарски народ на Косову трпи од стране „варвара“. А ко су ти „варвари“? Силвија Матон их прво

поименце наводи: Милошевић, Караџић, Младић, Аркан, Шешел, а затим сви извршиоци злочина – које симболише „Драган“ – и њихови саучесници. Читалац убрзо увиђа да појам „саучесници“ обухвата Србе уопште. И у садашњости и у прошлости. Историја Океаније служи само као кавез у који треба затворити тај кужни и чудовишни народ, да би се Шиптари, босански муслимани и Хрвати коначно исцелили од те „болести“. Јер у току романа, после пасуса посвећених Океанији, често следе шиптарске легенде (међу којима и „Зидање Скадра на Бојани“!) праћене сценама српских злочина. Да се они не би ограничили на Косово, Силвија Матон их вешто шири на читаву Југославију. Азем, Океанијин ујак, се бори на хрватској страни против Срба, а други ујак, Константин, војује против Срба у Босни. И тако „роман“ служи као књижевна илустрација оптужби Хашког суда: од Вуковара, преко Сарајева и Сребренице, све до Косова.

Њујорк, 1973

Ако се има у виду понављање термина „варвари“ (којим се већ служио Жак Ширак), „мученички градови“ и разних типова масовних злочина, поступак Силвије Матон много личи на испирање мозга. Милошевића жигосе осамдесет пута, Младића двадесет и пет, а Караџића десетак пута. Међу „мученичким градовима“ прво место заузима Сарајево, поменуто 60 пута, за њим долазе Вуковар (47), Сребреница (33) и Рачак (13). Зачудо, нигде нема објашњења о томе како и зашто је Југословенска армија могла нападати и опседати градове који су били у њеном поседу. Кад се помисли на петнаестогодишњу антисрпску пропаганду, сам помен колективних злочина је довољан да, по закону асоцијације, људи на Западу сву одговорност одмах свале на Србе. Наравно, драга Силвија се сматрала обавезном да за планирање „етничког чишћења“ – које помиње 30 пута – окриви Српску академију наука и првенствено Добрицу Ћосића. Али за остале злочине јој то није било потребно. Кад су у питању геноцид, апартхеид, ратни злочини, злочини против човечанства, конц-логори, убијање деце, јаме и костурнице, читалац је унапред дресирао да аутоматски „повољно реагује“. Ипак, она не заборавља да је важан и број психолошких удараца, па зато, на пример, реч „покол“ (massacre, carnage) понавља 60 пута. Неопходно је, најзад, да се у човековој машти појаве и слике српских злочина. Отуда следе грозне сцене где Срби ваде очи, секу уши, убијају децу и новорођенчад, приморавају своје жртве да им сисају пенис пре но што ће их обезглавити и т.сл. Укратко, Срби су у рома-

ну окривљени за све грозоте које су сами претрпели од својих злотора у току многих векова, све до данас.

Али француска романијерка упорно истиче да су Шинтари одувек били жртве српског народа и не пропушта прилику да у прилог своје тезе наведе сведочанство једног славног револуционара XX века, чија ће појава на историјској позорници Балкана изненадити свакога: Лава Бронштајна Троцког! Она је, наводно, пронашла једну књигу тог бољшевичког великана („Balkan Wars“, 1913) у којој овај – ако је веровати – на једном месту тврди да Срби уништавају Шинтаре не би ли исправили неповољне статистичке податке, а на другом оптужује „заверу ћутања“ европских новинара који не осуђују зверства Срба, нарочито четника, чиме „ударају печат бенчашћа на читаву нашу епоху“. Силвија Матон дели његово мишљење и у односу на рат у Југославији, и не прашта западним силама што нису одмах удариле на Србе. Тешко онима који не верују да су Срби одговорни за погубије цивила на Маркалама, улици Васе Мискина или у Рачку. Уколико се усуђују да бране Србе, она их немилосрдно газни. Тако је страдао генерал Mc Kenzie, кога је оптужила да је посећивао јавне куће и тамо чак неке жене силовао. Занимљиво је такође да се, осим Троцког, код ње не могу наћи важнија историјска сведочанства о албанско-српским односима. Може се разумети да се, рецимо, није осврнула на извештаје руског конзула Тимајева или научника Селишчева, али како да заборави Французе, кад се обраћа француској публици? Могла је поменути бар историчаре Пуквила (Pouqueville) и Виктора Берара (Victor Berard), као и новинара Жоржа Голиса (Georges

Испред водопада Нијагара, 1973

Golis), које опширно наводи Комнен Бећировић у својој књизи „Le Kosovo dans l'âme“ (2001).¹⁾ Да их није случајно прећутала баш зато што сви они говоре о грозотама шинтарског терора над Србима?

Сатанизација Срба би била површна кад би се ограничила на последњу деценију двадесетог века. Требало је доказати да је српски народ одувек био крволочан, да је зао у сржи својој, што је захтевало да се загади и читава српска историја. Силвија Матон се без оклевања прихватила тог подухвата. На пример, ископавање очију. До сада нико није знао да је то српска традиција – а Силвија указује на краља Милутина који је наредно да се ослепи његов син Стефан Дечански, мада признаје да овај није био стварно ослепљен. Ту се она вероватно нехотице спотакла, не помињући чињеницу да је Милутин био син Јелене Анжујске. Дакле, Србину по оцу Урошу, а Француз по мајци Јелени. Према томе, ископавање очију би се уједно морало сматрати и француском традицијом. Па онда прелази на Косово

или КОСОВА, како она неуморно понавља по шинтарском изговору.

Српско царство није пропало на Косову, него се распало пре Косова. Косовска битка је стварно постојала, али то није био судар Срба са Турцима већ – сходно турској верзији, да би се подвукао значај отоманске победе – победа Турака над једном међународном армијом, састављеном од Срба, Арбанаса, Хрвата, Мађара, Румуна, Бугара, Влаха и чак неких франачких витезова! А кад је реч о Србима као „француским савезницима“ у оба светска рата, велика књижевница то одбацује као измишљотину и мит. Насупрот тој „српској пропаганди“, она истиче наводну немачку изјаву да је Србија, прва у Европи, предала Јевреје Хитлеру. То је сензационално откриће, кад се има на уму да су Немци 1938. окупирали Чехословачку, 1939. Пољску, а 1940. Француску. Значи ли то да су, у тим земљама, све до 1941. године, Јевреји проводили лепе и слободне дане? После пропасти Југославије, 1941. године, Срби ипак имали потребе да Јевреје шаљу Немцима, јер је Хитлер послао своје гасне камионе да их у Србији уништи. Истина, треба одати пошту Хрватима који Јевреје нису Немцима предали, јер су их сами у Јасеновцу ликвидирали. Тим поводом, Силвија Матон се осврће и на тобожњи „усташки геноцид над Србима“ (а сасвим запоставља усташки геноцид над Јеврејима) који је био само пропагандно прецртавање четничких покоља над Хрватима. Штета је што пропушта да прецизира где се налазио четнички Јасеновац.²⁾

Против тих гнусних варвара и њихове инвазије, Силвија Матон уздиже гигантску статуу Албанца, тог малог али херојског и мученичког народа који она представља

¹⁾ У поменутој књизи Бећировић помиње и друге стране ауторе који се слажу у томе да су српски „варвари“ били вековне жртве Шинтара: Ami Boué, Cyprien Robert, Joseph Muller, Alexandre Hilferding, Georgina Muir Mackenzie и Adeline Paulina Irby, Joseph Reinach, Ivan Yastrebov и Andre Cheradame.

²⁾ Све те „историјске податке“ Силвија Матон наводи приликом интервјуа у ревији PARIS-MATCH од 13/19. новембра 2003.

као косовске староседеоце, потомке Илира и краљице Теуте. Илири, који су били рибари и морепловци, би се тешко могли препознати у тим брдским и номадским сточарима који су се у Албанију доселили у VI веку, заједно са Србима, док су на Косову били млађи „староседеоци“ од Срба, јер се ови ту насељавају већ у VII веку. Још веће је чудо што се ти „илирски староседеоци“ или Албанци у историји први пут помињу у XI веку, а масовно долазе на Косово тек у XVIII веку. У међувремену – кад је реч о „српској инвазији“ или о инвазији српске „хорде“, по Исмаилу Кадаре – треба знати да албанско односно шиптарско насељавање српских крајева спроводе Турци од XVII до почетка XX века. Пре турске окупације није било албанско-српских ратова. Не само да је Албанија била саставни део српског царства, него је и Скендербег, најславнији херој албанске историје, био српског порекла.

За Силвију Матон, то је српска лаж. У том случају, треба да изведе пред суд Британску енциклопедију („Encyclopedia Britannica“), која потврђује, наводећи његову породичну генеалогiju, да је Скендербег или Ђурађ Кастриота био српског порекла. непријатељство између Срба и Шиптара је последица исламизације већине албанског народа. Силвија Матон мисли да је то за Албанце било питање части: они су напустили хришћанство да не би били робови. Истовремено, не оклева да уједно Србе представи као гониоце Шиптара, а Шиптаре као противнике Турака. Нажалост, не објашњава како је обесправљена српска раја могла да прогони Шиптаре који су делили власт са Турцима. Такође нигде не помиње да су касније и у Краљевини Србији и у Краљевини Југославији и у Титовој Југославији, Шиптари уживали иста грађанска права као Срби. Она тај период шиптарске историје покрива именом „апарат-

хенд“. Односно рата на Косову, иде даље од Хашког трибунала и доводи антисрпску пропаганду до врхунца тврдњом да су, осим тровања шиптарске деце, Срби 1992. године спаљивали косоварску децу у зажареним пећима! После тога, шта остаје малој Океанији осим да чека стрпљиво своје коначно исцељење све док Караџић и Младић не буду ухапшени. Баш као што ни српске девојчице из Босне или са Косова неће моћи мирно да спавају све док Насер Орић и Хашим Тачи буду на слободи.

Књижевни критичар би покушао да разлоге те зверске мржње Силвије Матон према Србима пронађе у њеним породичним, друштвеним или интимним односима. Но с обзиром да је посреди политичка пропаганда представљена у форми романа, „Океанију и варваре“ треба углавном посматрати са гледишта политолога, кога преваходно интересују циљ и смисао тог написа. Довољно је поменути приказ у недељнику „Figaro littéraire“, под насловом „На Косову смрт пева топом“, или интервју у ревији „Paris-Match“ – часописима са милионским тиражом – као и појаву Силвије Матон на главном телевизијском каналу ТФ 1. У поменутом чланку „Figaro littéraire“, Бернар Молино закључује: „Ми смо у области уметности, у срцу лепоте једног начина изражавања. Напис трансцендира оно што репортажа није у стању да изрази“. Другим речима, шиптарска пропаганда Оливије Матон је обогатила француску литературу. Све су то поуздани знаци да се анги-српска пропаганда наставља и да разбијање Србије није завршено. Предвиђено је да ће у 2005. години бити утврђен дефинитиван правни статус Косова. По свој прилици, косовску „аутономију“ ће довести до званичног отцепљења од Србије. Стога, у међувремену, треба припремити европске масе да са задовољством и плескањем прихвате „ослобођење“ косовских Шиптара. Као што би рекао Армстронг: „То је мали корак у изградњи Велике Албаније, али циновски скок ка исламизацији Европе“. Јер чак није прихваћен ни Пашин захтев да се проширена Европска заједница дефинише као хришћанска. Европа је напустила Христа. Ширак и Блер су се изјаснили за хришћанско-муслиманску Европу, због присуства милиона муслимана у европским земљама. Истовремено се, заједно са Романом Продијем, залажу за улазак Турске у Европу. Наизглед, то ће само евентуално изазвати пораст турског утицаја на Балкану, док се тиме прећутно васкреава Отоманско царство, у коме Србија мора бити сасвим мала или избрисана са лица земаљске карте. Ко у Европи данас схвата да се преко мале Србије поново отварају врата Великој Турској?

Господине Стипе Месићу, историја се понавља, Хрватској ће ускоро бити потребни српски Крајишници.

*Косово у ритаму,
Хришћанска мисао,
Београд, 2005. стр. 59-65.*

Ратибор Ђурђевић и Марко Марковић, Денвер (Колорадо), 1973

ЗА САВЕЗ ПРАВОСЛАВНИХ НАРОДА

Апел православним црквама и народима

Свети Апостол Павле нас је упозорио: „Ти људи су лажни апостоли, духовни посленици, који се граде да су апостоли Христови. И није чудо, јер се сам Сотона гради да је светли анђео. Није, дакле, ништа изузетно што се и слуге његове граде да су слуге праведности. Њихов свршетак биће по делима њиховим“ (2. Кор. 11, 13-15).

Искусили смо и ми каквим се средствима служе слуге Сатане: прво у спокојним породицама потпале ватру, па онда проричу да ће се пожар разбуктати и захватити суседне домове, ако се одмах не побију невини људи које су они оптужили као паликуће. Данас тако поступају са Србима, пре но што ће се устремити и на друге жртве. Уочи Женевске конференције – „последње шансе за мирно решење сукоба“ – запретили су Србима да ће их угушити војном силом, ако се преговори не заврше споразумом. А тиме су охрабрили босанске муслимане да не одступе од својих максималних захтева, јер ће неуспех конференције оправдати страну интервенцију против Срба. Али уколико би на Женевској конференцији, неким чудом, ипак дошло до споразума, председник Буш већ Србима прети војном интервенцијом ако нападну Косово и Мађедонију. Мада је свима познато да никада није било говора о некаквој српској инвазији Мађедоније, а још мање Косова које припада Србији. Међутим, смисао те поруке је Арбанасима морао бити јасан: „Дигните устанак, јер ће нам ма и најмања војна реакција против вас послужити да ударимо по Србима“.

Данашња светска кампања про-

тив Срба би се могла разумети када би уништењем Србије и српског отпора била занста отклоњена опасност балканског и светског рата. Но кад се изближе осмотри ситуација на Балкану, пада у очи да је инострана пропаганда против Срба само вештачка магла која скрива праве циљеве њихових непријатеља. Јер под претпоставком да Србија сутра буде коначно изба-

ЈЕДИНО САВЕЗ ПРАВОСЛАВНИХ НАРОДА МОЖЕ ДА ЗАУСТАВИ И ОТКЛОНИ ПЕРСПЕКТИВУ ТРЕЋЕГ СВЕТСКОГ РАТА. НЕЖНО ЈЕ, ПРЕ СВЕГА, ДА ПРАВОСЛАВНИ НАРОДИ СХВАТЕ ГЛОБАЛНО ПОЛОЖАЈ У КОМЕ СЕ НАЛАЗЕ И РАЗУМЕЈУ ДА СУ КОЛЕКТИВНО УГРОЖЕНИ ИАКО, ПРИВИДНО, ТЕШКОЋЕ У ДАТОМ ТРЕНУТКУ СНОСИ САМО ЊИХОВ ПРАВОСЛАВНИ СУСЕД.

чена из колосека, а Срби до последњег истребљени, то не би био крај досадашњих сукоба на Балкану него наставак старих и почетак нових. Због признања мађедонске државе би дошло до судара између Грка, Бугара и Арбанаса које би помогли Турци. Немајући више заједничког српског непријатеља, Хрвати и босански муслимани би се неминовно сукобили, док би Војводина постала бојно поље између Мађара, Хрвата и Румуна.

Дакле, очигледно је да је југословенски конфликт и српски „комунизам“ или „нацизам“ служе западним силама само као изговор и полазна тачка за даље операције далеко ширих размера. У том случају, одмах се поставља питање за-

што је избор тренутно пао баш на Србе и Југославију. Зато што се нигде у Европи није могао наћи повољнији терен за изазивање сукоба, с обзиром на етничку и религиозну измешаност, као и на крваву прошлост. Ратна провокација је ту била стопроцентно сигурна. Под условом да се бржебоље издејствује међународно признање граница феудалних република без икаквих преговора. Чим су, на тај начин, кола била гурнута низбрдо, више их нико није могао зауставити. Имајући у виду српске војничке врлине и отпорност, то није био сукоб, чији крај би се смео очекивати после неколико недеља или месеци. Захваљујући српској резистанси, морао се предвидети дужи рок који би допустио да се опробају нова оружја, као у току Шпанског грађанског рата. И није случај што се недавно у штампи појавила читава листа тих смртоносних изума које Американци намеравају да употребе против Срба. Трећи светски рат ваља озбиљно и систематски припремити.

У стратешком смислу, политика западних сила се може најбоље објаснити „теоријом домина“: када се домине усправно поређају, па се поремети равнотежа прве, онда све остале падају за њом једна за другом. Југославија је била почетна домина; Русија је предвиђена као последња. Први пут у историји указала се прилика да Русија буде потпуно уништена и православни народи с њом. Заведен празним обећањима и уверен у чврстину савеза са Украјином, руски народ се бацио у бездан, уверен да ће у пропасти Совјетског Савеза наћи свој спас, али је из те кризе изашао

ослабљен економски, политички и војнички. Преконоћ лишена поморских база на Балтичком и Црном Мору, Русија се наједном нашла на историјској сцени као дин одсечених руку. И руски непријатељи нису одолели искушењу да продру у ту политичку пукотину. Али Русија је, упркос своме паду, остала нуклеарна сила, па је било немогуће напасти је одмах и непосредно, јер би то изазвало атомски рат. Случај Југославије је у том одлучном тренутку добро дошао, стога што се ту, у најкраћем року, могао изазвати рат између православних и муслимана, баш као у Русији. Међусобно уништење православних и муслимана је најбољи „рецепт“ за унутрашње разарање Русије, а уједно служи њиховим заједничким непријатељима. Отуда на Западу сагласност између хришћана и неправославних хришћана, као и између левице и деснице. Гледају ко ће кога да надлицитира јер, бар привремено, свима користи злочин. Засада нема корисније политике, све док непријатељима не успе да изазову судар међу самим православним народима, по примеру Молдавије, а надасве рат између Русије и Украјине, у нади да би тада дошло и до православног нуклеарног сукоба. Извесно је да би у том случају страдала и Европа, али шта мари ако се Руси и Украјинци буду узајамно уништили. У противном, Америка би дотукла Русију на издисају. Осим ако Русија, у самртном часу, не нађе довољно снаге да Американцима узврати атомски поздрав.

Онима који не верују да је Запад ударио тим правцем и већ прекорачио праг Трећег светског рата, ваља указати на пример наглог пораста турског значаја и угледа. Турска је та којој је додељена пресудна улога у идућим балканским сукобима. Но њена улога је двоструко важна и у односу на Русију: с једне стране, она је позвана да – са Иранцима или без њих – подржава кавкаске и азијске муслимане против Руса, а с

друге, да искористићава и потпирује руско-украјинску заваду. Наравно, поштујући „теорију домина“, и Турска је позвана да делује опрезно и постепено, не изазивајући против себе све православне народе одједном. У случају грчке интервенције у Македонији, она би се, на пример, споразумела са Бугарима и прво напала Грке, да би се тек после грчког пораза окренула против Бугара, како би ослободила два милиона Турака на бугарској територији. А уколико Русија више не би имала излаз на Црно Море, Турској би онда било у интересу да се, у први мах, приближи Русима против Украјинаца. Због свега тога, а не само поводом Босне и Херцеговине, је далековиди француски председник Митеран провео католички Божић у Цариграду. Слутећи добро о чему се ради, Елен Карер-д'Анкоз, позната русојерка руског порекла је написала занимљив чланак „1993 – турска година? Турска намерава да постане велика сила и учествује у господарству над Црним Морем“ (Фигаро, 2. 1. 1993), где вешто представља Турке као непријатеље Ирана, спремне да закључе пакт са Русијом!

Има ли начина да се тој ратној машини стане на пут и постоји ли за православне народе нада на спас? Они ни од кога спас не могу очекивати изузев од Бога и од себе самих. Речју, *једино савез православних народа може да заустави и отклони перспективу Трећег светског рата*. Не само да се тада нико не би усудио да тај блок нападне него би можда и муслимански народи најзад увидели да су ударили кривим путем, јер се до сада нису борили за сопствене интересе него су били само играчка у рукама својих смртних непријатеља. Нужно је, пре свега, да православни народи схвате глобално положај у коме се налазе и разумеју да су колективно угрожени иако, привидно, тешкоће у датом тренутку сноси само њихов православни сусед. Чиње-

ница да Русија и Украјина до данас нису званично и недвосмислено ставиле свој „вето“ против интервенција страних трупа у Југославији сведочи да њихови слепи вођи нису свесни да се у нашој земљи пре свега њима копа гроб. А затим, од виталног је значаја да православни народи што пре одбаце све своје старе међусобне кавге и територијалне претензије. Непријатељи Православља лисују кад Украјинци спречавају Русима излаз на Црно Море или кад Румуни траже од Руса и Украјинаца Молдавију, а од Бугара Јужну Добруду. Таква политика је постала самоубилачка; она служи најцрњим православним злотворима и води нас у заједничку смрт.

Није ли савез православних народа био и остао утопија? Историја сведочи супротно. Када су се, 1912. године, Србија, Грчка, Бугарска и Црна Гора, уз политичку подршку Русије, сложено одупрле Турској, Турци су, после више од пет столећа, били најзад прогнани из Европе. Овога пута, ако се православни народи благовремено не освете, Турци би могли да се на Балкан ускоро врате, користећи се њиховом неслогом. Православним народима остаје да бирају: или ће да се уједине и спрече катастрофу или ће бити уништени једни за другим. Нема сумње да су Православне Цркве, пре свих државника, позване да утичу на ту одлуку. Од њих се на првом месту очекује да отворе очи народу и одговорним политичким личностима. Стога православна хијерархија сноси велику одговорност за даљу судбину, спас и опстанак Православља у свету. Када прави Христов Лик буде обасјао све народе, онда ће и међу људима опет завладати мир.

„Спас је твој у теби, Израилу“.

Др Марко С. Марковић,
објављено у

Православље и нови светски поредак,
Београд, 1999, стр. 122-126.

ШТА СЕ ДОГОДИЛО СА САВЕЗОМ ПРАВОСЛАВНИХ НАРОДА?

Прошло је преко десет година од мога позива „За савез православних народа“, који до данас није наишао ни на какав одјек. Да ли је била посредни једна уточица, као што су неки склони да помисле? Боље је замислити човека зараженог смртном болешћу који одбија да следи прописану терапију. Наравно, ваља прво проверити да ли су лекарева дијагноза и терапија биле потпуно тачне. У конкретном случају, мора се признати да мој политички пројекат није од православних народа захтевао никакву жртву или самоодрицање, никакав трошак и није за њих представљао никакав ризик. Да би се постигао тражени циљ, био је довољан међусобни пристанак. У току неколико месеци или неколико недеља могла се изградити једна велика сила и учврстити војно-индустијски блок од Северног до Средоземног мора.

се догодило. Бацимо онда поглед на симптоме тог лудила.

КАКО СУ ИЗДАТЕ ПРАВОСЛАВНЕ ДРЖАВЕ?

Ти симптоми су били видљиви и опипљиви за време разарања Југославије и нарочито у време агресије против српског народа. Русија се није никада успротивила својим ветом против инвазије НАТО-а. На крају конференције у Рамбујеу, која је сахранила југословенски суверенитет, руски министар Черномирдин је својим плеском поздравно ту резолуцију. А кад је председник Јељцин направио своју чувену „шалу“, наредбом да руске трупе из Босне дођу на Косово пре НАТО-а, Румунија и Бугарска су похитале да руској авијацији забране лет преко њиховог ваздушног простора, како Москва не би могла да снабдева своју војску на

који припадају јурисдикцији Васеленске Патријаршије у Паризу, Оливије Клеман и Никита Струве, без оклевања јавно иступили против Срба. Било би ипак неправедно заборавити да су, истовремено, руски и грчки народ, уз мањи број Румуна и Бугара, у више махова изразили своју симпатију према Србима. Али, искуство је показало да су, у политичкој области, међу православним народима, равнодушност, конкуренција, па и мржња, биле и остале много дубље укорене не него узајамна солидарност. Може ми се, дакле, једино замислити да сам занемарно и превидео тај неизлечиви симптом који православни народи покривају оном што се назива „реал-политика“. Било би тачније рећи да се суштина болести састоји у погрешној интерпретацији политичке стварности. Пошто у политици влада „право јачега“, већина пра-

Др. Марко С. Марковић држи предавање у Нишу, поред њега представници нишког огранка Српског сабора Двери

Но, зар се та ситуација није могла одмах променити да је Савез православних народа заменио Совјетски Савез? Нажалост, безумље нас је спречило да сагледамо ту могућност.

И шта се десило? Док сам се ја залагао за савез православних народа, православни народи су се, у већини, сложили да се продају Американцима. Стога Румунија и Бугарска неће оклевати да, почев од рата у Ираку, Американцима ставе на располагање своје базе. А грчки председник Караманлис спреман је да се прикључи НАТО-у и поздрави улазак Турске у Европу, под условом да ова призна независност Кипра. Последнице те политике су смртоносне не само за Србију него и за Европу. Поред мог пројекта, пропао је и онај који је француски стратег Александар Дел Вале (Alexandre Del Valle) изложио у својој књизи „Ратови против Европе“. Његова замисао је била да се уједно створи зид против исламизма и успостави мир у свету. За остваривање тог плана, он предлаже савез између Америке, Европе и Русије, који би такође обухватио „византијске“, тј. православне земље. Далеко од сваког „антиамериканизма“, та политика само претпоставља независну Европу, ослобођену НАТО-а. Али Дел Вале је схватио да Американци одбацују тај и такав мир, па нам његова анализа помаже да схватимо узроке његовог неуспеха.

АМЕРИЧКА ПОЛИТИКА ПРЕМА ПРАВОСЛАВЉУ

Нема сумње да су, после распада Совјетског Савеза, САД постале најмоћнија сила на свету, способна да манипулише свим осталим државама, новцем или силом. Таква ситуација до данас није била позната у историји света. Американци нису одолели искушењу да ту јединствену прилику искористе за своје себичне циљеве. Не сме се

нипошто допустити да се нека друга сила уздигне до њиховог нивоа. „Пост-комунистичку“ епоху Американци посматрају као тројни рат: између њих, исламизма и Русије. А шта послушна Европа добија тиме што се придружује Американцима у разбијању руске „империје“? Она губи, на дужи рок, свога јединог савезника у борби против исламизма. Јер Америка нема намеру да брани Европу од те смртне опасности. Напротив, она хоће ослабљену Европу коју ће држати у шаху помоћу те претње. Према томе, треба подржати исламску инвазију у Европи, створити исламске државице попут Босне и Велике Албаније, чак и по цену привремене сарадње са Ал-Каидом, као што се десило у Босни и на Косову. А та политика мора бити крунисана уласком Турске у Европу, када ће 70 милиона Турака моћи слободно да се крећу по Европи и ојачају 26 милиона већ присутних муслимана. Укратко, кроз десет или двадесет година, ако не и раније, „европске силе“ ће се наћи у истој ситуацији као Срби на Косову.

Упркос неким привидним појавама, Русија остаје главни непријатељ Сједињених Држава. Мобилизација западних сила против комунизма била је варка, она је само служила као покриће борбе против руске „империје“. Савремена америчка стратегија против Русије се не разликује много од оне која је била примењена против Југославије: разбити постојећу државу, раскомадати је стварањем мозанка малих државица, створити на том терену своје базе, приграбити петролејске изворе и осигурати пролаз за „pipe-lines“ (нафтоводе). Само, с обзиром да је однос снага био различит, НАТО је напао и бомбардовао Србе, док се против Руса Американци служе политичким минирањем и подмићивањем. Данас, у земљама Источне Европе,

бити „за Европу“ и укључити се у Европску заједницу значи напросто бити против Русије. Речју, „Хладни рат“ се наставља. Било би боље рећи „млаки рат“, јер се у том „новом хладном рату“ примењују неупоредиво опасније провокације него некада против Совјетског Савеза. Пре пада Берлинског зида, било је незамисливо слати западне посматраче да контролишу неправност демократских избора. Као што би и данас било незамисливо да руски посматрачи суде о изборима у Америци или Европи. А поводом присуства америчких војних саветника и база у Грузији и у другим суседним земљама, сви знамо да би то у доба Стаљина изазвало Трећи светски рат. Да не говоримо о потапању руске подморнице „Курск“, коју је вероватно торпилрала једна америчка подморница. По једној верзији, требало је спречити Русе да кинеским стручњацима покажу изум једног торпеда званог „Шквал“, који се под водом кретао до сада невиђеном брзином од 500 км на сат. Стога су, у Берентсовом мору, „Курск“ опколиле две америчке подморнице, једна енглеска и два шпијунска брода. „Курск“ је прво ударила америчка подморница „Толедо“, а затим га је торпилрала подморница „Мемфис“, да би обезбедила повлачење „Толеда“. О томе се у Русији није смело говорити, а проблем је био решен приликом телефонског разговора између руског и америчког председника. Али најефикасније америчко оружје је новац. Французи зову ОНГ (Organisations non gouvernementales), тј. „невладине организације“, оне „приватне“ организације преко којих Американци купују политичаре, интелектуалце и новинаре Источне Европе, под изговором да код њих не влада права демократија. Тако падају једна за другом земље које опкољавају Русију: Грузија, Украјина, Азербејџан,

Узбекистан, Таџикистан, Казахстан, Киргистан, а сада им је на плану Белорусија. Ако се тим путем настави, Американци ће добити Трећи светски рат без рата.

РУСКА РЕАКЦИЈА НА АМЕРИЧКУ ПОЛИТИКУ

Погледајмо сада како Руси реагују на ту америчку политику. Има знакова да, у последње време, амерички утицај у азијским земљама бившег Совјетског Савеза слаби, док у Белорусији напредује. Ипак, Украјина остаје руска Ахилова пета и смртна опасност. Будућност Русије се игра на том терену. Американци и НАТО већ имају излаз на Црно Море захваљујући Турској, Бугарској и Румунији. Кад би сад Украјина уступила своје базе на Кримској обали, а балтичке земље се против Руса ујединиле у исти мах, Русија би постала „див одсечених руку“. То би онда био „шах и мат“. У случају да је то заиста главни циљ Јушченка и уколико он може да одоли притиску Путина, једино решење би се могло наћи у подели Украјине, како би се избегао Трећи светски рат. Путин за сада вешто избегава коначни сукоб. Кажу да је, поводом потапања „Курска“, од Клинтона добио брисање руских дугова, нов зајам и обећање да ће Америка одустати од „анти-мисилског штита“. Бушу је Путин одмах понудио сарадњу у борби против исламистичког тероризма. У односима са Европом, његов највећи успех је спровођење „pipe-line“-а између Русије и Немачке, али доласком Ангеле Меркел на власт има изгледа да ће Немачка опет бити ближа Америци него Русији. Међутим, на азијској страни, може се рећи да се Путин приближава остварењу сна старих руских „Евроазијца“, руског савеза са Индијом и Кином. Зближењем тих трију великих сила се изграђује један моћан бедем

уједно против америчког империјализма и исламистичке инвазије. Тај незваничан војни савез ће ускоро бити и економски ојачан, јер се предвиђа да ће на том плану, у току следећих деценија, Индија остварити огроман прогрес.

Нажалост, унутрашња трулеж Русије не допушта велики оптимизам. Не само да је инфраструктура комунистичког режима још присутна – што је разумљиво – него ни култ Лењина и Стаљина још није избрисан. Миллиони Руса оплакују „баћушку Стаљина“ и жале за болшевичким режимом „у коме су боље живели него данас“. А не пада им на ум да су, у то доба, десетине милиона њихових сународника изгубили своје животе по гулазима. Чак је и Путин пожурио да их утеша званичним уставовљеном некадашње совјетске химне. Армија, духовно нераздвојена од негдашње Компартије, до сада је била неспособна да у народу пробуди патриотски елан. Има случајева када су војници били малтретирани и мучени због своје православне вере. Покрет „Родина“ пре личи на политичку партију него на извор националног и кул-

турног препорода. Упркос нади Франсоа Моријака, заснованој на знацима буђења Православља у руском народу, Црква Московске патријаршије је остала као скамењена и немоћна да оствари очекивану ренесансу. Може се такође замерити бившим дисидентима што за собом нису оставили духовне наследнике. Од Солженицина до данас, није било новог руског књижевника његовог формата. То је највећа културна празнина у историји Русије. Чак и под болшевичком влашћу је било великих песника и писаца, како међу присталицама режима, тако и међу противницима. Данас се могу „обожавати“ само мафијашки шефови. Ако не дође до неке духовне побуне, Руси ће постати народ без душе и без идеала. Тренутно изузетак чини напредак научних истраживања у области војне индустрије. Јер ако су Американци уништили „Курск“ због торпеда „Шквал“, то је уједно било пречуто признање да су их Руси на том пољу надмашили. Међутим, не треба заборавити да наука чини једну целину и да се држава не сме ограничити на финансирање војног сектора. У противном, руски научници ће и даље да емигрирају у Америку, као што се до сада збивало.

СУКОБ ЦИВИЛИЗАЦИЈА?

У таквој светској ситуацији и без руске помоћи, да ли српски народ може да преживи? Нападнути и бомбардовани од сила НАТО-а, зато што су се усудили да бране југословенску државу од хрватско-муслиманских устаника, Срби су се нашли сами против целог света. Може ли се наћи одговор код Самјуела Хантингтона који политичку буру у свету тумачи као „сукоб цивилизација“? Пре ће бити да нас он води странпутицом, јер запоставља чињеницу да је пре свега

Торонто (Канада), 1973

амерички империјализам тај који изазива раздор и немир. Где год Американци не успевају да продру, „сукоб цивилизација“ не постоји, што видимо на примеру сарадње Русије, Индије и Кине, где су посредни три разне цивилизације. А шта се догађа тамо где Американци вуку коње? По Хантингтону, Русија, православне земље, Албанија и Турска се налазе изван граница западне цивилизације. Па ипак, чим се Бугарска, Румунија и Украјина отцепе од Русије, Европа – под америчком палицом – спремна је да им отвори врата. Напоре с тим, Европљани и Американци стварају босанску „државу“ са исламском доминацијом, доприносе стварању Велике Албаније и залажу се за улазак Турске у Европу. Боље рећи, ми присуствујемо рађању чудовишта које Александар Дел Вале, са доста хумора, назива „Исламерика“. Очигледно је да се ту примењују два мерила и два кантара. Муслимански народи су добродошли кад западним силама стављају на располагање своје петролејске изворе, кад убијају Србе или Русе или кад доприносе слабљењу Европе. Но, они постају штетни и опасни чим почну да шаљу своје терористе против Американаца и њихових слугу. У таквој ситуацији може се десити да се и Бин Ладен нађе на једној или другој страни барикаде, као што смо видели у Босни и на Косову. У реду, ми смо ту поруку схватили боље но ико. Но, какве везе онда има „сукоб цивилизација“ са том политичком стварношћу?

ИЛИ – СУКОБ РЕЛИГИЈА?

Хантингтонова теза би можда била ближа истини кад би се уместо „сукоб цивилизација“ књижица дао наслов „сукоб религија“. Којих религија? За време српско-хрватског рата, западне силе су стале на

страну римокатолика против православних Срба, тако да их је скоро потпуно „етничко чишћење“ Срба у Крајини и Славонији оставило равнодушним. А у време рата у Босни, Европа и Америка су се, такође придружиле муслиманима против Срба. Јеврејска интелигенција – поглавито у Америци и Француској – масовно се мобилисала против Срба. Приликом Изетбеговићеве посете Француској Бернар-Анри Леви и Кушнер су га довели код председника Ширака. Анти-српска пропаганда ће доћи до врхунца на Косову, где ће чувена тројка Олбрајт-Холбрук-Кушнер отворено подржавати терористе УЧК. Кушнерова „мисија“ на Косову ће за собом оставити неизбрисиве трагове.

Признајемо да ни хришћански свет на Западу није заузео друкчији став. Довољно је поредити његово непријатељско држање према Србима и ћутање пред страдањима Српске Православне Цркве са америчко-европском мобилизацијом против рата у Ираку. За време председничких избора у САД војно ангажовање у Ираку је присталицама демократске партије послужило као главни аргумент против Буша, док су се хришћанске цркве у Америци удружиле против тог рата, показавши тиме да им је Ислам дражи од Православног Хришћанства. Могло се приметити да је хришћански Запад имао сличан став и према Русима. Једина разлика је у томе што Америка још није успела да коначно раскомада Русију. Руско-амерички савез, који је предложио Путин против исламистичког тероризма, је практично „мртво слово на папиру“. Симпатија Запада је од почетка била на страни Чечена. Чак и за покољ деце у Беслану, западни медији, „између редова“, одговорност пребацују на Путина. Руска реакција против чеченског тероризма је строго осуђена, мада

није гора од оне коју Израел примењује према Палестинцима или америчка армија против ирачких бунтовника. Исто тако исламска Турска је неупоредиво више вољена и цењена него православна Русија. Распад руске „империје“ је важнији од свега. Зато данас присуствујемо савезу, *de facto*, између протестаната, римокатолика, Јевреја и муслимана, а против Православља. И кад би се Русија једног дана коначно распала, тај прећутни савез не би за њу имао више милости него за Србе.

ШТА ОЧЕКУЈЕ СРБЕ?

Наведене чињенице би наизглед могле послужити као доказ да је „сукоб религија“ боља дефиниција савремене политичке ситуације него „сукоб цивилизација“: извраћени „екуменизам“ већине светских религија против Православља. Међутим, као што се од почетка могло видети, стварност је компликованија, јер се показало да су „византијски народи“ – као Румунија, Бугарска и Грчка – у мањој или већој мери били у америчком блоку него у руском. И не само то: половина српског народа такође жели да уђе у Европску заједницу, под влашћу Америке и НАТО-а.

Да, у Европу која је српску индустрију уназадрила за четрдесет година. У Европу која гони српске „ратне злочинце“, а власт на Косову предаје бившим вођама УЧК. У Европу која допушта Шинтарима да некажњено спаљују цркве и манастире. У Европу која тим злотворима помаже да Косово „етнички очисте“ од Срба као што је раније помогла протеривање Срба из Крајине, Славоније и једног дела Босне. У Европу која нам у Приштину шаље Дугласа Александера, британског министра спољних послова, да наговести могућност независности Косова. У Европу која диже хајку на Младића и Ка-

рацића као на дивље звери, док Кушнер слави Изетбеговића као представника Доба просвећености. У Европу која забрањује босанским Србима да се ослободе исламског ига и прикључе Србији.

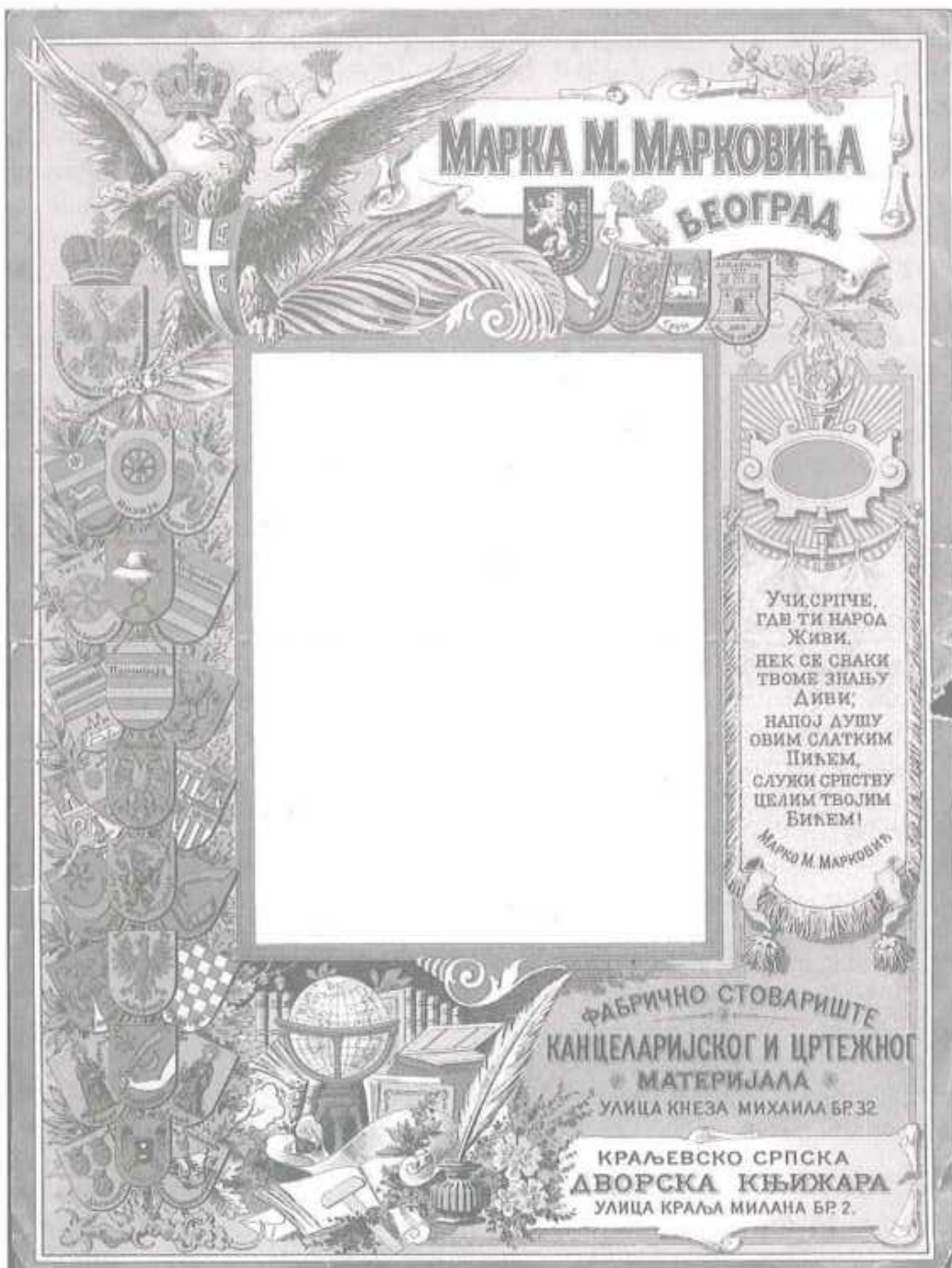
Благо вама, продавцима Србије, ви ћете се обогатити и имати велике личне користи, али српски народ никада!

Већ годинама покушавам да српски народ пробудим и разбијем његове плузије, али узалуд. Знате ли шта данас српски народ представља у очима Запада? Одговор је прост: он вреди мање од животињских врста. Светски еколози се одавно брину за судбину делфина, слонова, медведа, птица, крокодила, а у последње време слепних мишева и жаба, зато што би њихов нестанак био штетан за даљи развој природе. Али, уништење Срба и Руса ни најмање не штети природи. У Француској је забрањено убијати вукове и медведе купљене у Словенији. А на територији бивше Југославије се Срби могу уништавати као муве. „Спасите зоолошки врт у Венсену!“, то у Паризу лепо звучи. Али кад би неко сутра у новинама написао чланак под насловом „Спасимо српски народ“, био би извиждан и исмејан.

Но, упркос наводном „сукобу цивилизација“ ни Индија ни Кина не одобравају оно што западна цивилизација ради и одобрава. Та западна цивилизација која се, с времена на

време, представља као „хришћанска“! Човек онда има право да се упита шта ту остаје од Хришћанства, кад је за људе на Западу важнији опстанак животињских врста од судбине једног хришћанског народа. А затим, такође, шта остаје од демократије, кад политичари и

гоценији од живота једног човека или народа? Да ли је у историји постојала нека цивилизација која је ниже пала од ове западне, у којој лудило и мржња тријумфују над разумом и љубављу?

Пословица плакат Марка М. Марковића, деде Марка Марковића са грбовима земаља у којима живи српски народ

њихови mass media могу да заслепе милионе људи у тој мери да живот једне животиње постане дра-

Изворено из трибунала Српског савеза Двери у Нишу у Београду у октобру 2005. године

ВИТЕЗ ВИСОКЕ СРБИЈЕ

Марко С. Марковић међу Србима: између признања и прећуткивања

У мом народу је обичај да се о великим и светлим људима говори добро само кад умру. Док су живи, не разумеју их, не виде их и не чују, завиде им. Тек кад оду, каже се: „Били су велики!“ Решно сам, барем у једном случају, да такву праксу прекинем, и да запишем неколико речи о господину Марку С. Марковићу, још увек живом и делатном заветнику православно вере и духовне културе, без кога не могу ни замислити хришћанску мисао српског XX века.

Са његовим делом сусрео сам се као студент књижевности, гладан и жедан сазнања о дотада забрањеној нашој мисли. У доба кад сам, у читаоници САНУ, гутао предатна издања Берђајевљевих књига и Црњанскове „Идеје“, до руку ми је дошао специјални број бирмингемске „Лазарице“, посвећен двестагодишњици Француске револуције. Сви митови, у које сам одавно сумњао, а којима сам у школи учен (себични Луј XVI и глупава Марија Антоанета, која поданицима препоручује колаче уместо хлеба; мрска Бастиља; племенити борци за „слободу, једнакост, братство“), нестали су као прах пред ветром.

Касније је дошло до познанства са монахом Митрофаном, мудрим старцем који је младим Србима желео да укаже на светосавско-светогорски пут повратка свом идентитету. Године 1994. и 1995. захваљујући њему, нас неколико млађих срело се у Јерисосу са господином Марком. Тај сусрет био је сусрет са Србијом која је, пред црвеном хордом, нестала у јесен 1944. Било је довољно видети га: витког, префињеног, са изгледом педесетогодишњака, иако је већ био у седамдесетим, врсног пливача (млађи

су посустајали пливајући са њим), па да га замислимо као осамнаестогодишњака у Каленићу, док држи предавања припадницима ЈВуО и касније у Истри, са митраљезом у рукама, док брани последње линије Краља и Отаџбине. Говорио је дубоко, али и меко и господствено, с француским „р“. Гледати и слушати га значило је гледати и слушати оно што је нестало са наших високих школа и академија, у које су многи дошли по наказном начелу политичке подобности. Мислио сам: „Па зар овај човек није могао да буде професор политичке философије на Универзитету у Београду, он који је докторира на Сорбони? Зар за њега нема места у српским књижевним и философским часописима? Зар београдски недељници никада неће урадити разговор са најученијим и најумнијим Србином дијаспоре?“ Причали смо о свему и свачему, од повести из његовог живота до стања савремене Србије. Договорили смо се, скупа са оцем Митрофаном, да издајемо дела Марка С. Марковића у Матици. И серија је кренула: прво „Православље и Нови светски поредак“ (непревазиђена књига на ту тему, још увек, како по каквоти обавештења и увида, тако и по одмерености и разложности); затим „Истина о Француској револуцији“; затим „Наличје једне утопије“ (студија о марксизму) и „Пола века српске голготе“. Библиотека је добила име „Политика и образ“, а увод за њу је написао блажено упокојени Владика Будимски Данило, кротки и учени архијереј Божији, колега Марков са париског Института Светог Сергија, који нам је о њему увек говорио са усхићењем, сведочећи да је реч о једној од најплеменитијих српских глава (у годинама кад је Марко, као емигрант политички и непријатељ идеолошки, забрањиван, „Теолошки погледи“, часопис који је уређивао Владика Данило у Београду, увек су му били отворени). Након прве четири књиге, библиотека „Политика и образ“ се угасила, али су после изашле и књиге „Стопама Христовим“ и „Српска апологија Русије I и II“.

Стил Маркових књига, онај златоткани „београдски стил“, елегантан и прозачан кад треба, а мужеван и јасан свагда, мисли доследно развијене, без трага „мућења воде да би изгледало дубље“ (Ниче), само је једна од многобројних радости при сусрету с његовим књигама. Пишући андрићевским методом („да речима буде тесно, а мислима пространо“), он је у појединим својим књигама од стотинак страна нудио садржај за који би неком били потребни томови (нарочито мислим на оглед о Светом Сави и студију о Француској револуцији).

Са господином Марком сам се дописивао, и још увек се дописујем. Нарочито су била потресна његова писма у доба кад је падала Српска Крајина и када је бомбардована Република Српска. Тада се он жалио како му је бескрајно тешко јер Господ не чује недостојне молитве које Му он, срца пуног љубави и бола због свог народа, упућује. А како му је тек било 1999. кад су бомбе поново падале на Београд и на Србију! (Знао је да ће мржња Запада према Србији да се претвори у бомбе. У интервјуу датом часопису „Образ“, средином деведесетих, упозорио је да ће Срби из Србије, који не верују у ту мржњу Запада, променити мишљење кад бомбе падну на Београд.)

Често размишљао о нашем проклетству: да су нам најбољи људи маргинализовани, да њихова реч допире до нас у хиљаду-две примерака, а да људи из нигдине, полуобразовани „постмодернисти“, пропали марксовци-праксовци, стално, и за време Тита, и за време Милошевића (кад су били

„опозиција“), и за време ДОС-а, и данас, доле памет, и уче нас – онда „социјализму са људским лицем“, а сад „људским правима“, „грађанским слободама“ и „толеранцији“. Марко С. Марковић, из далеког Орлеана, не може свом народу да се обрати преко националних медија, а Латинка Перовић може...

Па ипак његова порука допире до оних који је траже, пре свега до младих, који виде сву лаж света у коме антихрист привремено влада уместо Христа. Само у таквом свету могуће је да нам космополите буду Теофил Панчић и Биљана Србљановић, а не грађанин света Марко С. Марковић, који познаје и воли наслеђе целе хришћанске Европе (нарочито Француске) колико и своју Србију, и коме је Нотр Дам познат као и Студеница.

Марко је витез последње одбране, оне одбране у којој нема одступања и за коју се не могу очекивати земна одликовања; он је заточник „етике херојског песимизма“ (Шарл Пеги), која човека снажи у последњим временима историје. Ђакон Андреј Курјев у свом огледу „О нашем поразу“ тим поводом вели: „Есхатолошка етика зна да ће на плану земаљске историје хришћанство изгубити. Али реч је о заштити извесне метаисторијске истине. И зато тржишна ефикасност („Шта ја имам од тога?“) – није последњи критеријум. И количина новинарских батаљона и универзитетских кохорти, које су мобилисали нови пророци „толеранције“ – није коначан аргумент. (...) Неће победити „наша вера“, „наше идеје“, „наша Црква“. Победиће Бог. И да Он дадне да, приликом те Његове победе, будемо на Његовој страни“. То јест, како је један руски владика говорио болшевицима: „Ви ћете победити, али после свих победника победиће Христос!“ У земаљском смислу, Србија се распада и нестаје; нестаје у магли лажи „пермисивног друштва“, у доба у коме је осуђена на „денацификацију“ и окупацију. Но, то није крај: Христос ће доћи! „Гледајте да се не уплашите: јер све ово треба да се збуди!“ (Мт. 24, 6), вели

Господ Својим ученицима у последње дане.

Марко се није уплашио: он држи последњу линију одбране, без обзира на то колико непријатељ (кнез овога света) био привидно моћан. Млади православни Срби, који се боре за своје отачаство у Христу, поносни су што имају таквог учитеља, таквог високог господина какав је Марко С. Марковић, Перо Димискија наше емиграције.

А сад да видимо како је његово дело примљено међу Србима, за које је живео и живи.

ЕМИГРАНТСКА РЕЦЕПЦИЈА

**РАТКО ОБРАДОВИЋ О
„ЈУГОСЛОВЕНСКИМ ПИСЦИМА“**

Легенда емигрантске публицистике, од УДБЕ убијени уредник „Искре“ Ратко Обрадовић, поздравно је усклицима радости („Искра“, 360/1966) излазак Марковићеве књиге „Југословенски писци“, рекавши да се он „кроз све своје есеје представља читаоцу као носилац најширих схватања – од српских до, у хришћанском смислу, општечовечанских, при чему му југословенска сигурно нису најслабија“. Обрадовић је приличну пажњу посветио Марковићевом „Писму Мирославу Крлежи“, које, иако стилски не баш савршено, представља прави ударац овом проповеднику „измета и смрада“, човеку који не зна за свето и честито. Обрадовић је био одушевљен Марковићевом аналитичком дубином и стилем, верујући да је пред читаоцем нека врста новог, само ширег, хришћанског Скерлића.

КЛЕНОВАЦ О МАРКОВИЋУ

У приказу – огледу „Берђајев код Срба заслугом Марка С. Марковића“ М. Кленовац („Искра“, 582-583/1975) са великим задовољством уочава чињеницу да је др Марко С. Марковић те, 1975. године, на Ђурђевдан, докторирао на париском универзитету за правне, друштвене

и економске науке, са темом „Филозофија неједнакости Николаја Берђајева“. Овај докторат је био државни, а оцена највиша – „cum laude“. Пре Другог светског рата француски државни докторат стекли су само два Србина – Александар Арнаутовић, Скерлићев секретар, и Миодраг Ибровац. Истичући да је тиме постигао изузетан успех, Кленовац каже да се Марковић „винуо и изнад француског и нашег неба – у висине светске, универзалне мисаоности“. Жалећи што овакво дело у Југославији неће смети ни да помину, па ни да нападну, Кленовац прелази на сумарни приказ дисертације.

Берђајев је, у „Филозофији неједнакости“, кроз четрнаест писама упућених идеолошким непријатељима, пре свега болшевицима, дао основне црте свог погледа на човека као биће заједнице. За Берђајева, држава је била онтолошки заснована заједница реалних људи који су хтели да се организују зарад сигурности, нација осећање заједничке историјске судбине (и национално осећање, поготову ако је „месијанско“, дубоко је прожето духом религиозним), аристократија је стваралачка елита створена Богом, демократија поредак рационалног преупрошћавања и попростачења, који, поричући Бога као извор власти, обоготворава човека, слобода и једнакост неспојиви јер „једнакост прождире слободу“, либерализам компромис између демократије и тоталитаризма („опортунизам“), анархизам крајњи плод либерализма, који верује да се рушењем долази до стварања... Берђајев је у „Филозофији неједнакости“ уочио да „деспотизам демократских маса“ бива замењен деспотизмом тоталитарне државе; обрачунао се са социјализмом, који пориче и Бога и човека и својом антихристовском утопијом хоће да замени Царство Божје. Само оно што је есхатолошко може да буде смисао историје.

По Кленовцу, Марковићева књига се суверено креће кроз миленијуме људске мисли, пратећи Берђајевље-

Свадба млађег сина Ђорђа (руска катедрала у Паризу). Пред вратима чика Марко са иконом Св. Ђорђа, 1989

ве трагове у филозофској и културној баштини човечанства. Марковићево дело је врхунска синтеза: „Установе и појмови, конкретно и апстрактно, рационално и традиционално, реално и идеално, идејно и идеолошко, религиозно и црквено, теолошко и метафизично, онтолошко и есхатолошко, Нација и Држава, право и сила, грађанин и поданик, појединац и колектив, прогрес и дегенерација, елита и пук, аристократија и демократија, цивилизација и култура, и стотинама сродних и антитегичних појмова и категорија мисаоних – календоскопски се преслићу у цитатима толиких писаца од пре два миленијума до наших дана! Уочити разлике и сличности међу њима у конфротацији с Берђајевом, претпоставља најпре огромну општу ерудитију, вансеријско богатство специјализованог образовања, затим изузетну снагу селекције и не мању способност правременог конфронтирања у нападу и одбрани. Једном речи: даровитост писца, коректност научника и доследност мислиоца.“

ЈОВАН БРАТИЋ О МАРКОВИЋУ

Јован Братић је у „Американском србобрану“, 11. октобра 1976. године, приметно две мање, али веома

важне Марковићеве студије, подсловом „Свети Сава – светитељ и просветитељ“ и „Тајна Косова“. Обе књиге изашле су у бирмингемској „Лазарици“. Братић је уочио, као и многи други, да је М. С. Марковић „светосавски тип интелектуалца и човека у коме љубав према Западу не помрачује љубав према српском народу, а ученост не убија веру“. Братић нарочито наглашава да је Марковић Светог Саву уочио као троструког подвигоположника српске слободе: слободне Цркве (аутокефалије), слободне државе и слободне културе. По Марковићу, без Светог Саве ми смо копити и просјаци. У „Тајни Косова“, Марковић истиче да без буђења косовског духа у Србима, више нема никакве наде за спас народа од окова безбожја.

Када је др Марко С. Марковић у Паризу одбранио мемоар за више студије политичких наука, он је и објављен на француском. Била је то његова студија о Хрвату Јурају Крижанићу, римокатоличком мисионару који је, у доба руског цара Алексеја Романова (оца Петра Великог), покушао да Русију помири са Римом. Јован Братић, у свом приказу у „Американском србобрану“ (2. децембар 1977) каже о овој књизи: „Испада, колико знамо, да је Марковић овим својим радом дао први православни одго-

вор, представљајући Крижанића и његову трагедију као човека који је покушао да помири католицизам са словенством, а доживео је да га Руси не приме и католици одбаце с неповерењем. Марковић је дао досад најдубљу анализу Крижанићеве „Политике“, подвргнувши научној критици економске, политичке и богословске ставове Крижанићеве, с пуним квалификацијама за овај посао“.

Братић је приказао и Марковићев мемоар из предмета Историја уставнога, браћен 8. новембра 1976. на Универзитету права, економије и друштвених наука у Паризу. Реч је о делу „Брачно право Православне Цркве по Никодиму Милашу“. Он истиче да је рад „браћен и одбраћен под најтежим могућим условима“, јер је председник жирија био професор римокатоличког богословског факултета и бранитељ папског примата Жан Годме, чијег је учитеља, професора Ле Бра, Марковић неколико пута оштро критиковао. Само захваљујући још увек делимично очуваној академској толеранцији у Француској, а још више бриљантној Марковићевој одбрани рада, оцена је била „одличан“. Братић је истакао да је аутор велику пажњу у уводу свог рада посветио одбрани назива „Православна Црква“, који су римокатоли-

Ђерка Светлана и унука Катарина изнад реке Лоаре, Орлеан, 1996

ци увек свим силама избегавали, називајући „месједнишине“ „Грчка Црква“, „Источна Црква“, „Грчко-русска црква“. Братић истиче да Марковић „утврђује догматско јединство у слободи и плурализму јурисдикција аутокефалних православних цркава које представљају једну Цркву, на челу једино са Исусом Христом, а за мерило истине признаје само дејство Духа Светога. На организационом плану Православна Црква се оваплоћује у свету кроз „сазвежђе“ аутокефалних цркава, а не кроз конференције и конгрегације, што не искључује могућност одржавања помесних, обласних и васељенских сабора. Ово све на приговоре нарочито римокатолика да у Православној Цркви, односно црквама, влада разбијеност, недоследност, чак и расуло“.

Братић је у „Србобрану“ (23. децембра 1977) поздравно и студију „Марксизам у теорији и пракси по руским мислиоцима“. Он вели: „Марковић је учинио велику ствар што је први досад дао преглед руске критике марксизма у једном синтетичком обиму, коју ни Руси нису дали ни после 60 година у избеглиштву. Дао то као хришћански мислилац, раван по спреми многим од њих, како би се слободни свет Запада упознао са знањима и искуствима Руса у време када саблазан комунизма прети да пороби што још није поробљено“.

ПРОТА МИЛЕНКО ЗЕБИЋ

Никако се не сме занемарити улога прота Миленка Зебића, угледног старешине цркве Лазарице у Бирмингему (Велика Британија), оснивача часописа „Лазарица“ и издавачке куће „Лазарица Press“. Попут оца Митрофана Хиландарца, који је у часопису „Хиландар“ из броја у број давао простор Марку С. Марковићу, што је овај мудро користио објављујући своје бесцен-бисерне кратке огледе, прота Зебић је објављивао Маркова дела у часопису или као књиге – о Француској револуцији, Светом Сави, тајни Косова, оцу Јовану Рапајићу. Зебић је и издао Маркову студију о марксизму према руским изворима. За њу прота Зебић вели („Искра“, 15. новембар 1977): „Да ли је ово најбоља Марковићева књига која се до данас појавила на српском језику, о томе је слободно имати своје мишљење, али је сигурно да је она политички најзначајнија“.

Светлана на свадби једног француског рођака, крајем осамдесетих година

ОТАЏБИНСКИ ОДЈЕЦИ

БОЖИДАР КОВАЧЕВИЋ И ДЕЛО МАРКА С. МАРКОВИЋА

У земљи је само бивши професор Марка Марковића, Божидар Ковачевић, имао смелости да прати његов рад и стваралаштво, о чему је редовно извештавао србског читаоца. Када се појавила Марковићева дисертација о Берђајеву као посебна књига, вели Ковачевић („Весник“, 679/1980), у парискком дневнику „Le Monde“ се 26. септембра 1978. појавио подужи, зналачки приказ из пера Жана Лакроа, у коме је Марковићево дело оцењено као значајно. У часопису „Источна Европа“ Хелмут Клоцке (12. децембар 1979) такође је приметно Марковићеву студију, а Ковачевић истиче да је Сорбона позвала Марковића да одржи циклус предавања, која су одушевљено прихваћена.

Ковачевић закључује: „Оваквој радљивости, стручности и даровитости морамо се дивити. Иво Андрић ми је говорио да је Марковићев оглед један од најбољих који су о њему написани, па би га свакако требало превести, као и ову књигу о Берђајеву која нас упућује у токове руске мисли прошлога и овога века“.

Ковачевић је још крајем шездесетих помнио да би било значајно превести Марковићеву студију о Андрићу на

србски. Али, ево, нема је у Србији ни 2006. године.

ПРИЈЕМ У СРБИЈИ ДЕВЕДЕСЕТИХ ГОДИНА 20. ВЕКА

Прва књига у библиотеци „Политика и образ“ (уредник ове едиције био је покојни публициста Небојша М. Крстић), која је излазила при храму Светог Александра Невског у Београду, била је „Православље и Нови светски поредак“. Књига је наишла на изузетан пријем у круговима православних интелектуалаца, како због свог садржаја, тако и због сувереног доказивања чињенице да човечанству прети тоталитаризам према коме ће претходни тоталитаризми бити само сенка. Прикази су објављени у „Светигори“ (33/1994), „Држави“ (45-46/1994) – из пера Богдана Златића, „Византијском огледалу“, „Белој ружи“ (11/1994), из пера Жељка Симовића.

Мр Зоран Милошевић је у књизи др Марка С. Марковића уочио да у Новој Европи, Европи Новог светског поретка, православне чека горка судбина, а да ће и хришћанство, протестантско и римокатоличко, такође бити маргинализовано. Милошевић је уочио да Марковић има „интердисциплинарно образовање, бурну прошлост и неугашено родољубље“, упозоравајући да се таква књига не може прећутати. Жељко Симовић је приметио да ова књига буди православног читаоца, и да није пуко теоретисање, јер је текст „За савез православних народа“ конкретан предлог за акцију.

У свом изврсном огледу „Хришћански отпор мултијализму/Поводом књиге Православље и нови светски поредак“ (Образ 1/1995), Матеј Арсенијевић је уочио да је књига Марка С. Марковића „прва у укушној србској теолошкој и политичкој литератури која се на православан и озбиљан начин бави најакутнијим проблемом садашњег тренутка србске духовне и политичке историје“. Говорећи о рату који здружени антихришћански фундаменталисти Запада и исламисти воде против православних Срба, Матеј Арсенијевић указује на крајње циљеве америчке борбе за „коначну“, остварену утопију PAX AMERICANA: „Тај рат се води „легално“ на нивоу цивилизације у циљу постепеног и систематског успостављања једне светеке

човекобожне државе или „New World Millenium“ -а као псевдо-царства у коме нема Цара и нема Бога, већ само безличних човекобогова који као нове цивилизацијске (политичко-економске, медијски-технолошке и војне) елите владају цивилизацијом безличних човештава или атома како их назива др Марко С. Марковић у тексту „Атомизација човечанства“. По Арсенијевићу, србски народ се, као хришћански и државотворан, међу првима нашао на удару „превентивне“ и „миротворне“ одмазде западне Уније. Арсенијевић је, указујући на Марковићев апел „За савез православних народа“, устврдио да ће православни, ако се не уједине пред лицем новог зла, пасти у ропство теже од свих предходних, и питање је хоће ли се икад опоравити од удараца маљем нововавилонских „интеграција“.

Бобан Миловановић, у свом приказу књиге „Наличје једне утопије/Хришћанство и марксизам“ („Образ“, 1-2/1996), уочава да је писац, на једном мањем простору, анализирао многе битне појмове марксистичке идеологије која је секуларна варијација „хилијастичког месијанизма јеврејског типа“, и да је показао да је „марксистичка идеологија дело човека руковођеног мржњом: мржњом према Цркви, мржњом према социјалној категорији којој је и сам припадао, мржњом према породици, мржњом према људима (чак и према истомисљеницима)“.

Док год је постојала библиотека „Политика и образ“, Марковићеве књиге биле су запажане и запажене. После престанка излажења те библиотеке, рад др Марка С. Марковића нарочито су афирмисали свештеник Милорад Средојевић, који је читав низ његових књига објавио у библиотеци „Хришћанска мисао – Свечаник“, др Ратибор Ђурђевић, његов ратни друг, Предраг Р. Драгић Кијук, полихистор и дугогодишњи уредник „Књижевних новина“, као и др Драган Суботић, који је читав број „Српских органских студија“ посветио Марковићу, урадивши и један озбиљан интервју с њим. Удружење „Српски сабор Двери“ организовало је, на Студеничком сабору 2003, сусрет др Марка С. Марковића са омладином, као и његов боравак у Србији у јесен 2005. Часописи „Геополитика“ (уредник Слободан Ерић), „Европа нација“ (уредник Бранислав

Матић) и „Огледало“ (уредник Славољуб Веселиновић) редовно су др Марку С. Марковићу нудили простор за ауторске прилоге, као и часопис „Црквени живот“ (уредник Матеј Арсенијевић).

МАРКО С. МАРКОВИЋ И ИВАН ИЉИН

Постоје духовне сродности између људи; наравно, и између мислилаца. Нико не може оспорити сличност између Шекспира и Достојевског, или између Микеланђела и Родена. У једном дубоком, унутрашњем смислу постоји сродност између великог руског религиозног филозофа, Ивана Александровича Иљина (1883-1954) и Марка С. Марковића. Једна од основних је и ова: Иљин и Марковић су представници руске и србске политичке емиграције. Због своје непартијности и дубине, обојица су били несхваћени и неприхваћени у оној мери у којој је то било неопходно због њиховог значаја. Иљин је доживео посмртну сатисфакцију: данас је најчитанији филозоф у Отаџбини, а лично је председник Русије Владимир Путин наредио да се прах његов и његове жене Наталије пренесе, 2004. године, из Швајцарске у Русију. Иљин сад почива на славном гробљу Донског манастира у Москви.

Као и Иљин, Марко С. Марковић је имао блистав научни рад, крунисан високим признањем доктората; као и Иљин, Марко С. Марковић је свој рад засновао на хришћанском погледу на свет, бавећи се различитим темама (од философије историје до односа науке и вере); као и Иљин, Марко С. Марковић је писац префињеног стила и јасне речи; као и Иљин, настојао је да оемисли хришћанско „супротстављање злу силом“, и да укаже на суштину чиницу, коју су многи покушавали да сакрију од младих и од Цркве отуђених људи XX века: Хришћанство није никакав толстојевски пацифизам, него жива борба за ваплоћење идеала вере у свакодневници; као и Иљин, знао је да ће судбина безбожничких држава (попут Совјетије и Титославије) бити пропаст народа који у таквим државама живе, а пре свега највећих народа – Руса и Срба; као и Иљин, Марковић је монархиста, јер верује у три највеће вредности српскога народа (Владика Николај): Бога, Краља и Дом.

Још су веће сличности њихових жи-

вота. Иљин је морао да напусти Совјетију под претњом смртне казне, а Марковић је, као национални борац, са пушком у руци, морао да се склони из Отаџбине, коју је окупирао Броз са својим комунистичким хордама. Марко С. Марковић је имао више среће само зато што је успео да види своју Србију, макар пола века касније, а Иљин је умро не дочекавши ту радост. Нешто суштинско их везује управо кад је у питању стваралаштво, које су оба схватили као службу Богу и роду. (Сетимо се Иљинових речи. „Ето шта ми је једина утеха: ако су моје књиге потребне Русији, Господ ће их сачувати од нестанка; а ако нису потребне ни Богу, ни Русији, нису потребне ни мени самоме. Јер ја живим само за Русију.“). Обојица емигранти, Иљин и Марковић нису увек били примани најбоље ни у самим емигрантским круговима (Иљина су нападали „хришћански либерали“, а Марковића „демократски левичари“ попут Десимира Тошића који је, наравно, имао више разумевања за Милована Ђиласа него за једног србског монархисту).

Неслога руске и србске дијаспоре такође су заједничке и болне позадине Иљиновом и Марковићевом деловању. (Марковић у свом интервјуу датом „Књижевним новинама“, бр. 1042/2001. каже: „По доласку у емиграцију, наши млади „демократи“ су пренели раздор из нашег грађанског рата који није сасвим престао до дана данашњег. Стога никад није био створен заједнички фронт против Тита и комунизма. Кад сам сарађивао у зборашкој „Искри“, за четнике нисам постојао. А кад сам почео да пишем у Ђујићевој „Србији“ и „Американском србобрану“, зборашни су ме питали зашто сам се повукао из политичког живота. После мог сукоба са др Ђоком Слипјевичевићем, мој глас би био потпуно угушен, да ми нису пружио руку отац Митрофан Хиландарац и прота Зебић у Енглеској.“).

Разумећемо високо, аристократско родољубље Марка С. Марковића ако будемо прочитали Иљинове ставове о томе шта патриотизам заиста јесте: „Човек не може а да не воли своју отаџбину; ако је не воли, то значи да је није нашао и да је нема. Јер се родина да наћи управо вољом за духом, а дух је самостална и највиша красота; могуће је видети и не знати, али, видев-

ши је и познавши је, немогуће је не заволети је“.

Суштина хришћанског родољубља је у љубави према духовном животу свог народа (зато слободно можемо рећи да су два стуба на којима почива читава философија Марка С. Марковића његови огледи о Светом Сави и тајни Косовског завета, објављени у књизи „Стопама Христовим“). Иљин о томе каже следеће: „Оно на шта је усмерена моја љубав према отаџбини је духовни живот мога народа, његова стваралачка дела и услови за њих неопходни (материјални, културни, политички). Не народ сам по себи, него народ који води духовни живот, и не само живот народни, него живот заиста духовни, и духовно висок, и не само услови живота – земља, и клима, и привреда, и организација, и власт, и закони – него све то као оно што је дато духа ради и створено духом и због духа. Управо духовни живот и јесте оно ЗБОГ ЧЕГА И ЗАШТО је могуће и треба вољети свој народ, борити се за њега и погинути за њега. Кроз њега све добија свој истински значај и праву вредност. У њему је суштина родине, она суштина коју треба вољети више по себи, за коју вреди живети управо зато што за њу вреди и умрети. Са њим заиста треба сјединити и свој живот, и своју судбу, управо зато што он има објективну вредност пред ЛИЦЕМ БОЖИМ. Духовни живот мог народа и дела њиме саздана су важни, неопходни и драгоцени САМИ ПО СЕБИ, због чега су и УНИВЕРЗАЛНИ: не само за мене, него и за мене, и за мој народ, и не само за мој народ, него свагда и за све, за све људе који сада живе и који ће било када живети“.

Из ових речи Иљинових постаје нам јасно како је могуће да србски хришћански родољуб разуме не само свој народ и његову културу, и не само православне Словене, којима је Марко С. Марковић посветио своју предивну “Српску апологију Русије”, него и француску римокатоличку културу, о којој на србском језику нико није написао лепше огледе. Укоревен у завичајно тле, свестан онога што је духовно вредно у Срба, Марко С. Марковић има видовитост отаџстволупца, који једини може да буде прави космополита, грађанин света. Ко разуме Светог кнеза Лазара, разуме и Јованку Орлеанку, а ко уме да прочита дела Све-

*Рим, 1989. Никол Марковић,
годину дана пре смрти*

тог Николаја Жичког, знаће да цени и Жоржа Бернаноса. Јер, опет по Иљину, “онај ко уме да воли дух, тај зна његову наднационалну, свелудску суштину; зато он НЕ УМЕ ДА МРЗИ И ПРЕЗИРУ ДРУГЕ НАРОДЕ, јер види њихову духовну силу и њихова достигнућа... Истински патриота не само да није слеп према духовним достигнућима других народа, него он стреми да их појми и усвоји, да их uvede у духовно стваралаштво своје родине, да би обогатио њен живот, продубио њен пут и исцелио могућу недовршеност њених достигнућа”.

Нико као родољуб не познаје мане свог рода, али их родољуб не критикује на хладни, презриви начин, него као онај кога те мане боле, јер затамњују икону националног постојања, њен есхатолошки лик. Зато Марко С. Марковић уме да буде строг према гресима и неправдама својих сународника (што га је, као што се види из полемике поводом књиге др Слијепчевића о Југославији уочи и за време Другог светског рата, коштало много, и због чега су му се често затварали путеви за објављивање и јавни рад); зато није хтео да попусти пред притисцима идеолошке природе кад је питању историјска истина. Ако је Пуниша Рачић убио Стјепана Радића с предумишљајем, и ако је то продубило међународни јаз у несрећној предрадној Краљевини, онда Марко С. Марковић неће правдати Рачићев поступак „динарском плаховитошћу“.

Истовремено, Марко ће умети да оплакује судбину свог племена, на смрт осуђеног, коме је XX век донео највише страдања у историји. Обраћајући се нацистичким иследницима који му спремају смрт, Спасо Спасовић, лик србског четника из „Земље Недођије“ Владике Николаја, вели: „Нисам ја, господе, обожаваоца мога народа, те да бих био слеп за његове мане и грехове. Но у часу када неко самртно страда, нечовечно би било говорити о његовим мањинама и гресима. А мој народ самртно страда. Чак и окупирани Римљанини, Пилат, и његов капетан Голготске страже, имали су само похвалне речи за највећег страдалника“. Зато је Марко С. Марковић страдалником србском народу (као и руском) посветио најлепше странице својих духовно-политичких апологија, испуњених љубављу. Тако је исто чинио и Иљин.

И још једна сличност: Иљин се звао Иван, а у свим руским бајкама најмлађи брат Иван, иако на први поглед наиван и простодушан (Иљин је, као и Марковић, заузео најнезахвалнију интелектуалну позицију у XX веку – био је хришћански мислилац), увек је побеђивао „мудраце овог света“. Иљинова мисао је, до данас, путоказ за обнову Русије, ако руски народ буде хтео да се врати стазама својих Светих предака. Марко, пак, носи име највећег јунака србске епске поезије (Добрица Милутиновић, славни Хамлет београдског глумишта, изговорио је, приликом упознавања с њим, речи које ће мали дечак заувек запамтити: „О, Марко, то је херојско име!“), чији је основни етички став у његову душу заувек усадила мајка Јевросима:

*„Сине Марко, једини у мајке,
не била ти моја рана клета,
немој, сине, говорити криво,
ни по бабу, ни по стричевима,
већ по правди Бога истинскога!
Боље ти је изгубити главу,
него своју огрешишћу душу!“*

И Марко С. Марковић се, читавим својим делом, трудио да говори истину која је вреднија од главе, истину која спасава душу.

2002-2006.

(Оглед је завршен на Велики Четвртак у Косовској години Србије)

Владимир Димитријевић

Свети Николај Српски

ФИЛМ "СВЕТИ НИКОЛАЈ СРПСКИ"

У продукцији Српске православне црквене општине Берлин и под руководством познатог православног уметника Ђакона Ненада Илића 2 године је рађен и успешно завршен велики пројекат дугометражног документарног филма "Свети Николај Српски", посвећен животу и учењу Светог Владике Охридског и Жичког Николаја Велимировића. Прича о једном од највећих светских интелектуалаца 20. века испричана је кроз спој филмског језика Запада и православног виђења света. Кроз узбудљиво филмско житије једног од најомиљених српских светитеља испричана је читава историја Срба у 20. веку. Филм траје 112 минута, урађен је у најсавременијој продукцији и преведен на 4 велика светска језика: француски, немачки, руски и енглески.

Са овим филмом српска култура добила је свој најважнији производ у последњих 15 година и понудила најтачнију личну карту српског народа, са којом можемо да се поносимо пред светом.

Филм који треба, као испомоћ веронауци и познавању српске историје, да има свака српска породица, школа, црква, манастир и библиотека.

Филм који враћа национални оптимизам, и обнавља веру у Бога и Српство.

Филм "Свети Николај Српски" се може набавити преко канцеларије Српског сабора Двери у Београду, Ресавска 11, на телефоне 011/32-37-362 и 064/262-90-50 или путем електронске поште: infodveri@verat.net

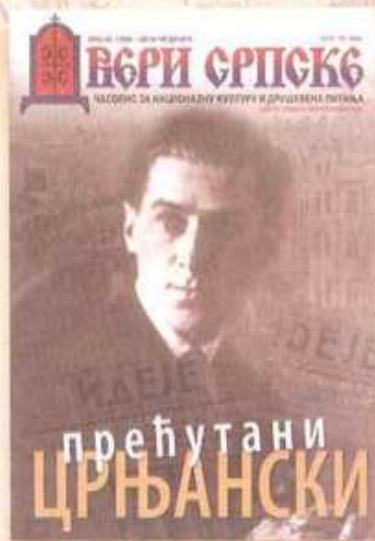
Двери српске

Часопис за националну културу и друштвена питања

www.dverisrpske.com

Српски сабор Двери

ТЕМАТИ О КОЈИМА СЕ ПРИЧА...